

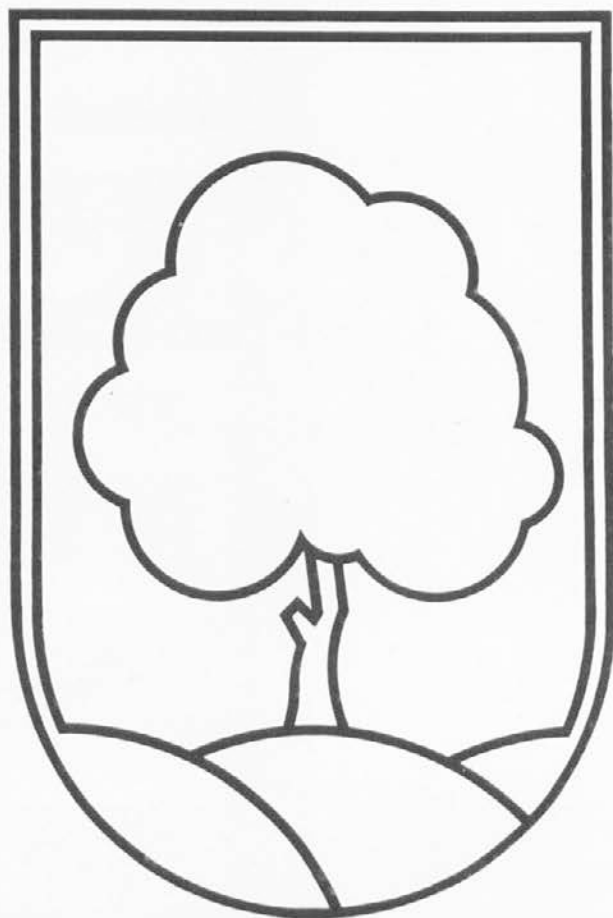
ZGODOVINA
SPOMINSKI ZAPISI
KULTURA
ŠOLE
ŠTUDIJE
POTOPISI
KRIŽANKA

KOROŠKI FUŽINAR

LETO 45 ŠT. 2-3 DECEMBER 1995 400 SIT

POKROVITELJI

OBČINA RAVNE - PREVALJE
Čečovje 12
62390 Ravne na Koroškem

OBČINA MEŽICA
Trg svobode 1
62392 Mežica

SLOVENSKE ŽELEZARNE
ARMATURE Muta - RAVNE d.o.o.

Koroška cesta 55
62366 Muta
SLOVENIJA
Telex: 33 410 si muta
Telefon: 0602 61-450
Fax: 0602 61-234

Trg 24
62391 PREVALJE
Tel.: 0602 31-077
Fax: 0602 31-071

**SE
PRIPOROČAMO!**

**OBČINA
ČRNA
NA
KOROŠKEM**

Center 101
62393 Črna

VSEBINA

		ŠTIRIDESET LET PREVALJSKE VIGREDI	25	Mojca Potočnik
		V TUJINI ZDRAVJE ŠE BOLJ CENIMO	26	
KAKO NAPISATI ZGODOVINO ŽELEZARNE RAVNE	2	BARBARA PUSTOSLEMŠEK Njen dvakrat zlati jubilej	27	Mojca Potočnik
Marjan Kolar				
O VISOKI OBLETNICI ŽELEZARSTVA NA RAVNAH, O RAZSTAVI V HÜTTENBERGU IN O TEHNIČNI DEDIŠČINI	7	DROBTINICE IZ ZGODOVINE ČEBELARJENJA V MEŽIŠKI DOLINI	28	Franč Gornik
Alojz Krivograd				
KO SE POSLOVI PRIJATELJ (V spomin na Gregorja Klančnika)	10	UTRINKI IZ POLPRETEKLOSTI Kuharski tečaj v Guštanju	35	Ervin Wlodyga
Mitja Šipek				
SPOMINI NA DOGODIVŠČINE NEKDANJGA DIREKTORJA GREGORJA KLANČNIKA	12	Meščanska šola v Mežici I. Karel Kralj, Aleš Piko, Ervin Wlodyga	36	
Ervin Wlodyga		Meščanska šola v Mežici II.	38	Franč Gornik
LAŽE JE PRITI NA VRH KOT OSTATI NA NJEM	17	Srečanje ravenških rokometaric po 35 letih	39	M.H.
Mojca Potočnik		DR. FRANC KOTNIK	40	Mag. Karla Oder
O GIMNAZIJSKIH JUBILEJNIH ZBORNİKIH	18	GORSKA IN LEDINSKA IMENA NA OBMOČJU TOPLE	43	Miran Kodrin, Stanko Mihev
Janez Mrdavšič		PO OBRONKIH MEŽIŠKE DOLINE	50	Robert Jamnik
NOVA PUBLIKACIJA O KOROŠKI IN KOROŠKIH SLOVENCIH	20	USPEŠNA MINI KOROŠKA ALPINISTIČNA ODPRAVA V ZDA	55	Iztok Mihev
Dr. Risto Stojanovič		POTEPANJE PO INDOKINI	60	Andrej Wlodyga
TAKO ME JE UBOGALA ROKA, OČI SO VIDELE ŠE LEPŠE (Srečanje s slikarjem Leandrom Fužirjem iz Črne)	22	KRIŽANKA	67	
Rudi Mlinar				
ŠOLA NAJ BO V PONOS KRAJU IN OBČINI	24			
Jožica Ovnič				

KAKO NAPISATI

ZGODOVINO ŽELEZARNE RAVNE

Marjan Kolar

375 let jeklarstva na
Ravnah se seštevata
tako:

prva 4 leta Putz, 303 leta grofje Thurni, 18 let Boehlerjeva družba, 46 let Jugoslavija, 4 leta Slovenija. Nekaj več pove o njih brošura, ki je izšla za jubilej oktobra letos. Kaj brošuri manjka in kako se da še pisati o bogati preteklosti ravenskega jeklarstva, naj pove naslednji sestavek.

V brošuri najprej pogrešamo zahvalo za sodelovanje gospodom Francu Faletu, Ervinu Wlodygu, mag. Jožetu Žuncu in Branetu Žerdonerju. Izpadla je iz tehničnih razlogov, zato jo izrekam zdaj. Obilo so namreč pomagali s pričevanji, gradivi, kritičnimi pripombami ter nasveti.

Ko je uredniški odbor za izdajo jubilejne publikacije ob 375-letnici jeklarstva na Ravnah po svojem imenovanju na začetku poletja 1995 izvedel, da ima za to delo samo dobra dva meseca, je postalo jasno naslednje: tako visok jubilej bi si zaslužil spominski zbornik, zaradi izredno kratkega roka pa bo lahko izšla le brošura; zbornik je tako ostal želja (morda tudi obveznost) za katero od prihodnjih obletnic.

ZGODOVINO SE DA PISATI NA VEČ NAČINOV

Publicistično pisanje zgodovine Železarne Ravne je posebno za povojnih 50 let v nevarnosti, da bo zmes suhoparnega naštevanja proizvodnih rezultatov in investicij v posameznih obdobjih ter povzemanja politične patetike tistih dni. Zato in zaradi omejenega prostora je jubilejni tekst v brošuri le skop oris 375-letnega dogajanja z glavnimi mejniki razvoja.

Zaradi večje časovne razdalje je odnos do starejše zgodovine razmeroma ustaljen in čeprav bo zmeraj mikavno dodati še kakšno sočno anekdoto, je malo verjetno, da bi se v prihodnosti ocene tega obdobja dosti spreminjale. Vse drugače pa je s časom po 2. svetovni vojni. Ne samo, da ga pomni mnogo živih prič, tudi aktov v arhivu železarne je na desetine metrov, v njih pa na milijone podatkov. Dolga desetletja so jih zapisovale in obdelovale cele čete uslužbencev najrazličnejših služb, zgoščene v vrsto poročil in tabel pa smo jih lahko brali pri bilancah posameznih četrletij, polletij in let. Iz njih bi bilo mogoče sicer znano preteklost oživiti do velikih podrobnosti.

Življenje Železarne Ravne bi se tako dalo popisati bodisi po obratih in sklopih obratov, kakor so sestavljali tovarno, lahko pa bi dobili besedo strokovnjaki metalurgji, strojniki, elektrotehniki, raziskovalci vseh vrst, kontrolorji kakovosti, organizatorji dela, ekonomisti itn. Vsak za svoje področje bi najlažje povedali, kako je kakšna dejavnost napredovala skozi čas, kolikšen je bil njen prispevek k rasti tovarne, koliko pa so npr. mnoge ravenske inovacije in racionalizacije prispevale k razvoju posameznih strok ali celo k slovenski znanosti. Nadalje bi se lahko razkrila poslovna iznajdljivost in podjetnost, ki je znala izkoristiti posamezna obdobja povojnega socializma, da so

Ravne napredovale, kakor so, in da je tovarna razmeroma zgodaj spoznala nekaj pravil tržnega gospodarstva.

Kompetenten strokovnjak utegne obdelati temo, da železarne slabo prenašajo spremembo državnih mej. Ravne so to občutile leta 1920 in 1991. Železarstvo očitno ne more uspevati na majhnih trgih.

Druga, aktualna, a prav tako občutljiva tema je življenjska odvisnost bazične industrije od gibanj na svetovnih tržiščih in od gospodarske politike lastne države. Doslej je Republika Slovenija pokazala veliko razumevanja in podpore za Slovenske železarne, ne gre pa podcenjevati tudi tej podpori nenaklonjenega lobija in dobro bi bilo vedeti, kako se kdaj v prihodnje temu upreti.

Povojna zgodovina Železarne Ravne se mora izogniti stari praksi, ko so v tovarni cela desetletja mnogo bolje poznali najrazličnejša jekla in njihove lastnosti kot ljudi, ki so ta jekla izdelovali. Sistematično raziskovanje jekel v vrsti laboratorijev je potekalo vzporedno z rastjo železarne, ljudi pa so začeli z vidikov psihologije in sociologije obravnavati šele v 80. letih. Da bi to hibo odpravili in vzpostavili približno ravnotežje, bi moral zbornik vsebovati vsaj polovico družboslovnih tem.

O SLAVLJENCU SAMO LEPO

Jubilejnemu besedilu se že načelno ne spodobi kritičnost. Čeprav o nekaterih odločitvah v zvezi z investicijami in integracijami v posameznih obdobjih lahko danes mislimo tako ali drugače, so v brošuri samo našteje, komentirane pa ne.

Delavec pri martinovki leta 1945

V preteklosti so o Železarni Ravne izhajala besedila, ki so bila mnogo bolj vznesena od našega jubilejnega. Ker sem tudi sam že izdelal podobne predstavitvene članke pa prigradsko črtico Delavčev koledar, vem, da se tak način pisanja za silo obnese na 3 do 4 straneh, na 50 nikakor ne.

Izpod peresa dr. Franca Sušnika so v tej pokrajini postale slavne prevaljske trde fužinske postave iz prejšnjega stoletja, ki imajo naslov Od šestih zjutra do sedmih zvečer in popisujejo, za kaj vse je leta 1852 delavec lahko "poštrafan bil". Kdor bo ta z močnimi čustvi nabiti tekst uporabljal v prihodnje, bo storil modro, če bo v primerni obliki dodal, za kaj vse so bili delavci ravske

železarne 130 let pozneje ne samo "poštrafani", ampak tudi "dol dani". Tako je bilo npr. leta 1980 v Železarni Ravne v disciplinskem postopku 537 delavcev. Od teh jih je dobilo javni opomin 148, 42 pa je prenehalo delovno razmerje.

In smo pri družboslovnih temah, ki se jih je v minulih letih v tovarni nabralo precej.

OD UDARNIŠTVA DO OMALOVAŽEVANJA DELA

Prva leta po vojni je v naši deželi vrelo od delovnega zanosa. Že res, da je bila marsikatera akcija ukazana, in gorje mu, ki se je ne bi bil udeležil, toda veliko je bilo iskrenega navdušenja. Delavci so resnično verjeli geslom o srečni prihodnosti, ki jim jo bo prinesla industrializacija, zato so petletke in udarniško delo sprejeli kot stopnice v to prihodnost. Revolucionarni proces je tudi zares začel spreminjati družbene odnose in v njih so ljudje videli možnost, da naposled uresničijo svoje dolga leta skrite želje in interese. To je bila glavna spodbuda za njihovo pozhrtvovalnost. Večinoma so iskreno verjeli, da veličastni načrti o industrializaciji dejansko vsem prinašajo lepše življenje.

Zato je bilo takrat kljub slabim življenjskim razmeram med železarji veliko udarnikov, celo ob praznikih so prirejali tekmovanja za večjo storilnost. Železarji, rudarji, gozdarji in zadružniki so vsak mesec dali po en nedeljski šiht za gimnazijo na Ravnah, ki je delala v nemogočih razmerah. Treba pa je vedeti, da je takrat delovni teden znašal šest dni, in kdor je v nedeljo delal udarniško, celih 14 dni ni imel prostega dneva.

Neki delavec je tako opravil 30 udarniških ur za gimnazijo, za ambulanto, za glasbeni dom. Ko pa je doba udarnišтва presahnila, je v prostem času stregel zidarjem, ki so gradili hiše njegovim bolj podjetnim sodelavcem.

Patos povojne obnove je sicer res zamenjal patos samoupravljanja (ta dežela je morala zmeraj biti zaradi nečesa vznesena), vendar pa so udarniško zagnanost polagoma vse bolj nadomeščali boj za skrajševanje delovnega časa in za nadure, ki so se (razen v res nujnih primerih) ponekod začele spreminjati v prikrito obliko izboljševanja plač. Pojavljati se je začela tudi siva ekonomija. Gesla na to temo se torej lahko glasiyo: "Od udarniških ur do nadur", javno mnenje pa je v nekaj desetletjih po koncu vojne ustvarilo izrek: "Kdor gara, je bedak."

Delo v tovarni (v tej ali katerikoli drugi) nikoli ni pridobilo tistega vsaj navideznega nimba, ki so ga romantiki nekoč pripisovali kmetovanju. Ni ga mogla proslaviti književnost, ljudska in narodnozabavna glasba pa je pela (in poje še danes) o vsem drugem, le o delu v tovarni ne.

Je pa bilo življenje v železarni kljub temu marsikomu skušnjava in izziv za besedno pooblikovanje. Saj, kako pač drugače kot na literaren (reportažen?) način avtentično predstaviti sobivanje več tisoč ljudi in njihovo delo na razmeroma majhnem prostoru v čisto posebnih (neredko težkih) razmerah? Kako ujeti njihovo umišljeno svobodnost, dejansko pa odvisnost od kolosa, ki se mu reče tovarna, ter je sicer res tvorba človeških možganov in rok, vendar, kadar zahrumi v proizvodnem pogonu, kakor da se zažene v neko lastno, neodvisno življenje, v ukazovalno mogočnost, ki terja nenehno pokorno strežbo svojih podložnikov - delavcev; ti so na enem koncu tovarne v stalni tlaki pri elektro pečeh, na drugem koncu pri kladivih, na tretjem pri valjarskih progah, spet na četrti strani pri velikanskih oblikovalnih strojih.

Človeka posebno prevzame delo v vročih obratih, v topilnici, kjer peklena vročina in beli žar ognja ustvarjata privid vulkanskega nastajanja rojevanja novih izdelkov - svetov.

Suhoparno povedano, železarji delajo - garajo sicer zmeraj enako, pa vendar je njihovo delo enkrat ovrednoteno precej visoko, drugič mnogo manj. In noben politik delavcem še ni zares uspel razložiti, zakaj je tako. Iz modrovanj, mozganj in pridušanj o tem težkem vprašanju je zato mnogokrat izbruhnila kolektivna jeza.

STAVKE - NELJUBI DOGODKI

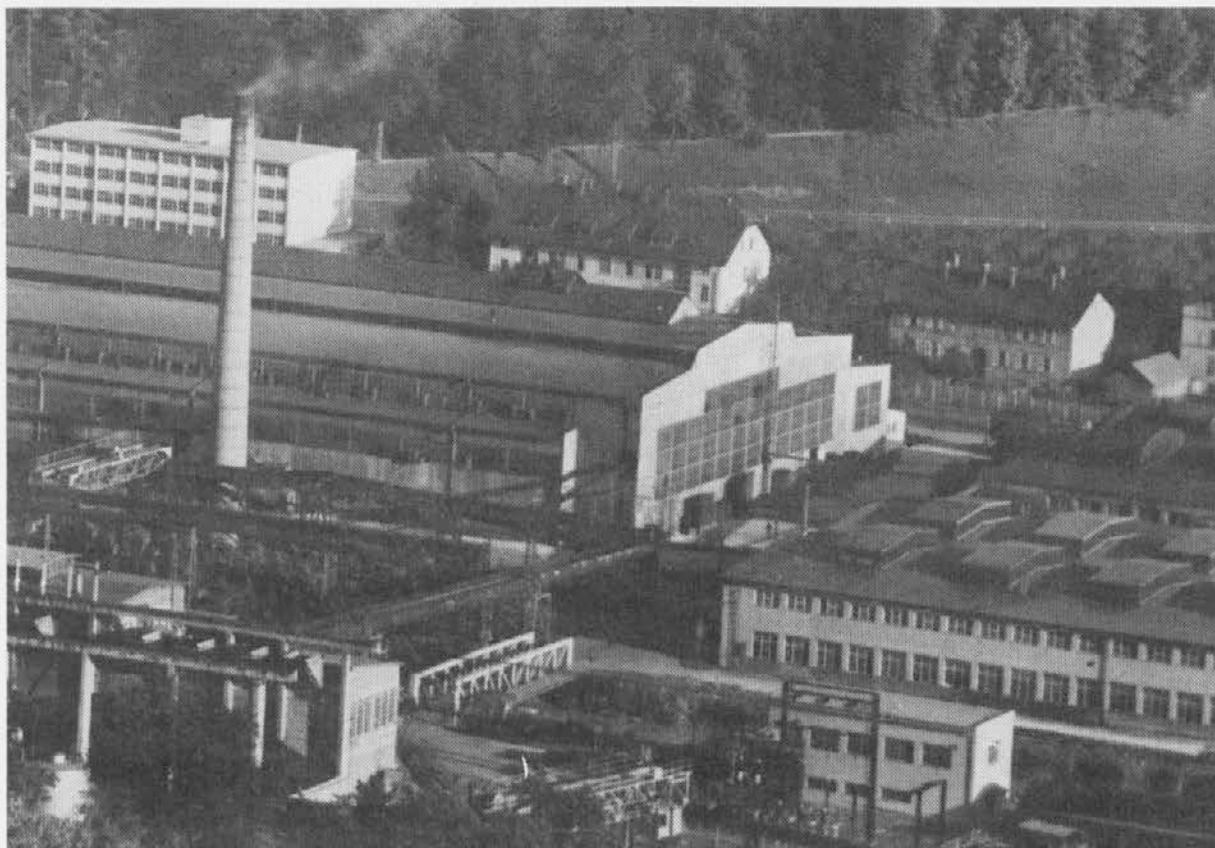
Stavk je bilo v železarni v minulih 50 letih precej, in to sila različnih. Seveda se jih bo sociolog lotil sistematično, toda v spominu živijo kot pisane podobe in izzivajo k razmišljanju.

V začetku 60. let pomnim nekajšno potolčeno, potrto, tiho stavko, ko človek zaradi globokega razočaranja nad krivico preprosto onemi in mu delo pade iz rok. Saj kakšen smisel sploh še ima garanje, če je plača na lepem sramotno slaba?

Sledile so stavke, ki so bile druga drugi zelo podobne: jezikavo jezne, glasne, kar bučne, polne besed o krivicah, podkrepljene s številkami in drugimi podatki. Pri teh stavkah praviloma ne stavkajoči ne njihove družine niso stradali. Bolj so v posameznih obdobjih draginje ali inflacije ali

oboje ljudi na vodilnih položajih, ki so snovali razvojne načrte (imeli pa so seveda spodobne plače), preprosto pozabili, kako se živi z dvakrat, trikrat manjšo plačo, in so razpoložljiva sredstva daljnovidno namenili npr. za gradnjo stanovanj, namesto za plače ali poročune in je bil ogenj v strehi.

Videti ni bilo nobenega razumnega preudarka, da bo po končani stavki vendarle spet treba biti prijazen drug z drugim, sodelovati, skratka, se obnašati človeško. Ne, samo takšno po boljšeizmu posneto politkomisarstvo, da je zazebló.

Kladivarna leta 1960

Ker je v sistemu, v katerem so (vsaj po imenu) vladali delavci, veljala stavka za veliko sramoto, so vse po vrsti uspele vsaj delno.

Nekaj posebnega pa je bila petdnevna stavka tik pred vojno za osamosvojitev leta 1991. Takrat smo že imeli večstrankarski sistem, komunisti so izgubili na volitvah in vladal je Demos. Železarna je bila v hudi krizi in iz meseca v mesec se ni vedelo, kdaj bo plača, če sploh bo. Stavko so vodili predstavniki sindikata Neodvisnost, torej nasprotniki komunistov. Pa vendar je bila ta stavka bolj trda in surova kot katerakoli prej. Ne samo, da je bila polna nerealnih zahtev v zares težavnem obdobju, bila je tudi tako nabita z mržnjo do vodstva železarne in celo do tistih delavcev, ki se niso v hipu solidarizirali s stavkajočimi, da je spominjala na klasično razredno sovraštvo: tu mi, tam vi.

OD KULTURE DO KARAKTERISTIK

Vse to in še mnogo več bo morda našlo prostor v katerem od besedil za bodoči zbornik o Železarni Ravne. Socialni delavec bo nedvomno obdelal temo "vsak 10. železar invalid", študije bosta prispevala zgodovinar in etnolog, kulturno dejavnost v tovarni po vojni bo popisal slavist, skulpture *Forme vive*, narejene iz ravenskega jekla, bo obravnaval umetnostni zgodovinar, drugi bo domislil kaj na temo Železarna Ravne v očeh udeležencev slikarskih kolonij.

Železarna pa ni navdihovala samo slikarjev. Sledi je pustila v poeziji in prozi F. Pečnika, V.

Glavni vhod
v Železarno Ravne leta 1974

Ošlaka, M. Šipka, R. Mlinarja, L. Suhodolčana, M. Kolarja in še koga.

Samoupravljanje, ki je na svojem vrhuncu ponosno naštel preko 1800 zapisnikov samoupravnih organov na leto, od 6000 zaposlenih pa preko 2000 delegatov v različnih organih upravljanja, je zanesljivo posebna tema.

Pol bridka, pol groteskna bi bila naposled dokumentirana storija, kako so leta 1950 partijski sekretar, referent za kadre in direktor pisali karakteristike vodilnim in vodstvenim delavcem (tudi drug drugemu) ter so bili pri tem kritični tudi do komunistov.

ŽELEZARNA NI BILA NIKOLI V GUŠTANJU

V jubilejni brošuri je dosledno rabljeno ime Železarna Ravne in bo rabljeno tudi v prihodnje, čeprav se avtor zaveda, da sta bili v imenu Železarna Guštanj sedem let (1945 - 1952) narobe obe besedi, v imenu Železarna Ravne od leta 1952 do 1992 pa ena.

Kraj Guštanj se je pojavil v dokumentih prvič leta 1248. Pisali so ga Guetenstein, Guotenstayn, Gutenstein in Gutensteyn. Ravne so v krstni knjigi leta 1642 zapisane "auf der Eben" in "auf der Streitt Eben", leta 1650 pa prvič slovensko.

Domačini so ves čas natančno ločevali: meja je bil potoček pri Poriju (kasneje bife Pod lipo, danes odcep na levo pred semaforom na križišču ceste iz trga z glavno cesto). Na vzhodni strani je bil Guštanj, na zahodni Ravne.

Tako je bilo do konca 2. svetovne vojne. Železniška postaja se je imenovala Guštanj - Ravne. Tovarna se je v času Avstro-Ogrske imenovala Graf Georg Thurnsches Stahlwerk Streiteben, post Gutenstein. Med obema vojskama je bilo enako, le da po slovensko.

Po vojni, ko so to dobili glavno besedo prišleki, se je v imenu firme spremenil kraj in naziv dejavnosti. Ker so bile v Jugoslaviji same železarne, se je morala tudi tristoletna jeklarne preimenovali v železarno, čeprav praktično nikoli ni izdelovala navadnega železa, ampak vedno le jekla. Toda s tem prehajamo na področje poimenovanj dejavnosti in izdelkov, ki pa je posebna tema, in ne spada sem.

OD KOD JE KAJ

Temeljna knjiga za starejši del zgodovine do 2. svetovne vojne je še zmeraj Ivana Mohoriča Industrializacija Mežiške doline, 1954. Obilo pomembnega je za to obdobje nabral Ervin Wlodyga in objavil v Koroškem fužinarju; v tej reviji je dosti spominskega gradiva o fužinah v Črni in Mežici. Koristni sta knjižica 720 let Ravne na Koroškem, 1968 ter zbornik Med Peco in Pohorjem I, 1965. Podatki o razvoju črne metalurgije so v Unescovi Zgodovini človeštva 4/2, 1974 in v Josifa Kulišerja Splošni gospodarski zgodovini srednjega in novega veka, 1959.

Podatke za 50-letno obdobje po vojni sem našel v letnih poslovnih poročilih direktorjev ter v tovarniških glasilih Koroški fužinar, Informativni fužinar, Novice in Poročevalec, v brošuri Koroška krajina 1945 - 1953, 1991, v brošuri ob 10-letnici Slovenskih železarn ter v Gospodarskem vestniku.

Oznaka časa je povzeta po Dušana Bilandžića Zgodovini SFRJ in po geslu Gospodarska reforma Aleksandra Bajta v Enciklopediji Slovenije.

O VISOKI OBLETNICI ŽELEZARSTVA NA RAVNAH, O RAZSTAVI V HÜTTENBERGU IN O TEHNIČNI DEDIŠČINI

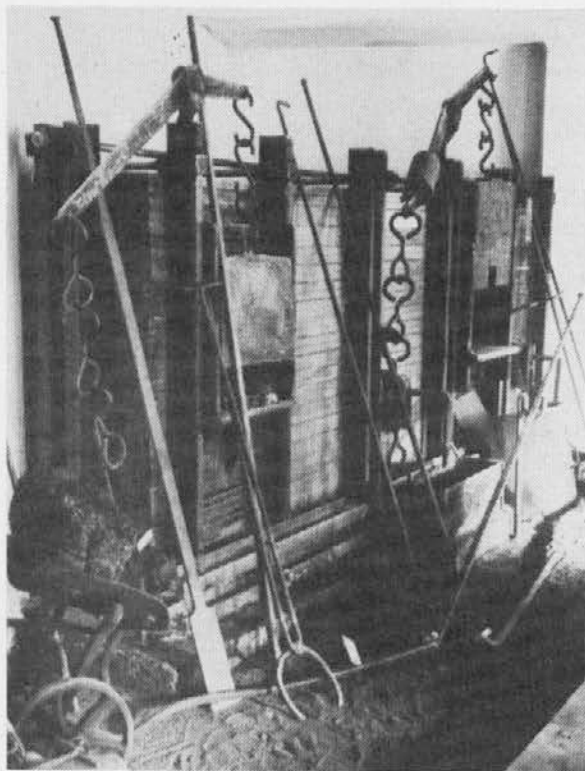
Alojz Krivograd

Vsekakor je 375-letnica visok in častitljiv jubilej, kajti v daljnem letu 1620 je neki Melhior Puc v Črni postavil dve peči za pridobivanje železa; kakor poročajo dokumenti, so v sosednjem Javorju kopali tudi železovo rudo. Že leta 1624 je rudnik in obe peči prodal Hansu Ludwigu Thurnu in od leta 1774 se je ta fužina razvila v pomemben obrat na Koroškem. Štiri leta prej, leta 1770, so Thurni postavili svoje kovačije v Mežici. Delovale so do nastanka jugoslovanske države. Obrati v Črni pa so prenehali z delom že v 90. letih prejšnjega stoletja. Kdaj je nastala železarna Ravne ali kak njen predhodni obrat, niti ne vemo, iz literature je znano le to, da je leta 1740 postal lastnik obratov ob Meži pod gradom Ravne Jurij Kristijan, Thurnov upravnik, in da je te obrate 1807. leta kupil grof Thurn.

Ob tej obletnici je izšel zbornik z naslovom: **375 let jeklarstva na Ravnah 1620-1995**. Besedilo je napisal Marjan Kolar, oblikovala pa ga je Lidija Fišer. Zunanja in notranja podoba je prijetna za oči, nekatere bo morda motilo, da je s pregibom platnice razdeljen na dva dela in se malo približa pregibanki. Zgodovinska problematika je podana pregledno in razumljivo. Za obdobje do 2. svetovne vojne je avtor podal bolj ali manj znane stvari, medtem ko je razvoj v novi Jugoslaviji verjetno prvič tako jedrnat in pregledno opisan in bo še nekaj časa rabil kot osnova za poznavanje tega obdobja. Dobra stran je v tem, da nam avtor plastično razgrne velikanski tehnični in tehnološki razvoj, težave, ki so s tem nastajale, in navede vzroke, ki so v 90. letih pripeljali do globokega padca.

Pripomba, da pisec ni kaj novega povedal za obdobje pred 1945. letom, ni očitek, saj

dejansko ni mogel kaj drugega storiti, ker se slovensko zgodovino pisje še ni lotilo resneje preučevati zgodovine industrije niti v slovenskem okviru, kaj šele za posamezna podjetja. Trditev, ki smo jo lahko tu pa tam čuli, saj imamo Mohoričovo knjigo iz leta 1954 in je tako dovolj napisanega, niti približno ne drži. Nihče se ni sistematično lotil vprašanja organizacije v podjetju, tehničnega in tehnološkega razvoja, trgovine in trga, financiranja, delovne sile, plač delavcev in

Pudlovka iz železarske zbirke Koroškega muzeja na Ravnah

uslužbencev, socialnega zavarovanja, davčne politike itn. Ob tem pa je dejstvo, da je veliko fondov arhivalij predvsem v avstrijskih arhivih, ki so jih naši zgodovinarji le malo preučevali, nekoliko več pa avstrijski. Ob tem je še eno dejstvo. Malo je ljudi, ki bi imeli čas in denar, znanje in vztrajnost, da bi preučevali stare dokumente v nemškem jeziku in pisane v gotici, zato zadnje desetletje posamezni pisci ponavljajo že dolgo znane stvari.

Ko so na Ravnah proslavljali 375-letnico železarne, se je v bližnjem Heftu pri Hüttenbergu, uro vožnje z avtomobilom proti severu, zaključevala velika razstava, ki se je neposredno povezovala z zgodovino industrije v Mežiški dolini. Pripravili so jo pod okriljem koroške deželne vlade in je govorila o nastanku in razvoju rudarstva, metalurgije in pridobivanju nekovin na Koroškem, vključujoč tudi Mežiško dolino od halštatske dobe pa do sredine 20. stoletja. Razstava je nosila naslov Grubenhunt und Ofensau (dobesedno: Jamski voziček in "svinja"). Da bi to razumeli, je treba pojasniti: ko so v plavžu topili železo, je iz njega steklo železo in žlindra, na dnu pa je ostala mešanica žlindre in železa in ko se je strdila, jo je bilo težko odstraniti; na nemško govorečem prostoru so temu tekli Ofensau, na Jesenicah pa kar "svinja". (To mi je razložil dipl. inž. Jože Borštner.) Razstava je bila odprta od aprila do konca oktobra 1995. Pripravljali so jo pet let. Razstava sama je bila obsežna, vsebinsko bogata, tehnično, sijajno urejena, podprta s številnimi ponazorili: zemljevidi, grafikoni in tabelami, in nadgrajena z multimedijским zelo nazornim prikazom nastanka Alp. Nekaj posebnega so razstavniki sami. V staro, dobro ohranjeno zidovje stare železarne, ki je proglašena za tehnični spomenik, so vgrajeni novi prostori iz jeklenih nosilcev in stekla in so medsebojno povezani s hodniki in stopnišči. To so stalni razstavniki prostori. Koroška vlada hoče s to gradnjo še povečati turistično dejavnost v teh krajih, kjer so prenehali z železarstvom 1976. leta. Kakor smo lahko čuli po televiziji, je vse skupaj stalo 70 milijonov šilingov.

Razstava je bila razdeljena na naslednje vsebinske sklope:

Najlepši kristali, najdeni na Koroškem, najtežji je bil 270 kg, dodani so bili najlepši fosili, npr. čeljustna kost pradednega nosoroga.

Naslednji sklop so poimenovali Bogastvo zemlje, kjer so bili vzorci žlahtnih in krasilnih kamnov in izdelki iz njih.

Nekoliko naprej so prikazovali dokumente o rudarskem pravu (izvirne izdaje rudarskih patentov - zakonov) in jamomerstvu.

Potem si prišel v oddelek Umetnost in blišč, tu so bili razstavljeni najlepši kosi likovne umetnosti, ki so bili po vsebini ali kako drugače povezani z rudarstvom in

metalurgijo. Tu smo lahko občudovali upodobitve železarskih obratov (Lipica, Lölling, Škofji dvor) našega koroškega Slovenca Marka Pernharta (1824-1871). V velikem prostoru sta bili prikazani tehnika in tehnologija v rudarstvu.

Sledil je ősrednji del: Noriško železo - koroško jeklo. Tu so bili zbrani izdelki in naprave od bronaste dobe do 20. stoletja; med drugim si lahko videl čudovito noriško sekuro s Štalenske gore. Pozornost je pritegnil oddelek žlahtnih in barvnih kovin z nekaterimi čudovitimi primerki.

Poseben del je bil posvečen koroškemu izumitelju Carlu Auerju von Welsbachu (1858-1929).

Skrbno je bilo obdelano vsakdanje družbeno življenje delavcev in lastnikov proizvodnih obratov. Tu so bili razstavljeni dokumenti o plačah, zavarovanju, političnem in sindikalnem organiziranju, slikovno gradivo in predmeti. Najbolj je izstopala kuhinja v delavskem stanovanju, ki je pričarala resnično bedo delavstva iz 1. polovice 20. stoletja.

Nekoliko smo se ustavili pri razstavi zato, ker za njo stoji vsa zgodovina koroškega rudarstva in kovinske industrije, v njo pa je bila vgrajena industrija Mežiške doline; na Koroškem leži velik del zgodovine slovenskega naroda. Železarski obrati v Mežiški dolini so bili s Koroško, zlasti s hüttenberškim območjem, dnevno povezani. Vozniki so vsak dan dovažali s tega območja surovo železo, ki so ga pri nas predelovali. Do 1. svetovne vojne je tretjina ljudi na Koroškem vsak dan uporabljala svoj slovenski materni jezik. Veliko delavcev v železarskih obratih in rudnikih tudi na omenjenem območju je bilo slovenskih.

Nazadnje lahko dodamo, da si je pripravljalni odbor v našem muzeju sposodil 103 muzejske predmete s področja železarstva in rudarstva. To nas je ponovno prepričalo, da imamo v Koroškem muzeju na Ravnah nekaj zelo dragocenih ostankov, ki so jih zbrali in ohranili naši predhodniki v 50. in 60. letih. S tem smo prišli do vprašanja tehnične dediščine oziroma tehničnih spomenikov. V Koroškem muzeju imamo železarsko in rudarsko zbirko. V železarski zbirki je najbolj dragocena pudlovka z orodji, ki je po nepreverjenih informacijah edina v Evropi. Imajo pa jih v Angliji. Drugi tak eksponat je najstarejša poizkusna naprava EPŽ na prostoru bivše Jugoslavije, ki smo jo s pomočjo Železarne Ravne postavili pred nekaj leti; potem so valjčne stoje na prostem in še vrsta drugih večjih ali manjših predmetov. Za Železarno Ravne je vprašanje tehničnih spomenikov že aktualno, po lastninjenju pa se bo še zaostri, ko bodo verjetno vsi obrati šli v rekonstrukcijo in posodobitev. Seveda je vprašanje, katere naprave so vredne, da jih ohranimo, in katere niso, zato so že tudi določena merila.

Popolnoma razumljivo je, da vseh naprav ne moremo ohraniti, zato moramo po določenih merilih izbrati nekaj najpomembnejših, upoštevajoč denarne in prostorske možnosti. Če je določena naprava pomenila tehniški in tehnološki preskok na bolje in če je bila osrednjega pomena za proizvodnjo, bomo pritegnili še druga merila in se odločili, da jo ohranimo. Na Ravnah so ohranili pudlovo zgolj slučajno, ohranili so se grafitni lonci z ustreznim orodjem za pridobivanje lončenega jekla, v jeklarni na Ravnah so ta način uvedli v začetku 70. let prejšnjega stoletja. Naslednji preskok je bila Bessemerjeva hruška, ki je na Ravnah obratovala še v obdobju stare Jugoslavije. Ukinili so jo kmalu po 1945. letu, pa je niso ohranili. Leta 1881 so postavili martinovko, ki je pomenila nov tehnični dosežek in so jo uporabljali do uvedbe elektro peči, pa niso ohranili niti enega primerka, ne na Ravnah in ne na Jesenicah, kar je kulturna škoda za Slovenijo. Naslednja stopnja je bila uvedba elektro peči, ki jih imamo danes v več različicah. Ampak klasično elektro

gradivu. Te vrste virov je možno ohraniti brez večjih prostorskih in denarnih težav. Zelo nenavadno in škodljivo je, da je bila v železarni ukinjena arhivska služba. Verjetno se sploh ne zavedamo, kakšna kulturna in znanstvena bogastva so v arhivih, sploh tako starih podjetij, kot je Železarna Ravne.

Stara zgodovinska mesta ohranjajo svoja zgodovinska jedra, zanje skrbijo in privabljajo turiste, tako delajo tudi industrijski kraji, da ohranijo svojo industrijsko stavbo in tehnično dediščino. Stavbam namenijo določene funkcije in so sestavni del turistične ponudbe. To se dogaja v Idriji pa tudi v Mežici, kjer ohranjajo kulturno in tehnično dediščino svojih opučenih rudnikov. Danes že govorijo o industrijski arheologiji, razkopavajo ruševine starih industrij, zbirajo drobce, da bi z njimi izpopolnili njihovo zgodovinsko podobo.

Popolnoma nerazumljivo pa je, da se zgodi to, kar se je zgodilo septembra 1995 na Prevaljah. Gradbinci so našli dostojen ostanek nekdanje mogočne železarne in so ga, kljub temu, da so bili opozorjeni, brez razlogov tako

Opuščeno železarno v Hefu pri Hüttenbergu so spremenili v razstavišče

peč bi pa morali ohraniti. To je nekaj primerov s področja metalurgije. Našli pa bi se taki primeri iz drugih proizvodnih linij v Železarni Ravne in tudi v vsaki drugi tovarni. Možno je ohraniti, in to z dokajšnjimi stroški, le posamezne objekte, je pa kljub temu kulturna in znanstvena dolžnost nas vseh ohraniti tehniško in tehnološko sliko našim potomcem. To pa je možno storiti samo tako, da ohranimo tehnične načrte in dokumentacijo o tehnologiji (priročniki, zapisi, navodila itn.). Zato bi morali vso pozornost posvetiti arhivalijam v širšem smislu, tehničnim načrtom, fotografskemu gradivu in avdiovizualnemu

hitro odstranili, da ga pristojni sploh niso utegnili niti primerno dokumentirati. S tem je bil prekršen zakon, da ne govorimo o kulturnih normah. Tisti, ki tako ravna, so ne glede na naslove, ki so jim jih priznale šole, kulturno in intelektualno mrtvi. Še meseca novembra 1995 je tista jama prazna zijala v nebo.

Ta veličastna 375-letnica železarstva v Mežiški dolini naj pripomore, da bi tudi s tehnično dediščino ravnali primerno in v skladu z merili 21. stoletja in da bi si nabrali dovolj poguma vstopiti v novo tisočletje.

KO SE POSLOVI PRIJATELJ

(V spomin na Gregorja Klančnika)

Mitja Šipek

Ko se človek poslovi, zapusti za seboj spomine in za njim ostanejo dela, dobra in slaba, spomin nanj pa zbledi razmeroma hitro, trajno ostane le v srcih njegovih najbližjih. Življenje pa gre svojo pot in s spomini ni kaj početi, zato jih prevzamejo zgodovinarji, če se jim zdi truda vredno. Absolutnih meril ni. Podobo gledajo vsake oči po svoje in ni čudno, če se zavoljo tega celo skregajo; kdo ima prav, ostane za vedno uganka. Prežihov Voranc je prav gotovo velikan slovenske literature, tega ne more nihče ovreči, pa vendar je nekomu všeč, drugemu napoti kot človek. V enem režimu je dobrodošel, v drugem odveč, ker tako odloči politika te ali one stranke.

Tudi o pokojnem Gregorju Klančniku bodo sodbe silno pestre, vendar bodo Ravne z okolico za vedno zaznamovane z njegovo petindvajsetletno navzočnostjo med nami.

Jaz se ga bom raje spominjal kot človeka in ne kot direktorja. Spoznal sem ga, še preden sem prestopil prag železarne, vendar bežno. Potem pa je stopil na mojo življenjsko pot dokončno in usodno, ko me je zvabil na metalurgijo s štipendijo, ko sva se srečala leta 1946. Prebite pare nisem imel, ko mi pravi: "Ti, ali boš kaj pametnega študiral?" Tisto pomlad sem maturiral. "In kaj je pametno?" sem ga bolj za šalo kot zares vprašal. "Fužinarstvo," je pribil. Nisem prav vedel, kaj je fužinarstvo, pa sem vseeno takoj pristal in isto jesem sem se vpisal na fužinarstvo v Ljubljani, kamor sem tako prišel prvič v življenju. Po petih letih sem kot novopečeni inženir metalurgije nastopil v železarni. Predstavil sem se pokojnemu Gustlu Kuharju, ki je med drugim imel na vesti stanovanjski problem. "Je že prav," me je pogledal izpod očal. "Kvartirja vam pa ne moremo dati," je še povedal. Začuden sem bil in nekoliko razočaran, pa sem vseeno vprašal, zakaj ne. "Veste, stanovanja gradijo na en šiht, otroke pa delajo na tri šihte," me je podučil in s tem je bila moja predstavitev končana. Potem sem se poldruge leto vozil z biciklom na šiht iz Šentanela. Ko sem po blatnem kolovozu nekoč, do glave oškropljen z blatom, prišel v fabriko, me sreča Fridi, ki mu je slovenščina delala hude težave. Me ustavi in pobara: "Kdo ste pa vi?" "Jaz sem inženir," mu kratko objasnim. "To pa že niste, saj ste do glave usrana." To sem povedal Greganu in sem se mu očitno zasmilil. Ni minilo pol leta, pa so mi dodelili stanovanje v novozgrajenem bloku na Čečovju.

30. marca 1995 je umrl Gregor Klančnik, dolgoletni in uspešni direktor Železarne Ravne (1946 - 1969) oziroma generalni direktor Slovenskih železarn (1970 - 1980). Odločilno je vplival tudi na vsestranski razvoj kraja.

Ker je bilo o njegovih dosežkih že veliko napisanega (nazadnje je Koroški fužinar objavil intervju z njim ob njegovi 80-letnici - torej natanko pred dvema letoma), pa zato v tej številki priobčujemo spomine njegovega sodelavca in nekaj anekdot, ki jih je zbral Ervin Wlodyga.

Urednica

Grega je bil direktor in obenem projektant in gospodarstvenik, pa politik in športnik, po poklicu pa strojni tehnik, na kar se ni nikoli skliceval, kot tudi Kuharjev Gustl ne, ko sem ga nekoč vprašal, kaj je po izobrazbi. Skoraj na uho mi pove: "Jaz sem elektrotehnik, pa ne smete nikomur povedati."

V nekaj letih se nas je nabralo mladih inženirjev za dve generaciji in Grega je že razmišljal, kako bi nam omogočil dopolnjevanje znanja v inozemstvu. Tako se je ponudila priložnost, ko je mednarodna administracija ICA ponudila nekaj štipendij za šestmesečno izpopol-

njevanje v Združenih državah. Iz Slovenije sva odšla dva, eden iz ravske in eden iz jeseniške železarne. Zakaj je Grega izbral prav mene, nisem nikoli izvedel, vsekakor sem mu hvaležen, saj mi je odprl pot do mednarodne družine strokovnjakov na našem področju. Spoznal sem kolege skoraj z vsega sveta, ki so se v Washingtonu zbrali v okviru ICA.

Ko sem se vrnil, sem kmalu dobil ponudbo za tehnično pomoč v Indiji. Nekaj časa sem okleval, potem sem pa le izdal svojo namero Greganu, odšel naj bi za nekaj let v Madras v Indijo. Grega je moj načrt odločno odbil. Ko sem le hotel vedeti, zakaj se ne strinja, ni vedel pravega odgovora, pa si ga je izmislil. "Tam je vroče, pa kače so tam." Tako je zaključil najin sestanek.

V tem času je železarna že zrasla v moderno tovarno. Kontrolo kakovosti, ki sem jo prevzel takoj po nastopu službe leta 1952, smo hitro razvijali. Že leta 1953 smo imeli prvo ultrazvočno aparaturu v Sloveniji, če ne celo v državi in postali vodilni v defektoskopiji. Organizacija jugoslovanskega društva za neporušno kontrolo se ima v prvi vrsti zahvaliti Greganu, saj ni pomišljal, da patronat in mecenstvo prevzame Železarna Ravne, in na ustanovnem zboru v Opatiji, leta 1965, je dolgo v noč pomagal pri sestavljanju prvega statuta društva.

Pozabil sem že na Madras in na velika potovanja po svetu, ko se čez nekaj let Grega pojavi z novim predlogom. Lepega dopoldneva me pokliče in pravi: "V Pariz greš, v največji francoski inštitut za metalurgijo, na prakso."

Tako mi je odtehtal Madras. In res, oktobra 1961 sem odšel v IRSID v St. Germain blizu Pariza. Tam sem delal izključno na ultrazvoku in razvijal prototip ultrazvočnega avtomata za kontrolo novih tračnic in delal na razvoju ultrazvočnih sond. Takrat sem se dokončno zaljubil v ultrazvok in mu ostal zvest do danes.

Z Greganom nisva bila vedno istih misli. Posebno sva prišla navzkriž, ko se je odločil, da zapusti Ravne in se odpravi v Ljubljano na sedež Združenih železarn. Na vsako vižo me je hotel prepričati, da prevzamem za njim direktorsko mesto, kar sem odločno odklonil, ker me pač tako delo ne zanima, sploh pa v času, ko se je samoupravljanje v toliki meri izrodilo, da so imeli vsi v fabriki komando, direktor še najmanj. Tega mi ni nikoli odpustil. Taki so moji spomini nanj s fabriškega dvorišča.

Še vse lepši pa so moji spomini nanj zunaj fabrike. Rad me je povabil na goriške ture. Takrat nisva nikoli govorila o fabriki. On, kot zagnan športnik, me je prepričeval, kako je treba razvijati šport, in ga tudi je razvijal. Športni objekti, smučarija in še druge zvrsti nosijo vtisnjeno njegovo ime.

Tako je tekel eden izmed pogovorov: Grega pravi, da nima smisla vlagati velikih denarjev v nov kulturni dom, ker je ceneje, če nekajkrat na leto povabimo vrhunske igralce, da nam predstavijo dramsko delo v tedaj dotrajanem Titovem domu. Jaz mu oporekam, da nima smisla rabiti še večjega denarja za športni objekt, ker je ceneje, če vsako zimo naročimo tri vrhunske smučarje in se po Poseki zapeljejo mimo nas. Pa nisem mislil zares. "Ti si butelj", je bil kratek. "Ti pa tudi," sem bil še krajši. Športni objekt s pokritim bazenom je bil kmalu zgrajen, kulturni dom pa nikoli. Morda bi le bil, če bi ga bolj gnjavili. Je bil pač športnik, vendar kultura tudi ni šla mimo njega. Tudi knjižnica in gimnazija, muzej,

forma viva in pihalni orkester bi potegnili krajšo, če direktor Grega ne bi rekel "ja".

Kar dramatične trenutke je doživljal fabriški list "Koroški fužinar". Grega in Gustl Kuhar sta bila njegova roditelja, poleg številnih drugih, ki so čutili, da mora železarna razen jekla delati tudi kulturo. Vendar so prišla krizna leta in Gregana je zgrabila panika. Kar trikrat se je namenil, da ga zaradi varčevanja ukine ali vsaj skrči, pa smo ga le prepričali, naj ne umaže svojega imena in ne užali svojih Ravenčanov z brezumnim dejanjem, ki ne bi prineslo nikakršne koristi, naredilo pa bi neizmerno moralno škodo. List je preživel celo njega samega in zaradi njega fabrika ni nič bolj revna, lahko pa je ponosna, da je njeno glasilo eno najstarejših, če ne najstarejše med tovarniškimi.

Morda je že dvajset let, odkar sva sredi jeseni rinila proti vrhu Stenarja, v razkošno jesensko barvo ognjenega, nasproti pa je kipel v nebo Triglav v vsej svoji krasoti. Ker Grega ni nikoli hodil po markiranih poteh, sva rinila čez strme previse, kar mi je pobralo poslednje moči, da sem se zleknil za prvo skalo in lovil sapo, Grega pa je stal na vrhu skale in zamaknjen strmел v podobo raja, dolgo in nepremično. Morda so se zavrteli v njegovi duši spomini na otroštvo, ko se je bos vzpenjal po Zlatorogovih policah, morda ga je vabilo megleno morje pod njim ali pa sta ga uspavala komaj slišna melodija vetra in šepet planinskega cvetja. Postava vrhu skale ni bila človeška, eno samo neizmerno hrepenenje po lepoti je sijalo z njegovega obraza in morda sta se prav ta trenutek zmenila z vetrom, da si poišče večni mir v razoranem obrazu očaka Triglava.

SPOMINI

NA DOGODIVŠČINE NEKDANJEGA DIREKTORJA GREGORJA KLANČNIKA

Ervin Wlodyga

Z dovoljenjem že pokojnega Gregorja Klančnika in njegove žene Tatjane (23. 7. 1995) bom opisal nekatere dogodivščine nekdanjega direktorja Gregorja Klančnika; bil sem jim sam priča. Dogajale so se v letih 1946-1951.

UPRAVNIK IN DIREKTOR

Z odločbo Ministrstva za industrijo in rudarstvo je bil 8. marca 1946 postavljen za upravnika, pozneje pa za direktorja guštanjske jeklarne Gregor Klančnik (v kartoteki je zapisano, da je službo na Ravnah nastopil 21. marca 1946).

Rodil se je v Mojstrani 7. 11. 1913.

Pred njegovim prihodom na Ravne je vodil Jeklaro od 29. maja 1945 do prihoda Gregorja Klančnika dipl. inž. Franjo Mahorčič.

(Direktor je umrl 30. 3. 1995 na Kliničnem centru v Ljubljani, pokopali pa so ga 3. aprila 1995 na pokopališču Barbara.)

Spominjam se njegovega prihoda v Guštanj.

Takoj po prihodu je sklical v svoji pisarni vse uradnike podjetja. Oblečen je bil v kratke hlače ter v kratko angleško vojaško bluzo. Predstavil se je kot novi upravitelj podjetja. Kaj vse je od nas zahteval, se ne spominjam več.

Stanoval je v gostišču blizu tovarne. Bilo je poleti oziroma jeseni 1946, ko so že zorela jabolka. Pred gostiščem je stala jablana, polna jabolk. Nekega dne sem iz pisarne, ki je bila nad njegovo, opazil, kako hiti proti gostišču. Tu je takoj splezal na drevo, ga stresel in že zopet je bil na tleh. Napolnil si je žepe z jabolki ter zopet odhitel do okna in skočil skozenj v svojo pisarno. Vse skupaj je trajalo 5 do 10 minut.

V letih 1946 do 1949 sem bil zaposlen kot vodja meznega oddelka. Velikokrat sem se moral udeležiti sestankov na ministrstvu za industrijo in gozdarstvo v Ljubljani. Pa tudi naš direktor je imel večkrat službene opravke v Ljubljani. Ker je znal sam šofirati, je

službeni avtomobil vozil kar sam. Pa je nanese, da sva imela oba isti dan službene opravke v Ljubljani. Zgodaj zjutraj sva se morala odpraviti iz Guštanj.

Preden sva vstopila v avto, mi je rekel: "Danes boš ti šofiral, jaz pa bom na zadnjem sedežu malo spal." Tako je tudi bilo. Komaj sem pripeljal do Votle peči, me je ustavil, češ, prepočasi voziš, bom kar jaz peljal naprej. Tedaj še cesta ni bila asfaltirana, bila je makadamska. Ob cesti so ležali veliki kupi gramoza za posipanje ceste. Toda že pri Blatniku je nasedel na takem kupu gramoza. Pa sem ga vprašal, če se mu je zaradi tega tako mudilo, da je nasedel na ta gramoz. Avto sva potisnila na cesto ter nadaljevala najino potovanje proti Ljubljani. Ker pa je zelo dobro poznal vse ceste in steze v Sloveniji, je izrabil pot, ki je peljala iz starega Velenja po hribu navzgor. Komaj sva se pripeljala na vrh, je naenkrat zmanjkalo ceste, ker jo je ponoči odnesel plaz. Sreča, da je direktor še pravi čas ustavil avto, drugače bi padla v prepad.

Nadaljevala sva vožnjo bolj po poljskih poteh, pa kljub temu prišla pravočasno v Ljubljano. Direktor je bil najprej namenjen v Litostroj. Ker sem do sestanka še imel časa, sem se z njim odpeljal tja.

"UDBA JE PRIŠLA ARETIRAT LITOSTROJSKEGA DIREKTORJA"

K o sva se pripeljala do tovarne, naju je pred zaprtimi tovarniškimi vrati ustavil vratar. Zahteval je razne dokumente in še druga pojasnila. Direktorju pa te formalnosti niso bile všeč (tudi na Ravnah ni bilo nič bolje). To, kar se je potem zgodilo, me je zelo presenetilo, še bolj pa vratarja. Zahteval

je, naj takoj odpre vrata, češ, da sva od udbe in sva prišla aretirat njihovega direktorja. Presenečenje je bilo popolno. Vratar je samo na široko odprl usta - brez glasu, istočasno pa je tudi že odprl vrata.

Nisva prišla aretirat direktorja, pač pa sva šla obiskat dipl. inž. Štadlerja, ki je bil nekoč zaposlen na Ravnah.

Kaj neki si je mislil presenečeni vratar, ko sva se iz tovarne peljala mimo njega brez "aretiranega direktorja".

kupljen z jugoslovansko pšenico. Direktor ga je ustavil ter naročil šoferju, da naju mora takoj peljati na postajo. Šofer naju ni poznal, ne midva njega. Usedla sva se v avtomobil, od šoferja pa je zahteval, naj naju takoj zapelje na železniško postajo, kar je tudi storil. Ko sva izstopila, se je šoferju zahvalil ter rekel: "Prihodnjič se bom revanžiral." Šofer ni imel pojma, koga je vozil, samo debelo je pogledal.

Pri vhodu na postajo sva opazila, da se je

Železarna Ravne v 50. letih

V mestu sem izstopil iz avtomobila ter odšel na sestanek na ministrstvo za industrijo in gozdarstvo. Dogovorila sva se, kje in kdaj se srečava, da bi se potem odpeljala domov.

Res sva se ob določeni uri srečala na dogovorjenem kraju. Prišel mi je naproti s "koco" pod pazduho in brez avtomobila. Na vprašanje, kje ima avto, mi je odgovoril, da ga je povozil - tramvaj. Pokvarjeni avto pa je spravil v mehanično delavnico. Na vprašanje, kaj sedaj, mi je odgovoril: "Na vlak greva." Bil je že čas za odhod vlaka proti Mariboru, midva pa sva bila še vedno na Celovski cesti. Vtem je mimo naju peljal v nasprotno smer, kot sva bila midva namenjena, lep, velik avto, ki smo mu tedaj pravili pšeničnik, ker je bil

najin vlak že začel premikati. Midva pa brez vozne karte v dir za njim. Posrečilo se nama je, da sva se še povzpela na najbližji vagon vozečega vlaka. Ves vagon je bil poln mladine. Zvedela sva, da so telovadci društva Železničar iz Maribora. Pokazali so nama, kje sedi njihov vodja. Vtem se je že prikazal tudi sprevodnik. Midva pa hitro v kupe, kjer je sedela voditeljica teh tekmovalcev. Direktor ji je ob vstopu rekel: "Midva spadava k vam." V tem trenutku pa je sprevodnik, ki je vstopil v kupe, vprašal, če so vsi na njeni "objavi". Ona je to brez ugovora potrdila, in sprevodnik je odšel. Šele potem ji je povedal, kaj se nama je zgodilo. Tako sva se brez vozne karte lepo pripeljala v Maribor.

KRIŽ NA ZIDU

Bilo je v času, ko so v bolnici Slovenj Gradec še bile bolniške sestre - nune.

Nekega popoldneva so me klicali v reševalno postajo, naj pridemo na dom tedanjega direktorja Gregorja Klančnika. Pri sekanju drv si je namreč močno poškodoval nogo, ko mu je odskočila ostra sekira. Tedaj še tudi ni bilo vozne poti iz parka do njegovega doma. Zaradi tega sem reševalni avtomobil pustil v parku ter peš šel po njega. Imel je res veliko rano, ki sem jo obvezal, nato pa sem si ga naložil na hrbet ter odnesel do avtomobila. V Slovenj Gradcu je rano pregledal primarij dr. Stane Strnad ter takoj kirurški sestri - nuni naročil, naj pripravi vse za operacijo. Hotel mu je dati injekcijo proti bolečinam, kar pa je direktor kategorično odklonil. Primarij je rekel: "Dobro, bomo pa brez injekcije šivali." Direktor je moral pri šivanju trpeti hude bolečine, pa je kljub temu stiskal zobe. Jaz pa sem mu stiskal obe ušesi. Če ga je zato manj bolelo, ne vem, pustil pa je vseeno. Ko je najbolj bolelo, je na operacijski mizi nagnil glavo nazaj. Tedaj pa je zagledal nad vrati križ. Rekel je: "Ali pri vas še vedno visi križ na zidu?" Primarij mu je odgovoril, da se to njega ne tiče, to je namreč stvar sester.

Po operaciji sem ga ponovno odpeljal domov na Ravne.

V parku sem si ga naložil na hrbet ter ga odnesel v njegovo kmečko sobo. Tu pa sem jaz zagledal na zidu križ. Vprašal sem ga, kako to, da ima tudi on obešen križ na zidu, pa mi je odgovoril:

"Ta križ pa spada k pohištvu kmečke sobe."

Pozneje so iz političnih razlogov odstranili vse medicinske sestre - nune iz bolnice Slovenj Gradec (pa ne zaradi križa na zidu). Bile so takoj brez službe. Ker so me poznale, me je Milka Gerbec prosila, če bi ji v tovarni lahko priskrbel službo bolničarke. Rekel sem ji, da bom vprašal direktorja. Ko sem mu povedal, mi je rekel: "Pripelji jo k meni." Nekega dopoldneva sem jo res peljal k njemu. Ko sva vstopila v njegovo pisarno, sem povedal njeno ime in priimek ter rekel, da je ona tista, ki bi rada kot bolničarka prišla v našo tovarno. Direktor pa se ji je tako predstavil: "Sem Gregor Klančnik, po prepričanju komunist, kakšnega prepričanja pa ste vi, me ne zanima. Pri nas se mora v redu in pošteno delati, če hočete biti zaposleni." Nato ji je še rekel: "Zaposleni boste kot bolničarka, službo pa lahko nastopite takoj."

Ta bolničarka, nekdanja nuna, je bila še dolgo let zaposlena v obratni ambulanti.

POTOVANJE V BEOGRAD
IN NAZAJ

Bilo je to v letih 1950-51.

Tedaj sem bil zaposlen kot planer cen v tukajšnjem podjetju. V generalni direkciji jugoslovanskih železnar v Beogradu pa so imeli navado, da so po potrebi klicali ljudi iz planskih oddelkov v Beograd. Pa tudi računske stroje smo morali nositi s seboj.

Poseben problem je bil dobiti prostor v vagonu vlaka, ki je peljal v Beograd. Jugoslovanski vagoni so imeli lesene sedeže, okna so bila delno zastekljena s steklom ali pa kar zabita z deskami. Edini vagon, ki je bil oblazinjen, je pripeljal z Dunaja. Po formalnem carinskem pregledu v Mariboru se je za nas začel naskok na ta vagon. Kdor je bil hitrejši, je pač dobil boljši prostor. Zgodilo se mi je, da sem moral celo noč stati na hodniku vagona vse do Beograda, ker je bilo pač vse zasedeno. Če pa si slučajno dobil spalnik, je bila takšna vožnja še kar znosna.

Nekoč se je zgodilo, da sva se z našim direktorjem srečala ob prihodu v Beograd v večernih urah na peronu postaje. On je prihajal z gorenjske strani, obut v gojzerice, bil je namreč nekje v planinah. Prenoišča še nisva imela. Rekel mi je: "Daj mi tvoj češki potni list!" Pa sva šla na "Putnik", oddelek za tujce, vprašat za prenočišče. "Predstavil te bom kot inostranskega stručnjaka." Ne smeš pa govoriti srbsko, ampak samo češko. Res se mu je ta trik posrečil. Uradnik v agenciji mi je nekaj govoril, česar pa jaz "uradno" nisem razumel, dasiravno sem vse razumel. Le smehljaj sem se mu. Dobila sva sobo v hotelu Moskva. Ko sva prišla v recepcijo, so naju opazovali ljudje s temnimi očali. Vsekakor prijeten občutek. Najprej je dobil dodeljeno majhno sobico direktor, in to v pritličju hotela, nato pa jaz cel apartma v drugem nadstropju. Toda cena za mojo sobo je veljala kar za tri moje dnevnicke, pa še jesti ne bi smel. Direktor pa je rekel: "Bomo že pozneje uredili." Ob moji sobi sta bili še velika predsoba in kopalnica.

Ravno ta večer je bil v Beogradu telefonski šahovski dvoboj med šahisti ZDA in Jugoslavije. Pa mi je direktor rekel, da bi si to šahovsko demonstracijo ogledal v neki beograjski dvorani. Ker pa je bil obut v gojzerice, sem mu moral posoditi moje čevlje, češ, da jih bo po vrnitvi v hotel postavil pred moja hotelska vrata.

Ko sem se zjutraj hotel obuti, sem pogledal pred vrata moje sobe. Toda čevljev nikjer. Kaj naj storim v Beogradu brez čevljev? Pa sem jih šel iskat kar v nogavicaah pred vrata njegove sobe. Na tej poti mi je prišel naproti šahist Vasja Pirc. Vedel sem,

kdo je, saj sem ga večkrat videl v časopisu. Ko sem prišel pred vrata direktorjeve sobe, sem pred njimi našel lepo očiščene čevlje. Stvar je bila tako rešena. Direktorja pa ni bilo več v sobi. Odpravil sem se v generalno direkcijo, kamor je kmalu zatem prišel tudi direktor. Zopet sem mu moral dati moj češki potni list, češ, da ga bo potreboval za spalnik, saj bi se morala ta večer vrniti domov. Žal spalnika ni dobil, pač pa letalo za naslednji dan.

Okoli poldneva sva se s pomočjo mojega potnega lista podala na kosilo v hotel Majestik (Madjestik). Tu pa so stregli samo inozemcem. Dogovorila sva se, da bova govorila samo nemško. Lepo in dostojno, ne tako kakor v skupni menzi, so nama postregli in še zelo poceni je bilo. Ko sva se najedla in plačala v dinarjih, sva jo hitro odkurila iz tega lokala.

Naslednje jutro sva se morala oglasiti pri "Putniku", od koder smo se potniki odpeljali na letališče. Tudi tu je moj potni list igral posebno vlogo (zaradi informbiroja si nismo bili prijatelji). Pred vstopom v letalo so vsakega potnika klicali posebej. Vsi so že bili v letalu, mene pa še nihče ni poklical. Končno sem zaslišal v zvočniku svoj priimek. Podal sem se do izhoda na letališče, kjer je stal miličnik v belih rokavicah ter mi ponudil moj potni list, ki je ležal na pladnju. Vzeti sem si ga moral sam, da si on ne bi zamazal rok s tem informbirojevim papirjem. Takoj zatem sem se znašel v letalu. Tudi sedež je

bil zame rezerviran. Vožnja z letalom iz Beograda do Zagreba je bila uspavajoča. Toda tu je bilo letališče poplavljeno, tako da je moralo letalo pristati na vojaškem letališču. Vožnja v Ljubljano pa je bila čisto drugačna. V Sloveniji je divjala nevihta in letalo je premetavalo tako, da sem imel občutek, kot da se vozimo s težkim tovornjakom po zoranem polju.

Ko smo bili nad Ljubljano, so v letalu odpovedale vse brezžične zveze. Letalo ni moglo pristati. Zopet smo se morali po tej neprijetni in mučni vožnji vrniti v Zagreb. V našem letalu se je vozil tudi dirigent Rado Simoniti. Ko smo po pristanku na letališču izstopili, smo zagledali kolono velikih avtomobilov, v katerih je bila angleška trgovska delegacija, namenjena v Beograd. Vodil jo je namestnik hrvaškega trgovskega ministrstva. Ta se je poznal s Simonitijem, pa ga je povabil, naj prisede v avtomobil, da ga bo odpeljal na postajo. Vprašal ga je, koliko jih je, pa mu je odgovoril, da dva. Tedaj pa je pristopil naš direktor in rekel: "Štirje smo". Preden sta se Simoniti in njegov spremljevalec usedla, sva midva že sedela v avtomobilu. Res so nas peljali na postajo, kamor smo prišli za nekaj sekund prepozno. Ni nam preostalo drugega, kot da počakamo na večerni vlak za Ljubljano. Meni je direktor rekel, da se bo on peljal v Ljubljano, jaz pa v Maribor, kamor prispe vlak okoli polnoči. Svetoval mi je, naj se do jutra uležem v kupe drugega razreda koroškega vlaka. Tako sem tudi storil. Lepo sem že zaspal, ko sem v vagonu zaslišal

Gradnja livarne 1950. leta

korake. V kupe sta vstopila dva miličnika, ki sta mi s svetilko svetila v obraz. Vtem sta me že začela buditi: "Tovariš, vstanite." Jaz sem se naredil neumnega, pa sem ju po češko vprašal, če potrebujeta moj potni list. To sem moral še enkrat ponoviti, da sta me morda razumela. Vprašala sta me, če ne znam slovensko. Pa sem odgovoril: "Selo, selo slabo." Pa sta se med sabo nekaj pogovarjala ter rekla: "To je inozemec, pustiva ga," nakar sta pozdravila in odšla. Sam pa sem potem še v miru spal ter se okoli osme ure zjutraj pripeljal v Guštanj.

S tem je bilo tudi konec mojega razburljivega tridnevnega potovanja v Beograd in nazaj.

ODPUŠČEN IZ SLUŽBE

Ministrstvo za težko industrijo FNRJ je 25. 12. 1948 sporočilo, da mi preneha državna služba "ex lege" s 1. 1. 1949, ker nimam jugoslovanskega državljanstva. Bil sem namreč še vedno češki državljani (informiro). To za mene tako težko in mučno situacijo je še isti dan, ko je prišlo obvestilo iz Beograda, rešil direktor Gregor Klančnik na svoj način. Vzel me je s 1. 1. 1949 v službo kot honorarnega uslužbenca z isto plačo, kot sem jo imel prej. Nisem pa mogel več biti vodja meznega oddelka. Bil sem obupan, imel sem družino z dvema majhnima otrokoma, pa me je hotela Jugoslavija izseliti na Češko. Da se ni zgodilo najhujše, se imam zahvaliti direktorju Gregorju Klančniku za njegovo korajžno in humano odločitev v tem napetem času.

UDARNIŠKO DELO

Naš direktor je rad vsak teden popoldne organiziral udarniško delo za nameščence. Kljub temu, da so se le-ti izgovarjali, da nimajo primerne obleke za fizično delo, vse skupaj ni nič pomagalo. Pa bom opisal nekaj takšnih akcij.

Kopanje vodovoda

Kmalu po vojni sta se vodstvu tovarne in občine odločili, da bodo v Guštanju napeljali vodovod, vendar s pogojem, da ga je treba izkopati in zasuti prostovoljno. Marsikdo se bo še spomnil, kako je bil tedaj Guštanj razkopan. Ulice tedaj še niso imele imen, niti ni bilo cestne razsvetljave. Razkopane so bile: Prežihova, Partizanska, Malgajeva, Stara ulica in trg. Ko so bili jarki izkopani, smo morali zopet čakati, da so udarniško položili vodovodne cevi ter jih preizkusili. Kar nekaj tednov je to trajalo.

Tudi direktor je pridno kopal. Pa si ni mislil, da bo med prvimi, ki bo žrtev teh

jarkov. Nekega večera, ko je hodil iz službe domov, je v temi zgrešil cesto ter padel v jarek. Pri tem je izgubil vse svoje ključke, ki pa jih v temi ta večer ni našel. Šele naslednje jutro, ko je bil že dan, jih je šel iskat ter jih je našel v jarku.

Gramoziranje ceste

Vtistem času na cestah še ni bilo asfalta. Ceste so bile slabo gramozirane. Nekega dne si je direktor namislil, da bomo uslužbenci navozili gramoz na cesto od Guštanj do Dobrij. Sebe in mene je določil, da bova s tovarnima avtomobiloma vozila material na cesto. Ni dovolil, da bi šofirali poklicni šoferji. Meni je določil veliki - za mene ogromni "Džems", katerega kolo je bilo najmanj poldrugi meter visoko. Sam pa je vzel manjšega, češ, da sem jaz močnejši in bom vozil velike. Niti on niti jaz nisva imela prakse z vožnjo tovornih avtomobilov. Ker pa je bilo takšno povelje, je to moralo biti izvršeno. Gramoz so nameščenci nakladali pod parkom, nasproti Žunkove hiše. Druga skupina ga je potem ob cesti razkladala. Za mene je bilo najteže ta kolos obračati na cesti.

Nakladanje v vojni uničenega materiala

Takoj po vojni so iz raznih krajev Slovenije vozili na Ravne v vojni uničeni material za pretopitev. Cesta od križišča pri avtobusni postaji pa do sedanjega centralnega skladišča je bila zatrpna s tem materialom.

Pa se je direktor spomnil, da bi ta material lahko zbirali in nakladali na vozičke člani Športnega društva Fužinar. Seveda bi to delo tovarna plačala, ampak ne posameznikom, temveč društvu za njegovo delovanje. Včasih so to zbiranje prevzeli kar sekcije ali pa klubi, samo da so prišli do denarja. Zbiralci pa so morali posebno paziti, da ni prišel na vozičke eksplozivni material (granate, mine, šrapneli in drugo). Za najdbo oziroma izločitev tega materiala je najditelj dobil posebno denarno nagrado.

Po več mesecih zbiranja je ta strašni kup postajal manjši in končno ga je tudi zmanjkalo.

Še so bila razna druga udarniška dela, na primer košnja na Dobjem dvoru ali na Javorniku, saj je to zemljišče tedaj pripadalo tovarni. Direktor je bil zelo dober kosec, pa so se ostali kosci morali kar potruditi, da so mu sledili. Tisti, ki niso znali kositi, so morali grabiti in spravljati seno.

Nekoč je zapadlo ogromno snega. Obstajala je nevarnost, da bi se porušila streha na mehanični delavnici. Pa je prišlo povelje iz direkcije: "Delavci in nameščenci iz mehanične delavnice, na streho kidat sneg!"

Opisal sem nekaj dogodivščin, o Klančniku pa bi gotovo znal veliko zanimivega povedati še marsikdo.

LAŽE JE PRITI NA VRH KOT OSTATI NA NJEM

Mojca Potočnik

Pihalni orkester ravenških železarjev že več desetletij velja za enega najboljših v Sloveniji, s tremi zlatimi medaljami pa se je potrdil tudi na svetovnem prvenstvu na Nizozemskem.

Po odhodu Alojza Lipovnika so nekateri orkestru prerokovali razpad, toda godbeniki so našli svojega novega umetniškega vodja - Srečka Kovačiča. V treh letih se je orkester močno pomladil, z novim dirigentom pa je dosegel odlične uspehe: na treh tekmovanjih tri zlate medalje.

• Gospod Kovačič, kako so ravenški godbeniki našli pot do vas?

To ni bilo težko. Z orkestrom sodelujem že trideset let. Bil sem z njimi tudi na svetovnih prvenstvih in njegovo kakovost dobro poznam. Ko so zaradi bolezni dirigenta Alojza Lipovnika prišli v težave, jih nisem mogel pustiti na cedilu, ker pa igram v mariborski Operi, sem dirigentsko mesto sprejel samo začasno.

• Z orkestrom ste se dobro ujeli, doživljate uspeh za uspehom.

Ko sem nekaj let po svetovnem prvenstvu na Nizozemskem prišel k orkestru, nisem mogel verjeti: vsaj polovice godbenikov nisem poznal. Stari so odšli, na njihovih mestih so sedeli novi, mladi. Kakovostna raven njihovega igranja pa se s tem ni bistveno znižala. V tem je odlika tega orkestra: sposoben se je v kratkem času prenoviti, ne da bi njegov nivo padel. Zato je to velik orkester, v Sloveniji mu je enak le trboveljski. Vsi drugi tekmujejo z njima, zato je njun - oziroma naš - položaj še toliko težji. Z drugimi besedami: "Skakati" moramo 8.95, da nam priznajo raven 8.90. Dobro je, da naš orkester kljub vsem pretresom to nalogo lahko izpolnjuje.

• Kdo ima zasluge za to?

Kot Mariborčana me zelo veseli, da Ravne živijo s svojim orkestrom. Podjetja ga podpirajo tudi v času, ko sama preživljajo krizo. To je veliko vredno. Za sam orkester pa je zelo pomembno sodelovanje z ravenško glasbeno šolo. Učence usmerjajo na instrumente, ki so potrebni v našem sestavu, v orkestru pa igrajo tudi nekateri glasbeni učitelji.

• V dveh letih ste naštudirali program za troje tekmovanj in dobili tri zlate medalje. Kako ste to zmogli?

Fantje in dekleta v orkestru so voljni delati. Lani smo se morali udeležiti tekmovanja v prvi jakostni skupini, ker orkester na prejšnjem državnem prvenstvu ni nastopil. Z zlato medaljo smo si pridobili možnost sodelovati na letošnjem državnem tekmovanju v najvišji, koncertni kategoriji, zatem pa smo se udeležili še mednarodnega tekmovanja v Ostravi na Češkem.

• Po tekmovanju se je v javnih obćilih dvignilo precej prahu. Vsak orkester bi rad dokazal, da je bil boljši od drugih.

Nekateri bi radi, da bi se slovenski pihalni orkestri zgrizli med seboj. Resnica je, da je ta glasbena zvrst v Sloveniji visoko razvita. Šest orkestrrov, ki so se letos pomerili v koncertni skupini, je tako dobrih, da se lahko merijo tudi na svetovnih tekmovanjih. Skladbe, ki smo jih igrali na državnem tekmovanju, so bile zelo težke, za obvezno skladbo smo morali najeti harfiste, saj jih noben pihalni orkester nima v svoji sestavi. Vsak od teh orkestrrov obvlada vse prvine, razlike med njimi so v prehodih, dinamiki, v obdelavi podrobnosti. Ravenski orkester zna to narediti na visokem nivoju.

• Vendar nikjer ni dobil najvišjega števila točk.

Komisije merijo igranje orkestrrov z metronomi. Glasba pa je umetnost. Zanj je pomembna emocija. Ni na vogale, v prostoru se mora razliti, ga napolniti. Dirigent ima suvereno pravico, da prilagodi tempo skladbe značilnostim prostora, v katerem je koncert. Zame je bilo največje zadoščenje, ko je po tekmovanju na Češkem avtor obvezne skladbe prišel k meni in mi dejal, da se je naša izvedba najbolj ujemala z njegovo predstavo o skladbi. Pohvalil je tudi sožitje med ravenškim orkestrom in dirigentom.

Gospod Kovačič, želimo vam, da bi se vaša skupna pot z ravenškim orkestrom nadaljevala enako uspešno, kot se je začela, in da bi bili še naprej zgled in ponos ravenških železarjev!

O GIMNAZIJSKIH JUBILEJNIH ZBORNIKIH

Janez Mrdavšič

Med Peco in Pohorjem I, II in III

Desetletja svojega obstoja in delovanja zaključuje ravska gimnazija s spominskimi prireditvami, ki izzvenijo v vsakdanosti novih delavnikov, in z zborniki, ki ohranjajo trajno vrednost. Doslej so bile to tri knjige zbornika Med Peco in Pohorjem. Prva je izšla ob gimnazijski 20-letnici leta 1965, druga leta 1975 in tretja leta 1985. Prvo in drugo sta izdala Pripravljalna odbora za proslavo dvajsete in tridesete obletnice Gimnazije Ravne na Koroškem, tretjo pa Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika in Kulturna skupnost Ravne na Koroškem.

Posvetilne besede prvi in drugi knjigi je napisal dr. Franc Sušnik. Ravenski gimnaziji je pripisal veliko zaslugo, da *"je pomaknila našo koroško deželo iz nič (v) v luč slovenske kulture."* Razglasil jo je za spomenik žrtvam vojne in ugotovil, da je v njenem spočetju kanček ljubezni, saj *"Brez te, vneta, bi v gluhem hrumu strojev ne bilo spoznanja, da um le vodi težke stope; in ne bilo bi slutnje, da je za sivimi zastori lepote svet."*

Uredniški odbor prve knjige je želel, naj bi bila ta zbirka razprav in razmišljanj o domačih krajih in ljudeh skromna zahvala gimnaziji ob njeni 20-letnici.

Z njo želimo (smo zapisali):

- odtegniti pozabi nekatere pomembnejše dogodke preteklosti
- strniti podatke in vire, ki so našemu gospodarstvu in javnim službam pri analitičnem delu in načrtovanju potrebni, in
- opozoriti na materialno in duhovno bogastvo naše Koroške.

Ugotovili smo, da tako zasnovana zbirka ne prenese ne pesmi in novel, ne reportaž in esejev... niti skladb domačih avtorjev. Samo nekaj podob slikarjev amaterjev smo ji dodali. Te naj bi bile simbolično zastopale vsa umetniška snovanja bivših gimnazijcev.

Dodani grafikon je kazal rast števila maturantov - od prvih štiriindvajset leta 1949 do šestindvetdeset leta 1973 in dvainosemdeset leta 1975 - ob gimnazijski dvajsetletnici. Skupno število maturantov v dvajsetih letih se je dvignilo na 803 in že se je dalo v dodatku naštevati desetine prvih diplomiranih zdravnikov, inženirjev, profesorjev...

V uvodu v drugi zbornik je dr. Sušnik poudaril pomembnost dejstva, da je že takoj po vojni potekala ob gospodarskih tudi že kulturna akcija za gimnazijo, ki je zrasla

iz ljudskih nižin v zapostavljenem rodu in po vojni med prvimi v Sloveniji začela z delom. In, *"Zdaj, ko odmika čas prve delavce in brigadirje v brezimenje, so rodovi njenih maturantov potrditev njenega poslanstva,"* je zapisal, uredniški odbor druge knjige pa je že lahko ugotovil: V prvem zborniku je bila poleg geografskih in etnografskih značilnosti ter gozdarstva obdelana predvsem zgodovina razvoja železarstva in rudarstva, zdravstva in šolstva. Že takrat pa so nekateri izrazili željo, da bi ob 40-letnici izdali zbornik, ki bi nakazal vsaj nekatere možnosti nadaljnega razvoja delovnih organizacij koroške regije.

Toda štiridesetletnice svojega obstoja si gimnazija uradno ni čakala. Strah pred elitizmom jo je spremenil in preimenoval v Srednjo šolo tehniško-naravoslovne in pedagoške usmeritve. Tretja knjiga zbornika Med Peco in Pohorjem pa je vendarle izšla. Pobudo za izdajo je dal programski odbor raziskovalnih skupnosti štirih koroških občin, ki so ustvarile tudi gmotno podlago za njen nastanek in izid.

Zbornik sta izdali Koroška osrednja knjižnica in Kulturna skupnost Ravne na Koroškem. Štiridesetletnico gimnazije smo preimenovali v 40-letnico osvoboditve in srednjega šolstva v koroški regiji.

Uredniški odbor je želel, da bi pisci prispevkov zajeli in obdelali obravnavano proble-

matiko kar le mogoče poglobljeno, za to, da razpravo napišejo, pa jim je lahko dal le leto dni časa. Težnja po krajinski širini zasnove, časovna stiska in šolske reforme, ki niso gimnazije le zasenčile, temveč so jo ukinile, so narekemale uredniškemu odboru zbornika sklep, da pritegne k sodelovanju že uveljavljene raziskovalce, četudi niso študirali in maturirali na ravenski gimnaziji.

Odbor je želel zaključiti problematiko gimnazijskega obdobja šole in teme, začete, a ne dokončane, v prvih dveh knjigah zbornika. Prepričan je bil, da bo tudi tako zasnovana knjiga pomembna informacija o naši preteklosti in sedanjosti, vir napotkov za prihodnost, prikaz nekaterih ugodnih možnosti, a tudi prepričljiv dokaz o vedno novih nevarnostih, ki nam jih prinaša, in se bomo morali odločno spoprijeti z njimi.

Vsem trem knjigam zbornika *Med Peco in Pohorjem* sta dodana seznama gimnazijskih maturantov zadnjih desetih let in Koroška bibliografija - po določeni tematiki urejen seznam samostojnih tiskov in prispevkov v časopisih, zbornikih in knjigah, ki se kakorkoli nanašajo na štiri občine koroške krajine. Bibliografije so neprecenljive vrednosti za vse, ki se ukvarjajo s katerikoli vprašanjem območja.

Uredniški odbor tretje knjige zbornika *Med Peco in Pohorjem* se je torej zavestno odločil dokončati začeto problematiko in nakazati nekaj možnih perspektiv za prihodnost. Zavestno je vztrajal pri starem formatu knjige in pri v bistvu starem uredniškem konceptu. Vedel in napovedal pa je, da bo naslednji zbornik po vsebini in obliki drugačen. Zato je svojo spremno besedo tretji, zadnji knjigi *Med Peco in Pohorjem* zaključil takole:

"Kakršnakoli že bosta sprejem in učinek zbornika Med Peco in Pohorjem III, je uredniški odbor prepričan, da bo treba razmišljati tudi o nadaljnji usodi publikacije in njenih vsebinskih usmeritvah. Tudi izid tretje knjige in številna prednaročila, ki so izdajo sploh omogočila, dokazujejo, da nam je zbornik potreben in si ga še želimo; iz ugodnih in neugodnih ocen pa bi se dala kaj lahko izluščiti njegova bodoča podoba."

Zgod(b)ovina Gimnazije Ravne na Koroškem

Ko sem pred desetimi leti v imenu uredniškega odbora pisal te besede, ne jaz ne drugi člani odbora nismo mogli niti misliti, kaj šele upati, da bo čez deset let takrat "nekdanja gimnazija" spet tudi uradno gimnazija. Še manj smo mogli pričakovati, da bo naslednji jubilejni zbornik nastal in izšel v samostojni Republiki Sloveniji, v povsem spremenjenih gospodarskih, predvsem pa političnih razmerah, ki bodo dopuščale bistveno drugačno uredniško zasnovo zbornika.

Uredniški odbor z glavno urednico dr. Silvijo Borovnik je upošteval predlog profesorja Toneta Sušnika in je povabil k sodelovanju okrog petdeset bivših dijakov - maturantov ravske gimnazije - iz vseh dosedanjih maturantskih rodov. Pri izboru povabljenih pa se je ravnal po načelu, kot ga je zapisala glavna urednica. ***"Ne le spoštljiva višina znanstvenih nazivov, ki so jih bivši ravenski maturanti***

medtem že dosegli, temveč pestrost poklicev in bogata raznolikost njihovih življenjskih poti - tako je bilo vodilo."

Uredniški odbor piscev vsebinsko ni omejeval na dogodke, ki se nanašajo na zgodovino gimnazije ali doživetja, neposredno povezana z njo. Vsebina zbornika je zato široka, pristopi piscev do njene obravnave različni in ne izključujejo niti bolj ali manj kritične ali vedrejšje - humoristične obravnave. Težko bi verjel, da v njej kdorkoli ne bi našel česa, kar ga bo še posebno zanimalo in zato pritegnilo njegovo pozornost. Ta bo iskal v njej pojasnilo za kaj, kar je sicer slutil, ni pa bil prepričan, da se je v življenju znanca - sošolca res zgodilo, oni bo iskal drobec iz življenja svojega najbližjega sorodnika in spet drugi kdove kaj.

Že pokojne maturante ravske gimnazije zastopa v zborniku pesnik Herman Vogel s štirimi pesmimi, ki jih od vsega drugega gradiva loči srebrna barva natisa.

Tekstualnemu delu knjige so dodane še štirikrat po štiri strani barvnih fotografij storitev štirih arhitektov, treh kiparjev, enega slikarja in dveh umetniških fotografov.

Tudi grafična industrija je v zadnjih desetletjih napredovala, da bi bila knjiga v obliki prvih treh jubilejnih zbornikov anahronizem, nedostojen za počastitev visokega jubileja Gimnazije, zato smo knjigi poleg naslova spremenili tudi zunanjo in notranjo podobo.

Knjigo je izdala (spet tudi uradno) Gimnazija Ravne na Koroškem, založilo ČZP Vovanc, d. o. o., Ravne na Koroškem, natisnil pa v nakladi 2.500 izvodov Gorenjski tisk Kranj.

Kot dodatek Zgod(b)ovini Gimnazije Ravne na Koroškem je izšel seznam vseh okrog 4.500 dosedanjih maturantov ravske gimnazije od leta 1949 do 1994.

(* Nicina - kraj, prostor, obrnjen, usmerjen od sonca)

NOVA PUBLIKACIJA

O KOROŠKI IN KOROŠKIH SLOVENCIH

Dr. Risto Stojanovič

Janez Stergar: **Štiri poti med koroške Slovence,**
Klub koroških Slovencev v Ljubljani, Ljubljana 1994.

O več kot tisočletnem življenju, delovanju, ustvarjanju in o boju za obstoj koroških Slovencev v Avstriji je bilo doslej objavljenih veliko del. Kljub množici najrazličnejših del pa vendarle nastane problem za tiste (npr. za izletnike, turiste idr.), ki si želijo v sorazmerno kratkem času spoznati bistvene značilnosti razmeroma velikega števila krajev na Koroškem oziroma najti podatke za ožje ali širše spoznavanje Koroške onstran meje.

Ena izmed takih publikacij, ki je več kot le vodnik, je izšla septembra 1994 z naslovom **Štiri poti med koroške Slovence**, njen avtor pa je prof. Janez Stergar, znanstveni sodelavec Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani. To publikacijo je v nakladi 1000 izvodov izdal oz. založil Klub koroških Slovencev v Ljubljani; obsega 70 strani, razdeljena pa je na naslednja tematska poglavja:

- spremno besedilo **Vodniku po Koroški na pot**, napisal ga je akademik in univerzitetni profesor dr. Bogo Grafenauer (žal, že pokojni, umrl je 12. 5. 1995)

- Uvodne besede k prvi izdaji vodnika (1988)

- Nekaj o pomagalih za vodje izletov
- Pojasnila k razširjeni izdaji vodnika

- Rož je prvi v vencu treh dolin

- Podjuna - med Peco in Svinjo (Svinško) planino

- Tam, čjer teče bistra Zila

- H Gospe Sveti in v Celovec (omenjena poglavja je napisal prof. Janez Stergar)

- Krajevno kazalo in Osebno kazalo (uredila Nataša Stergar).

V spremnem besedilu (str. 3) je prof. dr. Bogo Grafenauer povedal veliko pomembnega o tej publikaciji. Omenil bom predvsem

naslednje: "Ljubljanski klub koroških Slovencev vsako leto pripravi poučen izlet na Koroško, največ v kraje, kjer še žive za mejo Slovenci, včasih tudi v tiste, kjer je slovenska govorica v nevarnosti ali že ugaša, pa so zvezani s slovensko zgodovino... Na takih izletih smo vselej poskrbeli za strokovno vodstvo (vodja takih strokovnih izletov je prof. Janez Stergar, op. R. S.); tako so potniki dobili vse najpotrebnejše podatke o krajih, mimo katerih je vodila pot. Seveda o najnovejšem življenju med Slovenci na Koroškem, delno pa tudi o starejših časih. Tako so nastajali rokopisni "vodniki" po teh krajih."

Prof. Janez Stergar je v omenjenih poglavjih svoje publikacije navedel vrsto izjemno pomembnih podatkov in napotkov o izletniških poteh po Koroški, ob poglavjih pa je dodal še Beležke in dodatke (z dodatnimi pojasnili) oz. prazen prostor, v katerega si lahko izletnik zapiše še kakšno zanimivost.

V poglavjih **Nekaj o pomagalih za vodje izletov** in **Pojasnila k razširjeni izdaji vodnika** je prof. Stergar navedel vrsto vodnikov in drugih pripomočkov. Omenjam jih le nekaj:

- Franc Kattinig, Janko Zerzer: Seznam dvojezičnih krajevnih imen južne Koroške, Mohorjeva založba, Celovec 1982

- Blaž Singer: Vodnik na poti med koroškimi Slovenci, Maribor 1970

- Jože Šircelj: Koroška pota, Maribor 1978,

- Pavle Zdovc: Slovenska krajevna imena na avstrijskem Koroškem (Die slowenischen Ortsnamen in Kärnten, Dunaj 1993)

- Mirko Bogataj: Die Kärntner Slowenen, Celovec 1989

- Peter Fister: Arhitektura Zilje, Roža, Podjune, Celovec 1989.

V poglavju **Rož je prvi v vencu treh dolin** je avtor začrtal oz. določil kar zahteven

itinerar*: Ljubelj-Borovlje-Sele-Galicija-Grabštanj-Podkrnos-Žrelec-Radiše-Žihpolje-Vetrinj-Hodiše-Otok-Vrba-Šentjakob v Rožu-Sveče-Kotmara vas-Slovenji Plajberk-Ljubelj. Na poti v te kraje na Koroškem so v kratkih orisih opisane zgodovinske in druge zanimivosti teh območij.

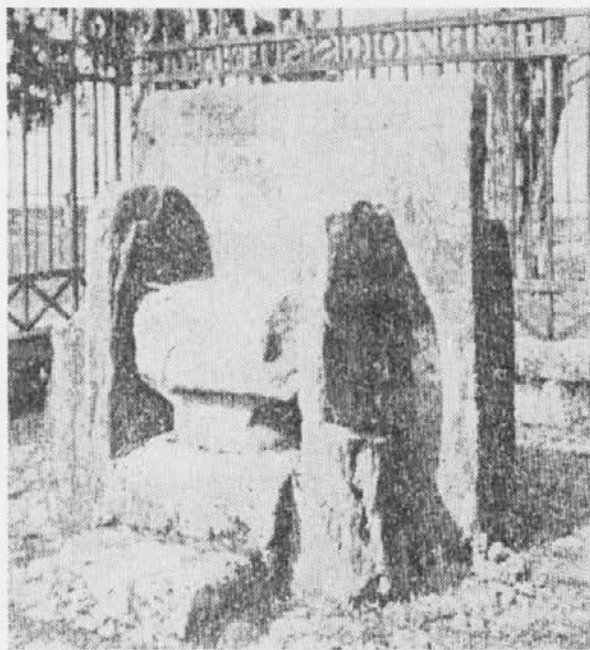
V drugi poti na Koroško **Podjuna-med Peco in Svinjo (Svinško)** planino je avtor izbral prav tako zanimivo smer, ki pelje ob naslednjih krajih oz. skozi območja: Sp. Jezersko, Bela, Remšnik, Železna Kapla, Lobnik, Rebrca, Žitara vas, Mlinče, Šentprimož, Vesele, Šentvid, Tinje, Goreča vas, Straža vas, Škocjan, Sinča vas, Velikovec, Šentrupert, Vovbre, Djekše, Kneža, Krčanje, Grebinj, Lipica, Labot, Pliberk, Šmihel, Bistrica, Globasnica, Dobrla vas idr. Prav tako je avtor zelo zanimivo opisal pot(i) po zahodni Koroški oz. po Ziljski dolini v poglavju **Tam, čjer teče bistra Zila**, in sicer: Korensko sedlo (ali mimo Trbiža), Vrata, Kokovo, Šmohor, Brdo, Mošte, Velika vas, Dule, Melviče, Borlje, Potok, Šentštefan, Blače, Draganče, Čajna, Bistrica na Zilji, Zahomec, Drašče, Podkloster, Dobrač, Ziljica, Zagoriče, Sovče, Brnca, Beljak, Marija na Zilji, Baško jezero, Loče, Področja idr.

V poglavju **H Gospe Sveti in v Celovec** avtor že na začetku omenja razpravo Pavla Zablatnika: Gosposvetsko polje (v istoimenski knjižici z berili Prežihovega Voranca (Celje, 1979) in knjižico Marijana Zadnikarja: Gospa Sveta in Gosposvetsko polje, Celovec, 1988, kot metodična pripomočka za pripravo na ta izlet. Ta smer potovanja obsega Gosposvetsko polje, vas Krnski grad, cerkev pri Gospe Sveti, Vojvodski prestol, ostanke Virunuma (glavno mesto rimskega Norika), ostanke keltsko-rimskega mesta (verjetno Noreja) na bližnji Štalenski gori in turistično Ostrovo. Pot dalje vodi mimo nekdanjega koroškega glavnega mesta Šentvida proti Krki (krška škofija). Avtor je omenil še druge poti oz. ogleda določenih zanimivosti, tako je npr. severno od Krnskega gradu veliko poslopje gradu Plešivec; nato še pot v Možberk (pomemben v času Karantanije in pozneje), Poreče, Krivo Vrbo (ob Vrbskem jezeru), Celovec (z ogledom njegovih znamenitosti) in Trnjo vas** (tu so pokopani mnogi padli partizani in druge žrtve fašizma).

Sledita še poglavji **Krajevno kazalo** (navedeni so vsi omenjeni kraji s slovenskimi in z nemškimi imeni) in **Osebnostno kazalo** (priimki in imena pomembnih oseb iz preteklega in sedanjega časa na Koroškem v Avstriji).

Omenjena publikacija ima torej velik pomen za ožje in širše spoznavanje Koroške in koroških Slovencev. Sicer pa je avtor prof. Stergar o njenem namenu in pomenu (na str. 60) zapisal: "Upam, da bo čim večjemu

številu obiskovalcev Koroške čustveni "Korotan v srcu" prešel tudi v razumsko opredeljevanje za enotni živi skupni slovenski prostor, vsaj nekaterim pa tudi v roke, kadar in kjer bo kaj treba ali bo kaj mogoče postoriti za naše zamejstvo."

Vojvodski prestol

Akademik in večletni predsednik Kluba koroških Slovencev v Ljubljani prof. dr. Bogo Grafenauer je o publikaciji oz. vodniku Štiri poti med koroške Slovence povedal (str. 3) še tole: "Predvsem pa je potopis spodbuda, ki vabi vsakogar k širjenju vedenja o koroških Slovencih, seveda ne le ob branju, ampak na potovanjih med naše rojake in v živem stiku z njimi."

Temu mnenju se pridružujemo tudi bralci, s publikacijo oz. z vodnikom prof. Janeza Stergarja Štiri poti med koroške Slovence pa želimo srečno pot izletnikom po Koroški v Avstriji.

* Itinerar, itinerarij (lat.) = potopis, načrt za pot, potovalni načrt (Stanko Bunc: Slovar tujk, Maribor 1965, str. 201).

** Na nekaterih zemljevidih Koroške, v literaturi in v pogovorih se pogosto omenja poleg izraza "vas" tudi "ves". Tako npr. Trnja vas oz. Trnja ves (nem. Annabichl), Kotmara vas oz. Kotmara ves (nem. Köttmannsdorf), Žitara vas oz. Žitara ves (nem. Sittersdorf) itd. Več o tem je npr. v knjižici dr. Luka Sienčnika in dr. Boga Grafenauerja: Slovenska Koroška, Seznam krajev in politično-upravna razdelitev, Ljubljana 1945.

TAKO ME JE UBOGALA ROKA, OČI SO VIDELE ŠE LEPŠE

Srečanje s slikarjem Leandrom Fužirjem iz Črne

Rudi Mlinar

Rahlo je deževalo tisti petek, 18. avgusta, ko sva s hčerko izstopila iz avtobusa na postaji v Črni. Le nekaj znamenj je kazalo, da se v Črni odvija štirideseti Koroški turistični teden. Mize pred gostinskimi lokali so samevale in samevale so tudi razstavljene slike v bivšem hotelu Planika... slike Leandra Fužirja, zaradi katerih sva tudi prišla v Črno.

Ampak kakšno nasprotje turobnosti avgustovskega dežja je bil pogled na njegove slike. Jasne barve, drzne poteze, igra senc in svetlobe... motivi večinoma iz Črne in okolice, zraven pa še nekaj krajinskih motivov, ki sem jih videl razstavljene že v hotelu Rimski vrelec v Kotljah letošnjo pomlad.

Stopala sva od slike do slike, vsenaokrog tišina, mir, spokojnost... oko se je sprehajalo po slikah, ujelo zdaj tu, zdaj tam detajl, ki me je pritegnil kot magnet, četudi še sam nisem vedel, zakaj. Enostavno tako je, to je bilo v meni, spet drugi bi morda našel v slikah druga mesta, ki bi ga očarala. Slike so pač kakor utrinki, ki v vsakem človeku prebudijo že zabrisane spomine, nekaj, kar si nekoč videl, doživel, ne da bi tedaj pomislil, da bo to še kdaj prišlo iz globine tvoje duše.

Spomnil sem se na dan, ko sem prvič videl njegove slike. To je bilo pred leti, ko smo v KUD Leše pripravili razstavo v leški osnovni šoli. Tedaj je bil vtis še močnejši, doživetje še bolj globoko, saj je razstavljal podobe iz knapovskega življenja.

Ko sem videl te njegove knape, se je preteklost prebudila v meni kakor speča lava v vulkanu... vsaka slika mi je povedala svojo zgodbo; to kar naenkrat niso bili samo ujeti utrinki iz slikarjeve podzavesti, bilo je še nekaj več, bili so spomini, spoštovanje do preteklosti... tudi moje.

Četudi tistih časov sam nisem doživel, pa jih je doživel moj oče, ki je bil tudi rudar, pa ded... Tako so ti spomini šli iz roda v rod in v sebi sem si slikal te slike, jih shranjeval, obnavljal in v določenih trenutkih kje v tišini podoživljal. Če pa nenadoma nekdo vse to naslika tako, kot zna Fužir, ki je še ujel sključene postave knapov, ki so se s prižganimi karbidovkami pomikale mimo njihovega okna na delo v rudniški rov, potem ti srce pove: takšne slike sem nosil v sebi tudi sam. Pa ne samo jaz, saj poznam kar mnogo ljudi, ki so kakor jaz doživeli srečanje s preteklostjo ob kakšni Fužirjevi sliki. Ob razstavi teh slik v Ljubljani je Barbara Langer zapisala: "Slike Leandra Fužirja

ohranjajo kolektivni spomin na dom. Čeprav je ta dom le rov in v njem upognjene postave kot pod križem, rov, v katerem se bela roka dostojanstvenega starca z brki in klobukom kot krono dotika miške. Miš, kot simbol podzemlja, ki komunicira s svetom."

Kaj ni moj ded nekoč rekel prav to:

"Dokler je bila v rovu miška, sem se počutil varnega..."

Še in še se iz globin srca trgajo spomini in četudi je od tiste razstave minilo že kar nekaj let, se nanjo spomnim vedno, kadar stopim v našo šolo, saj nam je tedaj slikar eno svojih slik podaril in je našla v njej častno mesto.

Občutek imam, kakor da bi nam slikar hotel povedati, da je tudi naše poslanstvo, da v srca otrok, ki prihajajo v šolo, vsadimo del te naše preteklosti, da ne bo umrla, ampak v spominu živela naprej, iz roda v rod.

Tako potem njegovi knapi niso več samo njegovi, sedaj so tudi moji, hčerkini, četudi se tega morebiti še ne zaveda... so naši...

Da je res tako, so mi potrdile tudi besede samega slikarja, ko mi je med pogovorom pri njem doma omenil, da je največ teh rudarskih slik našlo svoj novi dom pri ljudeh, ki danes živijo zunaj Slovenije, pa so potomci leških, holmških knapov, pa tudi rudarjev iz svinčenih rogov mežiškega rudnika, ki jih je sedaj zalila voda, a zaliti ne bo mogla spominov v teh ljudeh, tudi zaradi podob, ki jih je naslikal Fužir.

Nekako mimogrede so bile tedaj izrečene tudi besede, ki sem jih med pogovorom preslišal, prišle pa so za menoj, ko sem pozneje premišljeval o vsem, kar smo se tisto petkovo popoldne pogovarjali pri njem doma. Nekako tako je razmišljal o svojem slikanju:

"Nekateri slikarji tako radi rečejo, ko komentirajo kakšno svojo sliko: tako sem videl... Zase raje rečem: Tako me je ubogala roka, oči so videle še lepše..."

Prav v teh njegovih besedah je najbrž tisto, kar žene slikarja naprej, da se izpopolnjuje, dograjuje, da bi nekoč naslikal tako, kot vidijo njegove oči, a roke tega sedaj še ne zmorejo.

V tem je tudi nenehen napredek, ki ga dosega pri slikanju, od mladosti, ko bi se njegova pot lahko posvetila slikarstvu, a se ni in je zato ostal brez slikarske izobrazbe, pa vse do današnjih dni, ko si je že izoblikoval svoj način risanja in slikanja,

pa naj uporabljaj tehniko olja, akrila, oljnega pastela, gvaša, risbe ali akvarela. V vseh teh tehnikah se je že poskusil, pa vendar je vedno ostal zvest svojemu načinu slikanja, tako da bi lahko boljši poznavalec njegovih del rekel: To je naslikal Fužir - ne da bi pogledal podpis pod sliko.

Velikokrat mi je sredi pogovora ušel pogled na steno, kjer je tiktakala stara stenska ura, ki pa je, začuda, kazala vedno isti čas... vse dokler ni ujel enega teh pogledov in mi pojasnil, da je tista ura edini spomin na njegovo babico, pri kateri je preživel velik del svojega otroštva... ura tiktaka, je živa...čas pa, ki ga kaže, ni pomemben, je rekel. To je spomin iz otroštva, spomin, kot je to tudi stara dedova karbidovka... le to dvojje imam od njiju, a je dovolj, da imam nenehno občutek, kako je preteklost tudi z menoj v tem mojem domu in bo z menoj tudi ostala.

Pogledal sem njegovo vnukinjo, ki se je igrala v bližini. Bo morebiti nekoč tudi ona ob pogledu na kakšno njegovo sliko rekla isto, bodo te njegove slike nekoč za rod, ki prihaja, pomenile vez s preteklostjo, kot jo sedaj njemu pomenita stara stenska ura in karbidovka.

Ko sva s hčerko prišla v Črno, sva se ustavila v nekaterih gostilnah in že tedaj me je obšel občutek, da nekaj pogrešam... Potem sem vedel, kaj sem pogrešal; nekaj, kar bi mi povedalo, kam sem prišel. Slike Leandra Fužirja bi mi to povedale, pa žal niso našle mesta tam.

V gostilnah se zbirajo ti knapi, delavci in kmetje. V gostilnah se ustavljajo tujci, pa jih s sten največkrat pozdravi iztrgan list iz koledarja, na njem pa mogočen avto ali lepotica, kdo ve, od kod, tam ni sključenega knapa, ki hrani miško, ni karbidovk... ni ujetega utrinka iz Črne ali bližnje okolice, četudi bi to mnogim ljudem bilo prav gotovo bližje, bolj domače, bolj njihovo. Pa ne samo domačim, tudi tujcu, ki bi se ustavil v takšni gostilni, bi Fužirjeva slika povedala, da je prišel v kraj, kjer je doma rudarska tradicija, v kraj, ki se ponaša z bogato dediščino, ki pa se je žal premnogi ne zavedajo več, kljub turističnemu tednu.

Kaj pomaga razstava, ki je enkrat na leto, pa še tedaj morebiti le obrobna in slabo obiskana.

Do tistega petka slikar še ni prejel nobenega naročila za katero izmed svojih slik... še naprej bodo po gostilnah visele slike iz koledarjev...

Kaj dela Fužir sedaj, bi bilo najbrž eno zadnjih vprašanj, če bi ta zapis zastavil kakor intervju s slikarjem.

Slika, ukvarja se s svojima vnukinjama, kadar mu dopušča čas, se umakne v samoto Helene, kjer si postavlja skromno hišico... skratka, živi življenje kot mnogi okrog njega, le slike ga delajo drugačnega.

Zaupal mi je svoje slikarske načrte.

"Ko sem prebiral Prežihovega Voranca, sem v nekaterih njegovih povestih našel stavke, ki so se mi kar spremenili v slike, in tedaj je v meni tudi dozorel sklep, da naslikam sto akvarelov po motivih iz del tega našega velikega pisatelja. Petinosemdeset jih je že končanih."

Sedaj, ko to berete, jih je najbrž končanih že vseh sto... **In kako naprej?** Prav gotovo bodo še

nastajale slike, kot bodo rasle vnukinje, kot bo potekalo delo pri hiši.

Kajti življenje se ne ustavi, z nezadržnimi koraki stopa naprej in odnaša trenutke našega življenja s seboj. Imamo pa ljudi, ki nam te trenutke pomagajo ohraniti, eni s pisano besedo, drugi, med katere sodi tudi Fužir, pa s slikami.

Ko sem svojo dvanajstletno hčerko vprašal, kakšne se ji zdijo slike, ki sva jih videla na razstavi in pri njem doma, je preprosto rekla: "**Lepe so.**"

Čeprav sem v tem sestavku porabil za te iste preproste besede toliko besed, bi, če bi moral sedaj strniti vse v en stavek, zapisal isto. **Lepe so ...**

"Leander Fužir se je osredotočil na svet, ki je v svoji skrajni podobi portret, čeprav je hkrati dar in spoštljiv priklon heroju krušnemu očetu, dedu rudarju in delu človeških rok, ki je in "mora biti trdo". Zato so Fužirjevi rudarji močni, barve so sanjske, poteze nagle, suverene. Niso realistične, niso mehke. Oglate in trde so, kot bi jih upodabljal kamniti gost. Saj to niso živi rudarji. Pa tudi mrtvi ne. To so rudarji, ki so prišli iz rova spominskih niti hvaležne ljubezni..." Tako je med drugim zapisala že omenjena kritičarka ob njegovi razstavi.

Sam pa je zapisal:

"V slikoviti, utesnjeni in z gozdovi obdani kotlini reke Meže se od davnih dni oglašajo stiske in veselje knapov, pretkane s posebnimi doživetji iz rogov in obarvane s samosvojo svetlobo. Z otožnostjo iščem poti, da bi karbidovke, odkopna čela in nove žile ohranil pred pozabo."

Ob tem si lahko le želimo, da bi mu to tudi uspelo, ne samo zaradi njega in njegove tihe potrebe v srcu, pač pa predvsem zaradi nas samih. Kajti zaradi njega in njegovih podob je lepše in bolj bogato tudi naše življenje.

Š O L A

NAJ BO V PONOS

KRAJU IN OBČINI

Jožica Ovnič

Ni vseeno, kako je šola vzdrževana in opremljena. Če naj bi bila oziroma je vzgojno - izobraževalna ustanova, bi morala biti tako vzdrževana in opremljena, da bi učencem in delavcem nudila vse možnosti za to, da cilje čim bolj dosežemo.

Po sedanji šolski zakonodaji so za materialno stanje šol in vzdrževanje odgovorne občine oz. ustanovitelji. Končno je ministrstvo pripravilo tudi merila za delitev sredstev za posamezne šole, in to na temelju števila oddelkov oziroma učencev. Ta merila so osnova za minimalna sredstva, dodatna sredstva pa so stvar vsake občine posebej.

Rada bi poudarila, da je Osnovna šola Črna med starejšimi (sicer večkrat adaptirana oz. dograjevana) in zato potrebna mnogih in nenehnih popravil in vzdrževanja.

V preteklih letih je bilo tudi s sredstvi amortizacije in investicijskega vzdrževanja za našo šolo dokaj "klavarno", saj so bile potrebe drugih šol v občini Ravne zaradi dvoizmenskosti pouka itd. nujnejše.

Razumeli smo to in zahtevali ter dobili pač najnujnejše. Upam si trditi, da smo s skromnimi sredstvi in zahtevami postorili mnogo drobnih stvari, da pa večjih posegov nismo zmogli.

V letu 1995 se je Osnovna šola Črna znašla v občini Črna na Koroškem, s katero dobro sodelujemo. Letos nam je nova občina namenila iz proračuna za investicijsko vzdrževanje in amortizacijo 3.000.000 SIT in uspelo nam je storiti vsaj korak naprej.

V poletnih počitnicah smo uredili in pobelili pritličje stare šole, jedilnico, kuhinjo, urejamo igrišča, nakupili smo novo opremo za učilnico, obnovili nekaj stolov, kupili nov računalnik in obnovili stare za potrebe šole in računalniškega krožka, z 20-odstotnim sofinanciranjem smo od Ministrstva za šolstvo in šport pridobili sodoben računalnik za potrebe knjižnice, čistilkam smo

kupili nujno potreben stroj za čiščenje, uredili prej zelo mrzlo zbornico na razredni stopnji, posodobili telefonijo in še kaj bi lahko naštela.

Moram povedati še to, da so našim prošnjam za sponzorstvo pri nakupu opreme za pouk ugodili: Koroške pekarne (sesalec za podružnico Žerjav), Jamnica - Trgovina pri Greti (dva kasetofona), Korotan Črna (multipraktik za podružnico Javorje). Na tem mestu se vsem najlepše zahvaljujem.

Potrebe na tem področju so še zelo velike. Program za investicijsko vzdrževanje šole in opreme za prihodnje leto je obsežen.

Naj omenim le najnujnejše: adaptacija stanovanja v šoli v nove učilnice (računalništvo, likovna vzgoja, tehnika), shramba za športno orodje, nov fotokopirni stroj, ureditev igrišč, ureditev kabinetov (kemija, fizika).

Mnogo potreb je tudi na podružničnih šolah.

Prepričana sem, da bodo svetniki v občinskem svetu ta program oz. potrebe temeljito preučili in da si tudi oni želijo opremljeno in sodobno šolo.

Ena izmed nalog ravnatelja je tudi vizija šole - torej vizija o njeni prihodnosti v pedagoškem in materialnem smislu.

Če bodo materialne razmere za delo dobre, potem sem prepričana, da bo tudi naše pedagoško delo lahko še boljše in sodobnejše.

ŠTIRIDESET LET PREVALJSKE VIGREDI

Mojca Potočnik

V decembru leta 1955 je na OŠ Prevalje izšla prva številka šolskega glasila, ki mu je dal ime dr. Franc Sušnik, njegov pobudnik in mentor mladim piscem pa je bil ravnatelj Leopold Suhodolčan.

V uvodniku k prvi Vigredi je zapisal:

“Pišite, kar vsak dan doživljate v šoli, doma, v naših gorah. Povejte vsem, kar veste lepega o svoji materi, o očetu, ki gospodari martinovki, o bratu, ki vsak dan težka svinčeno rudo v rokah, o sestri, ki z rokami rahlja težko grudo naše koroške zemlje...”

Ne pozabite na hrabre partizane, ki so se tod bojevali za našo svobodo. Zapišite vse, kar so vam pripovedovali o njih.

In končno. Prisluhnite dobro, kadar vam pripovedujeta babica in ded. Saj vesta toliko pravi in pripovedk, ki jih drugi še nismo slišali.

Vigred je vaša, dragi pionirji!”

Tak vsebinski koncept je bil dovolj širok, da so ga sprejeli tako pisci kot bralci. Poudarek je bil zdaj na tem, zdaj na drugem vsebinskem sklopu, pač odvisno od časa, v katerem je glasilo nastajalo - bolj so se odmikala leta 2. svetovne vojne, manj je bilo v njem partizanščine in več utrinkov iz sodobnega življenja, doživetij in razmišljanj učencev.

Medtem ko so bile prve številke ubrane literarno, so se pozneje začele uveljavljati različne novinarske zvrsti, od vesti, ankete, poročila do intervjuja in komentarja.

Spreminjali sta se tudi oblika in grafična podoba glasila. Prve številke so bile unikatne. Obsegale so po šest strani, natipkane so bile s pisalnim strojem in ilustrirane z izvirnimi risbami in vinjetami. Pozneje so glasilo

razmnoževali na ciklostilu, prvič pa so ga tiskali leta 1972/73. Sledilo je več suhih let, ko so glasila na marsikateri šoli zaradi neustrezne tehnike razmnoževanja (stari načini so postali neuporabni, tiskanje je bilo predrago) presahnila, na prevaljski pa je ostalo, ker so pomagali posamezniki v Železarni Ravne, na občini in na Geodetski upravi. Znova se je potrdilo, da, kar je dobro, ne propade zlepa in kar ima globoke korenine, ne usahne.

Prevaljska Vigred je bila vseskozi dobro glasilo. Za to so skrbeli njegovi mentorji Leopold Suhodolčan, Olga Rogina, Hedvika Kamnik, Meta Horjak, Maks Kotnik, Cvetka Skobir in Iva Potočnik, ki ga z učenci ustvarja že več kot dvajset let. In prav v njenem obdobju je prevaljska Vigred zaslovela med šolskimi glasili zaradi številnih nagrad in priznanj. Znani likovni mentorji so bili Gustav Gnamuš, Franc Bertold, Bronislava Gajšek in Andrej Grošelj. Zanimivo je prelistavati bibliografijo, ki jo je mentorica Vigredi s sodelavci pripravila ob 40-letnici izhajanja glasila. Pokaže se, da so se številni učenci, sodelavci glasila, pozneje v življenju dobro uveljavili. Bibliografija obsega 1919 gesel in 1100 sodelujočih. Najplodovitejša sodelavka je bila Aleksandra Vrhovnik, ki je v okviru glasila izdala tudi svojo prvo pesniško zbirko. Iz nekaterih družin je sodelovalo po več družinskih članov - v svojem času starši, pozneje njihovi otroci.

Mentorica Iva Potočnik v dopisniškem krožku ne zbira samo “najboljših” učencev. Pride marsikdo, ki v šoli ni najbolj uspešen, glasilo pa popestri z zanimivimi izvirnimi zamislimi, ki jih pomaga uresničiti celotna skupina. Zapisujejo humor iz šolskih klopi, “ožemajo” učitelje in pišejo komentarje o njihovih odgovorih, prepričujejo pereče teme v pubertetniški posvetovalnici, se pogovarjajo z znanimi krajani, lotijo se podvigov, kakršen je bil ob republiškem tekmovanju za Cankarjevo priznanje, ko so glasilo pripravili in izdali v enem dnevu.

Prevaljska Vigred je cno najstarejših glasil v Mežiški dolini - starejši je le Koroški fužinar, ki izhaja že 45 let - kljub temu je še vedno mladostno, živo, odprto, kakršni so pač njegovi ustvarjalci z neutrudno mentorico Ivo Potočnik.

Ob jubileju vsem, ki Vigred ustvarjajo, iskreno čestitamo in jih vabimo, naj postanejo naši (bodoči) sodelavci.

V tujini zdravje še bolj cenimo

Zavarovanec dobi povrnjene tiste stroške nujnega zdravljenja v tujini (do določenega maksimalnega zneska), ki jih naše obvezno zavarovanje ne krije. Za države, s katerimi ima Slovenija sklenjeno

Zavarovanje krije stroške največ do višine (DEM v SIT):

	<i>Stroški zdravljenja</i>	<i>od tega za prevoz največ</i>
Evropa	15.000	5.000
Cel svet	25.000	5.000

konvencijo o socialni varnosti, je to razlika med polno vrednostjo storitve in stroški, ki jih po konvenciji prizna tuja država. Za države brez podpisane konvencije pa je to razlika med polno vrednostjo in povprečno ceno iste storitve v Sloveniji.

Odločimo se lahko za več različic zavarovanja TUJINA A (TZA 1, TZA 2, TZA 3, TZA 4), ki se razlikujejo glede na obseg kritja in glede na območje veljavnosti zavarovanja.

Zavarovanje za ožji obseg kritja vključuje:

- zdravstvene storitve v osnovni in specialistični dejavnosti
- bolnišnično zdravljenje
- zdravila, ki jih predpiše zdravnik
- nujne zobozdravstvene storitve
- pripomočke, ki so del nujnega, neodložljivega zdravljenja
- nujne reševalne prevoze
- nujni reševalni prevoz v Slovenijo, ki ga odredi zdravnik, oz. prevoz v primeru smrti.

Zavarovanje za širši obseg kritja pa dodatno vključuje še bolezni in poškodbe, nastale pri:

- alpinizmu oz. na neurejenih smučiščih
- aktivni udeležbi na organiziranih športnih tekmovanjih in pripravih
- športno-rekreacijskih dejavnostih z večjim tveganjem.

Pripravil: ZZZS, OE Ravne na Koroškem

Premije za TZA 1: OŽJI OBSEG - EVROPA v SIT

Dnevi zav.	Individ. zav.	Družinsko zav. - po osebi	Skupinsko zav. - premija po osebi najmanjše število oseb			
			5	10	20	40
3	1.340	938	1.206	1.072	938	804
5	1.450	1.015	1.305	1.160	1.015	870
7	1.600	1.120	1.440	1.280	1.120	960
10	1.800	1.260	1.620	1.440	1.260	1.080
15	2.100	1.470	1.890	1.680	1.470	1.260
20	2.560	1.792	2.304	2.048	1.792	1.536
30	3.000	2.100	2.700	2.400	2.100	1.800
60	4.500	3.150	4.050	3.600	3.150	2.700
90	5.100	3.570	4.590	4.080	3.570	3.060

Premije za TZA 2: OŽJI OBSEG - CEL SVET v SIT

Dnevi zav.	Individ. zav.	Družinsko zav. - po osebi	Skupinsko zav. - premija po osebi najmanjše število oseb			
			5	10	20	40
3	2.010	1.407	1.809	1.608	1.407	1.206
5	2.175	1.523	1.958	1.740	1.523	1.305
7	2.400	1.680	2.160	1.920	1.680	1.440
10	2.700	1.890	2.430	2.160	1.890	1.620
15	3.150	2.205	2.835	2.520	2.205	1.890
20	3.840	2.688	3.456	3.072	2.688	2.304
30	4.500	3.150	4.050	3.600	3.150	2.700
60	6.750	4.725	6.075	5.400	4.725	4.050
90	7.650	5.355	6.885	6.120	5.355	4.590

Premije za TZA 3: ŠIRŠI OBSEG - EVROPA v SIT

Dnevi zav.	Individ. zav.	Družinsko zav. - po osebi	Skupinsko zav. - premija po osebi najmanjše število oseb			
			5	10	20	40
3	2.680	1.876	2.412	2.144	1.876	1.608
5	2.900	2.030	2.610	2.320	2.030	1.740
7	3.200	2.240	2.880	2.560	2.240	1.920
10	3.600	2.520	3.240	2.880	2.520	2.160
15	4.200	2.940	3.780	3.360	2.940	2.520
20	5.120	3.584	4.608	4.096	3.584	3.072
30	6.000	4.200	5.400	4.800	4.200	3.600
60	9.000	6.300	8.100	7.200	6.300	5.400
90	10.200	7.140	9.180	8.160	7.140	6.120

Premije za TZA 4: ŠIRŠI OBSEG - CEL SVET v SIT

Dnevi zav.	Individ. zav.	Družinsko zav. - po osebi	Skupinsko zav. - premija po osebi najmanjše število oseb			
			5	10	20	40
3	4.020	2.814	3.618	3.216	2.814	2.412
5	4.350	3.045	3.915	3.480	3.045	2.610
7	4.800	3.360	4.320	3.840	3.360	2.880
10	5.400	3.780	4.860	4.320	3.780	3.240
15	6.300	4.410	5.670	5.040	4.410	3.780
20	7.680	5.376	6.912	6.144	5.376	4.608
30	9.000	6.300	8.100	7.200	6.300	5.400
60	13.500	9.450	12.150	10.800	9.450	8.100
90	15.300	10.710	13.770	12.240	10.710	9.180

Velja od 1.10.1995 dalje. V premijo je vključen 5% p. davek

BARBARA PUSTOSLEMŠEK

Njen dvakrat zlati jubilej

Mojca Potočnik

So ljudje, ki s svojim življenjem ustvarjajo neprecenljiv zaklad.

Med njimi je tudi Barbara Pustoslemšek iz Mežice.

Rodila se je 4. decembra 1895 na Pergu (Bregu) pri Mežici v številni Štručevi rudarski družini. Preden je odrasla osnovni šoli, je šla služiti v okolico Celovca. Pri svoji rojakinji - gospodarici si je skusila, kaj je človeška zloba in hudobija. Bila je že v življenjski nevarnosti, ko ji je le uspelo priklicati očeta, da jo je odvedel domov.

Tudi v Mežici je ni čakalo nič dobrega, spremljala pa jo je ljubezen staršev. Zaposlila se je pri rudniku, kjer je s sodelavkami prebirala rudo. Vanjo se je zagledal mlad rudar Pustoslemšek ter pol leta zbiral pogum, da jo je ogovoril in nagovoril, da sta se vzela.

"Izogibala sem se mu," pravi, "ker sem se bala, kaj bodo rekli starši."

Vztrajnost je obrodila sad in Barbara je postala gospodinja in mati. Živeli so v bajti na Pergu. Rojevala je otroke; osmero jih je prišlo na svet, sedem je ostalo živih. Skrbela je zanje z moževno plačo in s tem, kar je pridelala sama - redila je kože in svinje.

"Težko nam je šlo, vendar lačni nismo bili. Skromnosti sem bila vajena že z mojega doma. Spominjam se: drugi so o veliki noči prinesli v šolo pogačo, pri nas pa smo jedli samo koruzno polento."

Z možem sta se kar dobro razumela. Vedela je, kako mora ravnati z njim. "Lušten je rad bil. Igral je, muzikant je bil in gasilec, zato se je večkrat zadržal v družbi. Kadar je prišel v rožcah domov, sem ga lepo spravila spat; pogovorila sva se potem, ko je bil pripravljen za to."

Zgodaj, sredi vojne, ga je izgubila. Odtlej je sama skrbela za otroke.

Hitler ji je povzročil veliko hudega. Hčerko so ji odpeljali v nemško taborišče. Šla je na križev pot - sredi zime je potovala večinoma v odprtih železniških vagonih - ter jo našla in ji izročila zimsko obleko.

Ob koncu vojne jo je čakalo še hujše trpljenje, ko je na ruski fronti izgubila sina, mobiliziranega v nemško vojsko. Ob zadnjem slovesu od njega je neotolažljivo jokala.

"Ne jokajte, mati," mi je rekel. Če me ne bo nazaj, si mislite, da me nikoli niste imeli."

Materi tak nasvet ni mogel pomagati. Čeprav je otroke težko preživljala, jih je imela srčno rada. Odhod vsakega izmed njih je pomenil zanjo neizmerno bolečino.

Tudi svojo stoto obletnico praznuje žalostna. Spomladi je izgubila dve hčerki, tudi tisto, ki je bila med vojno v Nemčiji, lani pa sina. Od njenih sedmih otrok živijo le še trije. Včasih zavzdihne: "Le zakaj mene Bog tako dolgo ohranja pri življenju?"

Božja logika je navadnemu človeku velikokrat težko razumljiva, toda starost Pustoslemškove bice ima svojo logiko. Svoja leta nosi korajžno kot mladenka, nikomur ni v nadlego, srečanja z njo so vsakomur v veselje. Vedno je dobre volje in vedrino razliva tudi na druge. Dolgo življenje jo je napolnilo z življenjsko modrostjo; tako lahko pomaga mnogim v stiski.

Radi jo obiskujejo in sosede jo vabijo k sebi. Poslušajo njihove pripovedi in tožbe, sama pa ne tarna veliko. Skrivnosti zna držati zase. Zato je v sosesčini tako priljubljena. Če je kak dan ni na spregled, že sprašujejo: "Kje je naša bica. Ja ni menda zbolela?"

Na srečo je še vedno zdrava. "Kar naprej pa tudi ne morem letati okoli. Stanujem pri hčerki, včasih me obiščejo vnuki in pravnuki, saj ne vem, koliko jih že imam vseh. Rada sem pa tudi kdaj sama. Pregledam časopis (očal za to ne potrebujem), da zvem, kaj se dogaja po svetu. Najraje pa pletem."

Njene pletenine, največ naredi šalov in nogavic, so narejene z večšo roko, skrbno in lepo. Podarila jih je že mnogim. Kolikor jih ne greje volneni izdelek, jih mora greti misel nanjo, ki ga je naredila. Misel na staro, stoletno babico in na njeno dobro, dvakrat zlato srce.

DROBTINICE IZ ZGODOVINE ČEBELARJENJA V MEŽIŠKI DOLINI IN PODJUNI

Franc Gornik

Zgodovina čebelarjenja v Mežiški dolini ni pustila otipljivih dokumentov. Vojne, oddaljenost teh krajev od cesarskega Dunaja ter pozneje boji za Koroško in druga svetovna vojna so opravili svoje.

Težko je pričeti iz nič, vendar dolgoletno "drugovanje" s čebelarji le odkrije marsikak medeni biser. V naši dolini je kar nekaj čebelarskih "Metuzalemov", ki s svojimi pripovedmi segajo v začetke tega stoletja. Tako na primer Alojz Mager, rojen leta 1903. Spominja se znamenitega čebelarja Petra Močnika, ki je kot zaveden Slovenec in čebelarski organizator prehodil trnjevo pot iz Podjune in se po plebiscitu za krajši čas ustavil na prevaljski šoli, kjer je učiteljeval do leta 1922. Pot ga je vodila naprej na Tolstovrško šolo v Guštanju,

kjer je bil ravnatelj. Od njega je dobil Mager prva dva roja.

V Mežici živi Franc Blatnik, rojen leta 1905. Prvi roj je dobil pri "Pričniku", kjer je bil med prvo vojno pastir. Čebelaril je celih 75 let, do leta 1993, ko so mu čebele umrle, kot sam pravi. Že njegov oče je bil čebelar in prosvetitelj v Senčni vasi, znan v čebelarskih krogih Mežiške doline. Marko Podovšovnik, rojen 1908. v Črni, čebelari še danes. Pa še Karel Šumah iz Mežice in Rudolf Kumprej iz Šentanelške Reke se s svojimi 87 leti še vedno rad poslanja okoli čebelnjaka.

Od njih sem dobil prve zanimive podatke o čebelarjenju okoli preloma stoletja. Posebnih povezav med čebelarji ni bilo. Iz urbarjev se da razbrati, kake medene dajatve so morali

Značilen koroški čebelnjak z začetka tega stoletja

- levo kranjiči, desno više pa Gerstungovi panji (lastnik Grega Pustnik iz Mežice)

posamezniki dajati gosposki in cerkvi poleg desetine. V naši dolini in Podjuni tja do Celovca so čebelarili samo na kmetijah, župnijah in tu in tam ob šolah, pa še kak redek obrtnik se je ukvarjal s tem.

Edina vez med njimi so bila srečanja po nedeljski maši, kjer so se pri župnijskem čebelnjaku pogovorili o svojih težavah in uspehih ter dobili koristna navodila župnika ali učitelja, kako naj čebelarijo in kaj se novega dogaja v čebelarstvu po cesarstvu.

O drugih pokrajinah, poseljenih s Slovenci, na Kranjskem, Dolenjskem in Štajerskem, pa so že sredi 18. stoletja živeli znameniti čebelarji. Napredna cesarica Marija Terezija je leta 1766 poklicala na cesarski dvor Antona Janša iz Breznice pri Radovljici, da je s svojim znanjem učil in pospeševal čebelarjenje. Za osnovo je vzel "trugo", imenovano kmečki panj ali kranjič. Napisal je dve knjigi o čebelarstvu v nemškem jeziku: Popolni nauk o čebelarstvu in Razprava o rojenju čebel, ki pa do naših čebelarjev na kmetijah nista prišli, saj v glavnem niso znali nemško. Po cesarstvu znani slovenski čebelarji in pisci o čebelarjenju v 18. stoletju so bili še Peter Pavel Glavar, Skopolo v Idriji, Matej Furlan, ki je takrat edini pisal v slovenščini. Vsi so takrat priporočali čebelarjenje s prikladami in podkladami, ter s tem preprečevali rojenje, spodrezavanje satja skupaj z zalego ter zveplanjem čebel.

Prvi čebelarski prosvetitelj v naših krajih je bil župnik Janez Sumper iz Skočidola. Leta 1871 je napisal knjižico Slovenski bučelarček, ki jo je založila in izdala Mohorjeva družba v Celovcu. Skupaj z učiteljem Kuhlerjem sta predelala panj kranjič po Dzirdovem sistemu s prestavljivimi podolžnimi satnimi letvicami. Ta panj je bil na razstavah večkrat nagrajen. Imenovali so ga skočidolski. Koroški čebelarji se tudi za to noviteto niso ogreli.

Nemško govoreči in v "Imker Verein" organizirani čebelarji so dobili leta 1868 svoje glasilo "Bienen Vater", tiskano na Dunaju, ob koncu stoletja že v nakladi 10.000 izvodov. Do naših kmetov z redkimi izjemami ni prišel. Imel je najmanj 8 strani reklamnih oglasov, ki so njegovo naklado nenehno povečevali.

Po propadu železarne na Prevaljah leta 1899 se je prodaja čebelarskih pridelkov ustavila. Čebelarji so iskali možnosti prodaje zunaj doline. "Bienen Vater" je bil edini propagator teh izdelkov v cesarstvu. V letniku 1906 se je v njem več mesecev oglašal čebelar - učitelj Josef Krebs s Prevalj.

Bili pa so posamezni naročniki "Bienen Vater", med njimi vsaj trije iz Mežiške doline.

Leta 1873 je pričela izhajati v Ljubljani "Slovenska čebela", družbeni list za prijatelje čebelarstva po Kranjskem, Štajerskem, Koroškem in Primorskem. Izhajal je do leta 1882. Kak vpliv je imel na čebelarjenje in kako so naši čebelarji sodelovali z njim, še nisem raziskal.

Januarja 1898 so začeli izdajati glasilo "Slovenski čebelar", ki izhaja nepretrgano do danes.

Večkrat sem bil na čebelarski zvezi v Ljubljani, kjer sem iskal sledi o našem čebelarjenju.

Iz naše doline se pojavijo naročniki že konec prejšnjega stoletja: Mirko Slanič iz Črne, Franc Onič, Streiteben-Guštanj, Rettich, pozneje Matevž Ratih iz (Črne) Črne, Anton Trup iz Kotelj, Šola na Lešah, Andrej Brodnik, Koprivna, Karl Kirchmayer, župnik v Črni, Florijan Pušnik, Črna, Franc Premru, župnik v Mežici (Mižici), Franc Premer, mlinar, Prevalje, Matija Ušnik, Podgora, Pliberk; ta spisek pa ni popoln, saj v njem nisem našel Johana Liesnika, p.d. Ledinka, pri nasledniku katerega sem dobil tudi Slovenske čebelarje. Leta 1900 je bilo naročnikov Slovenskega čebelarja 610.

NEKAJ ČEBELARSKIH PREGOVOROV

- Kadar na svečnico od sveče kane, takrat čebela se prvič zgane.
- Debelo roj buči, ko se nizko misli usesti. Bolj na tanko se glasi, če pete misli odnesti.
- Obirajo ajdo nedolžne tatice, čebelarjem pa nosijo debele mošnjice.
- Če na Jožefovo sonce sije, prodaj suknjo in kupi čebele. Če pa na Jožefovo sneži, prodaj čebele in kupi suknjo.
- Brez potu ni medu.
- Zakon je s strdjo namazan križ, ko to zližemo, ostane križ.
- Naši dedje so čebelam tako čast dajali, da umre in ne pogine, so dejali.

Zbral: Franc Gornik

Vsa uradna pa tudi čebelarska povezava je šla iz naše doline proti Pliberku in naprej do Celovca, zato bom v opis zajel tudi zgodovino čebelarjenja med koroškimi Slovenci južno od Celovca.

Že leta 1900 je bilo nad 300 naročnikov Slovenskega čebelarja iz Podjune.

Naprednejši koroški čebelarji so spoznali pomembnost povezovanja s Čebelarsko zvezo v Ljubljani. Že v prvih letih izhajanja Slovenskega čebelarja so se oglašali dopisniki iz Koroške. Tako npr. leta 1901 Doniž Gasper iz Bilčovsa, J. Smrekar iz Bajtiš (1901), Matevž Ušnik iz Sl. Plajberka. Bil je župan in je živel na n. v. 900 m, kot je v enem od dopisov napisal. Oglašal in pisal je podatke o čebelarjenju iz svojega kraja vrsto let.

19. sušca 1906 je bila v Rožeku ustanovljena prva čebelarška podružnica, registrirana pri Čebelarški zvezi v Ljubljani. Predsednik je postal mizar Gregor Arnejc. Sledili so ji leta 1908 Št. Janž pri Rožu, 1909 Zg. vesca s 23 člani, Žvabek leta 1910, Podravje (južno) s 27 člani, ter Bilčovs. Vsa ta društva so v naslednjih letih drugo za drugim utihnila.

Miha in Franc Žažc (p. d. Travnekar), ki sta čebelarila v enotnih kmečkih panjih (slikano konec prejšnjega stoletja)

Učitelj Josip Jekl in še nekaj zagnanih čebelarjev se je pričelo ukvarjati z idejo, da bi vzporedno s Čebelarško zvezo v Ljubljani ustanovili "Slovensko čebelarško zvezo za Koroško". O binkošti leta 1913 je bil ustanovni zbor v Celovcu. Predsednik je postal Jekl. Društveno glasilo je ostalo "Slovenski čebelar". Leta 1914 je štela Koroška zveza že 256 članov in je pozneje narasla na več kot 300. Nastajale so nove podružnice, med njimi Pliberk, Kasaze, Dobrla vas, Železna Kapla, Globasnica itd. Za Mežiško dolino pa je navedena posebna skupina "Ojstrica", v kateri so bila čebelarška društva Črna, Mežica, Guštanj in Prevalje.

Podatek, pomemben za našo dolino, je prva uradna omemba organiziranega čebelarjenja - leto 1914. Gotovo so bila posamezna društva ustanovljena že pred tem, vendar dokazov za to ni.

Istočasno so se poskušali organizirati tudi nemški čebelarji. V Dravogradu je nastalo konkurenčno nemško "Čebelarško in sadjarsko društvo", katerega predsednik je bil Miloš Schmiedhofer. Sestavljalo ga je 17 članov. Leta 1917 se je preimenovalo v Podjunsko čebelarško

društvo v Pliberku. Predsednik je ostal isti. Društvo ni zaživel in je bilo nepomembno.

Tehnologija čebelarjenja v naši dolini in na Koroškem je bila zastarela in se, lahko rečemo, v dvesto letih ni spremenila, kljub temu, da so v drugih avstrijskih deželah že v Janševih časih - sredi 18. stoletja - prenehali z žveplanjem in uničevanjem čebel.

Ni čudno, da je že omenjeni župnik, čebelar Janez Sumper, poskušal v zastarelo čebelarjenje uvesti svoj prirejeni panj s prestavljivimi sati v kranjiču "Skočidolski", vendar ni uspel. Zagrenjen je napisal, da je najhujši sovražnik čebel človek, ki ne zna oziroma noče nabranih zakladov, sterdi in voska, drugače si prilastiti kot z žveplanjem in morjenjem pridnih čebel. Ob koncu stoletja pa so večji čebelarji le uvideli, da bo treba v tehnologiji čebelarjenja nekaj

spremeniti. Iskali so najprimernejši panj, da bi z njim zamenjali prastari "kranjič". Poskušali so z dunajskimi panji, ki so bili pokončni, s plodiščem in mediščem, vendar se niso obdržali. Bolj so jim ustrezali ležeči gerstungovci.

Čebelarili so do druge svetovne vojne in izdelovali "lesice" za lovljenje rojevih matic, o katerih se zadnja leta veliko piše kot o novosti.

Zanimivo in omembe vredno je bilo ob prehodu stoletja čebelarjenje kmeta Johana Liesnika (Lesnik) v bližini Prevalj, Zgradu. Njegovo podstrešje je moralo biti nekoč pravi čebelarški muzej. Pred leti je od tod odnesel zbiralec Čarf tri nahrbtnike panjskih končnic ter sliko starega čebelnjaka, na kateri je bil še stari Johan Liesnik. Zbiralec Čarf je lani zbirko prek štiristo končnic podaril mestnemu muzeju "Slovenj Gradec".

Mnogo stare čebelarške opreme je bilo od tod odnesene, pisna dokumentacija pa po nevednosti zažgana.

Ivan Arnold, Liesnikov potomec, ima v krvi še vedno željo po čebelarjenju, s katerim pa nima prave sreče. Leta 1944 so mu oropali čebelnjak in pri tem uničili čebele. Pri ponovnem poskusu s čebelami je bila trasirana cesta čez njegov čebelnjak, da ga je moral prestaviti. Nato so prišle

bolezni, ki jih v prejšnjih časih niso poznali, in zopet je bil ob čebele. V bližini hiše ima postavljeno votlo smrekovo deblo, v katero sta mu že dvakrat priletela roja pa zopet izumrla.

Ko sva pregledovala podstrešje, je od nekod privlekel nekaj prvih zvezkov "Slovenskega čebelarja" in nemškega "Bienen Vater" iz prejšnjega in začetka tega stoletja. Pripovedoval mi je, kako so čebelarili na tej kmetiji že pred letom 1900.

V drugi polovici avgusta so naložili panje na tri "legnarje", posebno vzmetene vozove za prevoz čebel, ter jih prepeljali v Podjuno, v bližino Pliberka, na ajdovo pašo. Paša je trajala največ 14 dni. Po njej so panje pregledali ter jih po teži sortirali. Dva voza so jih prodali "lectarjem" in apotekarjem v Pliberku. Postopek je bil kratek. Kupec je čebele pomoril z žveplanjem, jih stresel v za to pripravljene sode. Nato je izrezal satje ter prazne panje vrnil čebelarju. En voz izbranih "plemenjakov" so odpeljali v Žerjav in po dolini Jazbine do kmeta Krstavčnika, kjer so imeli postavljen velik zimski čebelnjak. Tu so čebele prezimile. Vsa okolica zgodaj spomladi pordi od spomladanskega vresja, na katerem se čebele napasejo in utrdijo. Še pred rojenjem so jih prepeljali domov, kjer so z roji pomnožili družine na običajno število.

Sosednji kmetje so nekaj iz zavisti ali za šalo pravili: "Če bi še kmetovali tako uspešno, bi imeli kaj pod palcem".

Vrnimo se zopet k dogajanju v čebelarški organizaciji v Pliberku, kjer je ob začetku prve svetovne vojne učiteljeval Peter Močnik. Kot običajno, je pri šoli vodil in učil čebelarstvo. Bil je izreden organizator in pisec o čebelarstvu. Njegova zasluga je, da so ohranjena poročila o dogodkih v čebelarstvu v naši občini od 15. leta do plebiscita ter še naprej, do 30. leta.

Že leta 1915 zasledimo v Slovenskem čebelarju članek:

Naše čebelarstvo v številkah, kjer navaja podatke o popisu čebelarstev in panjev na Koroškem iz leta 1910. Leta 1916 zasledimo spise: Čebele in rastline v medsebojnem življenju, Čebelne paše, Kako proizvajajo čebele vosek, Izboljšanje čebelje paše, Važnost čebel za poljedelstvo in Reja matic.

Leta 1917 zopet: Drugi del o čebeljih pašah in Kako proizvajajo čebele vosek.

In zopet se je v Slovenskem čebelarju oglasil Močnik s Čebelarskimi pregovori iz naših krajev: Brez potu ni medu, Človek po svetu, čebela po cvetu.

Med prvo svetovno vojno je čebelarstvo močno opešalo. Veliko čebelarjev je odšlo k vojakom. Kmetje so bili močno obremenjeni z dajatvami za vojsko. Na mnogih kmetijah so zato morale prevzeti čebelarjenje ženske. Prva svetovna vojna je bila pri kraju. Naši kraji so prišli pod novo državo SHS, pod njeno dveletno upravo pa tudi del Koroške južno od Drave.

PATRON (ZAŠČITNIK)
ČEBELARJEV je sv. Ambrož
(Drugi patron sv. Medard je med čebelarji manj znan.)

"Sv. Ambrož, škof milanski in cerkveni učenik, rojen leta 340, se upodablja s čebelnim panjem. Izvoljen je za patrona čebelarjev zaradi dogodbe, katero opisuje životopisec sledeče: Ko je mali Ambrož spal v zibelki, je priletel roj čebel ter se mu vsedel na obraz in usta; a mu ni storil nič žalega, temveč je zopet mirno odletel. Iz tega, res čudnega dogodka se je prorokovalo, da bo Ambrož postal znamenit mož in izvrsten govornik. Prerokovanje se je v resnici izpolnilo, zaradi njegovega govorniškega daru so ga pozneje imenovali učenika medupolnega in sladkogovorečega. Da je sv. Ambrož bil tudi dobro poučen o čebelnem življenju, oziroma naravoslovju, pričajo njegovi spisi, v katerih čebelo zbog njenega nedolžnega, deviškega življenja prisposodablja Mariji. Tudi njegovo ime kaže na čebele; po latinsko se imenuje Ambrosius; ambrozija je jed iz medu in mleka. V poganskem bajeslovju je veljala ambrozija kot hrana nesmrtnosti; uživali so jo samo bogovi, ter so bili zaradi tega nesmrtni.

(Vir: Slovenski čebelar, 1922, str. 156)

Nastal je čas živahnega ustanavljanja čebelarških društev. Banovinska čebelarška zveza je pokazala izjemno zanimanje za naše čebelarje. Takoj spomladi 1919 so dobili slovenski čebelarji 2 vagona sladkorja, poslanega v Sinčo vas. V tem času so v teh krajih potekali boji za Koroško, ki jih je vodil Malgaj. Vsega sladkorja si čebelarji niso mogli razdeliti, kajti Sinčo vas je zasedel "Volkswehr". Škode je bilo za 140.000 kron.

Leta 1919, 23. sušca, je Peter Močnik organiziral podružnični zbor čebelarjev v Pliberku. Navzočih je bilo nad 100 čebelarjev. 53 se jih je takoj včlanilo. Čebelarški zvezi v Ljubljano so poslali resolucijo s predlogi in zahtevami, kako naj čebelarška zveza sodeluje s koroškimi čebelarškimi društvi.

V tem letu se je v Slovenskem čebelarju oglasil z. več članki tudi Josip Jekl, nadučitelj v Galiciji. Imeli so ga za voditelja čebelarjev na Koroškem.

V Mežici je bil ustanovni občni zbor čebelarjev 21. malega travna leta 1919. Tudi od tod so poslali enako čebelarško resolucijo v Ljubljano. Stanje na Koroškem se je pričelo zaostrovati. Nihče ni vedel, kam bodo ti kraji priključeni, k Avstriji ali državi SHS. Volkswehrovci so prišli do Mežiške doline ter jo zasedli do Črne. Maistrovi in Malgajevi borci so jih ponovno pregnali čez Dravo, ki je ostala meja ob plebiscitu.

Peter Močnik tudi v teh vihnih časih ni miroval. Leta 1919 je organiziral v Pliberku, ki je bil še vedno glavni kraj Koroške južno od Drave, zbor vseh čebelarških društev. Ustanovili so podružnično zvezo s sedežem v Pliberku. Sestavljena je bila iz naslednjih društev:

Črna pri Prevaljah 60, Globasnica 22, Kasaze 25, Prevalje 25, Dobrla vas 25, Guštanj 25, Mežica 38, Žitara vas 21, Dravograd 23, Galicija 8, Pliberk 109 in Železna Kapla 58 članov.

Skupaj je bilo 12 podružnic s 439 člani.

Podružnična zveza v Pliberku je izvedla leta 1919 štetje vseh čebelarjev na svojem območju. Statistika kaže, kako razvito je bilo čebelarstvo na spodnjem Koroškem.

Našteli so 698 čebelarjev, 311 je bilo organiziranih.

Leta 1919 je prezimilo 6805 panjev. Podatki so iz Podjunske doline ter krajev severno od Drave, ki so bili takrat pod upravo SHS, ter Mežiške doline.

Naslednje leto se je zveza potrudila, da bi na južnem delu Koroške ponovno zaživela čebelarška društva. V podzvezo so poslali pospeševalca Okorna, ki je imel v posameznih društvih predavanja. Da bi čebelarje seznanil z naprednim čebelarjenjem s premičnim satjem, je podružnični zvezi podaril 24 AŽ in 24 eksportnih panjev, ki naj bi bili za preizkus ob prehodu s kranjičev. Vsa društva v Mežiški dolini pa so dobila še dodatno po eno točilo.

Leta 1920 je bil na Koroškem v coni A plebiscit. Koroška je pripadla k Avstriji. S tem je bil zadan smrtni udarec koroškim Slovencem. Mejo so zaprli in s tem je bil tudi center čebelarjev v Pliberku izgubljen. Po tej izgubi so se takoj, že leta

1921, čebelarji v Mežiški dolini, ki je ostala od Koroške sama v državi SHS, povezali v Guštanjsko podzvezo. Sestavljala so jo društva:

Črna pri Prevaljah 46, Dravograd 24, Guštanj 21, Mežica 22 in Prevalje 30 članov.

Skupaj torej 143 članov.

Na novega leta dan 1922 je bil občni zbor Guštanjske podružnice. Članov je bilo 16, predsednik je bil Alojz Gorenšek z Brdinj, tajnik Ivan Metarnik iz Podgore, Peter Močnik, blagajnik, Adolf Sokol, nadučitelj v Kotljah, pa še Jurij Pratkanar in Franc Rožej iz Podkrajja.

V tem letu je postal član Slovenske čebelarške zveze Peter Močnik, ki je po plebiscitu prebežal na Prevalje na šolo. V Slovenskem čebelarju je slika tedanjega 17-članskega odbora. Stolni prošt Andrej Kalan je bil predsednik in na sliki št. 8 je naš rojak Peter Močnik.

22. januarja 1922. leta je bil ustanovni občni zbor podružnice v St. Danijelu pri Prevaljah. Predsednik je postal Simon Sonjak (Zvonik), tajnik Ljudewit Komar, blagajnik Pavel Senica, član Martin Šefer. Članov 15. Tega leta je sestavljalo Guštanjsko podzvezo 6 društev:

Črna pri Prevaljah 41, Dravograd 15, Guštanj 16, Mežica 16, Prevalje 19 in Sv. Danijel 15. Skupaj 122 članov.

V 7. številki Slovenskega čebelarja leta 1922 je članek Petra Močnika z naslovom: AŽ panj in letošnja zima.

Zazimil je 5 kranjičev in 2 AŽ 10 satarja. Čebele v AŽ panjih so zaradi griže propadle, v kranjičih pa preživele. AŽ čebele je zazimil na gozdnem medu.

Piše, da je v Mežici propadlo dve tretjini čebeljih družin v AŽ panjih. Starejši kmet Peter Klavž je pogin prerokoval že na jesen, ker je 6 tednov padala neka lepljiva mana. V Guštanju, Dravogradu, Kotljah pa so čebele dobro prezimile. Ker so čebele v kmečkih panjih, kakor Močnik imenuje kranjiče, v dolini dobro prezimile, so čebelarji zavrgli AŽ panje. Tako je ponovno propadel poskus preiti na panje s prestavljivimi satnicami. V tem, 25. jubilejnem letu Slovenskega čebelarja, je bila v Ljubljani velika čebelarška razstava. Iz naših krajev je tam razstavljal Krašovec iz Črne. Dobil je odlikovanje - diplomu.

26. decembra tega leta so imeli čebelarji občni zbor v Črni. Tajnik Janko Kuhar piše, da je z izgubo "cone A" dobilo čebelarstvo v Mežiški dolini smrtni udarec. Večstoletna povezava Mežiške doline s Podjuno je bila prekinjena. Zaradi zasedbe Podjune z Avstrijci je bil onemogočen prevoz čebel na jesensko ajdovo pašo, brez te pa je čebelarjenje v Mežiški dolini skoraj nemogoče. To je bil prvi hud udarec čebelarjenju v dolini.

Banovinska zveza v tem prehodnem času ni mogla zagotoviti regresiranega sladkorja, kar je imelo katastrofalne posledice tudi v naši dolini. V zimi 1921/1922 je zaradi pomanjkanja hrane izumrlo stotine družin.

Na prevajlski osnovni šoli deluje čebelarški krožek - na fotografiji so krožkarji na obisku pri čebelarju Kotniku s Suhega vrha, ki jim je razložil čebelarjenje v lastnih nakladnih panjih

Kljub temu pa čebelarji niso obupali. Razmere na meji so se sprostile in najbolj podjetni čebelarji so pričeli zopet voziti na ajdovo pašo v Podjuno.

Najbolj razgledani čebelarji v dolini so bili nadučitelj in ravnatelj osnovne šole Rudolf Gallob, ki je prišel po plebiscitu iz Brnice v Mežico. Uvajal je čebelarjenje z AŽ panji na posodo z naknadnim odplačilom. Veliko je pisal v Slovenskega čebelarja in bil prva gonilna sila za napredno čebelarjenje pred drugo svetovno vojno in še vrsto let po njej. Zveza je bila po njegovi zaslugi dobro obveščena, kako se čebelarji v naši dolini.

Mežiška podružnica je imela ob koncu prve svetovne vojne, ob prevratu leta 1919, 58 članov. Leta 1920 jih je bilo le še 28, leta 1921 22, leta 1922 16, leta 1923 12 in leta 1924 samo še 11. Kazalo je, da bo društvo razpadlo. Ko Gallob išče vzroke, našteva, da je paša v Podjuni zaradi meje odpadla, sladkorja ni bilo, bile so slabe letine z medom, razsajala je griža. Veliko jih je čebelarjenje opustilo. Vzrok je bil tudi prehod na AŽ panje, ki jih je podarila banovinska zveza. Mnogi so jih spričo neznanja in neuspeha zavrgli.

Leta 1924 so imeli sestanek, na katerem so se dogovorili, kako bodo čebelarstvo poživili. Rudolf Gallob je na lastne stroške priskrbel eksportne panje in jih opremil s potrebnimi satnicami. Imeli so več strokovnih sestankov. Eksporterji so se pokazali kot odlični prehodni panj iz kranjičev na AŽ. Takrat je stal AŽ panj s satnicami celih 415 din, kar si skoraj nihče ni mogel privoščiti. AŽ panje so pričeli izdelovati sami. Izkazala sta se čebelarja Pustnik pa tudi mizar Grauf. Eksporter je ležeči panj s sedmimi vzdolžnimi prestavljivimi

satnicami. Zaradi majhnosti so čebele hitro rojile. Dobila pa se je tudi kaka polna satnica z medom, ki so jo lahko iztočili brez morjenja čebel. Izdatki niso bili zaman in uspeh ni izostal. Od tega časa je Mežiška podružnica naglo napredovala. Leta 1926 so prezimovali z 28 AŽ panji, leta 1926/27 z 59 in leta 1928 že s 113 AŽ panji, kolikor jih ni imela nobena podružnica v dolini.

Članov je bilo 17. Velik uspeh pripisuje Gallob tudi Slovenskemu čebelarju, ki so ga pridno prebirali in se po njem učili. V tem letu je stala naročnina 40 din. Uredništvo čebelarja je v odgovor napisalo, da je članek spodbudil vse slovenske čebelarje, da so pričeli množično prehajati na čebelarjenje z AŽ panji. "Živel, dopisnik!" so napisali na koncu.

Ponovno se je oglasil Peter Močnik. V Slovenskem čebelarju zasledim njegove članke: leta 1926: Koristi od članstva, Bomo li večno čebelarili po starem, Od organizacije ni koristi. V tem času je poučeval na Tolstovrški šoli v Guštanju.

O svojih izkušnjah pri čebelarjenju je pisal tudi Franc Orešnik iz Mežice.

Poskusna čebelarska postaja za našo dolino je bila takoj po letu 1921 na Ojstrici nad Dravogradom, leta 1925 pa so jo prestavili v Guštanj.

Leta 1926 se je del črnjanskih članov iz Podpece osamosvojil ter osnoval svoje društvo s 16 člani. Predsednik je postal Pajenk. Menda so imeli s Črnjani slabe zveze.

Tisto leto je bilo v Črni registriranih 19 članov. Na občnem zboru pa ugotavljajo, da je v kraju 60 čebelarjev, od katerih prek 40 ni včlanjenih.

Število članov in društev se v letih 1926 do 30 ni bistveno spremenilo: Podpeca 16, Guštanj 7, Mežica 21, Prevalje 12, Črna 19 članov. Skupno v Guštanski zvezi 75 članov.

Še mnogo sledi o čebelarjenju se najde v Slovenskem čebelarju.

27. marca leta 1927 je imel Rudolf Gallob predavanje v Mežici in Črni o topljenju voska. Pozval je čebelarje v dolini, naj prinesejo staro čebelarsko opremo in panjske končnice za muzej. Muzej je ostal pri Gallobu, jeseni tega leta pa je bila v Mežici čebelarska razstava za Mežiško dolino.

23. decembra je bil zbor mežiških čebelarjev - bilo je 15 članov. Jezili so se na čebelarje nečlane ter sklenili, da bodo morali plačevati čebelarski material po višji ceni.

Leta 1928 se je oglašil Močnik iz Guštanja. V Slovenskem čebelarju najdemo članek: Bomo večno čebelarili v kranjičih?

Franc Orešnik iz Mežice pa piše o preobratu v njegovem čebelnjaku. Prešel je na čebelarjenje v AŽ panjih.

Po vrsti so bili občni zbori: 6. 1. v Črni. Aprila tega leta je bila slavnostna otvoritev društvenega čebelnjaka. 6. 1. na Prevaljah. Odbor isti, s predsednikom J. Hafnerjem. Objavljena so tudi poročila za leto 1929/30. 26. 2. v Guštanju. Enajst članov. Predsednik Franc Rožej.

1931. leta jadikujejo guštanski čebelarji, da so čebele slabo prezimile. Pobralla sta jih nosema in pozen visok sneg. Pišejo, da kmetje prodajajo med na satju po 10 din/kg. S tem delajo organiziranim čebelarjem nelojalno konkurenco, saj ga ti prodajajo po 20 din/kg. Za regresiran sladkor ni bilo problemov. Dobivali so ga vsako leto močno premešanega s papriko ali žagovino.

Nič kaj posebnega se v čebelarstvu ni zgodilo do druge svetovne vojne, v kateri so dobila društva drugi hud udarec. Društva so bila razpuščena, dokumentacija pa uničena. Sladkorja ni bilo, ajda ni več medila. Oblast je poskušala ustanoviti nemška čebelarska društva. Čebelarji v dolini so jih skoraj brez izjeme ignorirali.

Po vojni so se čebelarji pričeli organizirati šele po nekaj letih. Sladkorja ni bilo, pomoči od republiške zveze pa tudi ne dovolj. Leta 1947 so se kot prvi organizirali čebelarji v Guštanju. Poiskali so si zvezo v Slovenj Gradcu. Čebelarji s Prevalj, iz Mežice, Črne, Podpece, Bistre, Koprivne, Leš, Žerjava in Šentanela pa so ustanovili društvo zgornje Mežiške doline, ki se mu je leta 1962 priključilo tudi guštansko društvo.

Tretji hud udarec čebelarjenju v dolini je zadala leta 1958 zavrtna bolezen. Najprej so iskali vzroke v kemičnih odplakah Rudnika svinca in cinka v Žerjavu. Pravili so, da če čebela preleti Mežo, že pade. Pozneje so po zaslugi Rudolfa Galloba veterinarji ugotovili, da gre za bolezen pršičavost, ki je baje prišla iz Avstrije. Zajela je celo Mežiško in del Savinjske doline. Občine so izdale natančna navodila za zdravljenje, ki so se ga morali čebelarji pod kaznijo držati.

Pokazalo se je, da je na območju Prevalj veliko čebelarjev. V Šentanelu, Dolgi Brdi, na Suhem vrhu in Strojni ter Prevaljah so dimili čebele 104 čebelarji. V teh spiskih nista zajeta Kot in Dobja vas. Padlo je 50 odst. družin.

Četrti udarec čebelarjenju, posebej na kmetih, je v začetku 80. let povzročil zajedalec varroa. Čebelarji po kmetijah so bili prepričani, da do njih ne bo prišla, pa so se zmotili. V tem času je bilo v prevalskem društvu včlanjenih 74 članov. Veliko pa jih ni bilo organiziranih. Skoraj po vseh kmetijah so čebele izumrle. Konec je bilo enostavnega čebelarjenja. Brez zdravljenja čebele v tem času ne preživijo.

Vsa društvena dokumentacija po drugi svetovni vojni je v glavnem ohranjena. Najpopolnejšo je vodil in zbiral Gallob iz Mežice. Po njegovi smrti je ostala v rokah njegovih naslednikov, ki je iz neznanih vzrokov ne dajo na vpogled.

Na rob bi napisal, da je v povojnih časih prešlo čebelarjenje v roke meščanov, ki se z njim ukvarjajo ljubiteljsko.

Zaljubljeni so v svoje idilične čebelnjake, ki jim dajo v prostem času veliko razvedrila. Pri tem ne iščejo kakih velikih komercialnih koristi. Naša država nima za čebelarjenje nobenega interesa. Prvič v zgodovini ni denarja za regresiran sladkor in prvič je bil sprejet zakon o davku na čebelarjenje.

V glavnem se samo še Slovenci oklepamo čebelnjakov in tako težko osvojenih AŽ panjev, ki jih je čebelarjenje po vsem svetu že davno opustilo. Povsod čebelarijo z nakladnimi panji, za katere ni treba postavljati čebelnjakov. Delo z njimi je enostavnejše in lažje. Nakladni panji se lahko povečujejo ali zmanjšujejo ter se s tem prilagodijo pašnim razmeram.

Upam, da bodo čebelnjaki še dolgo krasili našo pokrajino ter skupaj s kapelicami ohranjali slovensko, posebej pa še koroško tradicijo.

SLOVARČEK ČEBELARSKIH IZRAZOV

KRANJČ - kmečki panj. Panj z nepremičnim satjem, nastal v 2. polovici 19. stoletja. Kranjč je narejen iz 2 cm debelih smrekovih ali lipovih desk, dolg je 70 do 80 cm, širok 25 - 30 cm in visok 18 - 22 cm. Spodnja deska je spredaj podaljšana v brado, prednja končnica pa ima pri dnu do 10 mm širok in do 8 mm visok vhod, t. i. žrelo. Prednjo končnico so včasih poslikali.

AŽ PANJ - Čebelar A. Žnideršič je konec 19. stoletja združil satnike velike Gerstungove mere (41 x 26 cm) in Albertijevega listovnega panja v nov, AŽ panj, ki ima v plodišču in medišču satnike enakih mer. Primeren je zlasti za nameščanje v čebelnjake in tudi v čebelnjake prikolice.

(Vir: Enciklopedija Slovenije, Mladinska knjiga, Ljubljana 1988, 1991)

UTRINKI IZ POLPRETEKLOSTI

V tej številki Koroškega fužinarja objavljamo nekaj starejših fotografij. Na njih se bo verjetno marsikdo sam prepoznal oziroma ga bodo prepoznali njegovi sokrajani.

V uredništvu menimo, da z objavo fotografij iz bližnje preteklosti uspemo pozabi iztrgati vsaj delček nekdanjega "vsakdanjega življenja", zato bomo s to rubriko nadaljevali tudi v prihodnjih številkah Koroškega fužinarja. Bralce vabimo, da iz zaprašenih albumov izbrskajo fotografije, ki so zanimive tudi za širši krog ljudi, in nam jih prinesejo na uredništvo. K fotografiji naj dodajo še nekaj besed o dogodku, ki ga je fotograf ujel v objektiv.

Vabljeni k sodelovanju!

Uredništvo

KUHARSKI TEČAJ V GUŠTANJU

Ervin Wlodyga

V zimskih mesecih leta 1937 je potekal kuharski tečaj za mlada guštanjska dekleta. Pod vodstvom Zofije Konečnik so se kuharske umetnosti učila enkrat tedensko v Sokolskem domu.

Od leve: "Svatijeva" Marija, Marija Dvornik ("Ardeleva"), Marija Kotnik (por. Španžel), Zofija Konečnik (vodja tečaja), Frida Močivnik (por. Dretnik), Vilma Lesjak, Ivanka Šisernik (por. Šmavcer), Pavla Jamnik ("Dularjeva"), Avgusta Lasnik (por. Kajzer), Marija Razgoršek (por. Oder), Fanika Razgoršek (por. Filip) in Angela Kričej.

MEŠČANSKA ŠOLA V MEŽICI I.

Karel Kralj, Aleš Piko, Ervin Wlodyga

I. državno meščansko šolo v Mežici so začeli graditi 23. 9. 1925, končali pa 28. 9. 1926. Stala je 3.976.490 din. Denar je prispevalo podjetje The Central Europa Mines Lmt. Prvi direktor je bil Josip Hergouth, ki je to delo prevzel 6. 11. 1926.

(Vir: Kultur - und Kirchengeschichte des Dekanates Bleiburg von Stephan Singer - Pfarrer und Dechant in Kappel f. b. Konsistorialrat - Kappel, 1938, str. 147)

Prvi in drugi razred (letnik 1926-1928), junija 1928

Sedijo na tleh od leve proti desni: 1. Ivan Vrtačnik, 2. Franc Močilnik, 3. Ivan Ocepek, 4. Vili Prah, 5. Fridl Mori, 6. Hugo Vastl, 7. Aleš Piko, 8. Miha Nabernik, 9. Jurij Hanžič, 10. neznan, 11. Joža Praper, 12. Toni Maklin.

Sedijo v drugi vrsti: 1. Beno Obretan, 2. Karel Kralj, 3. Herman Konič, 4. Janez Poljanšek, 5. neznan, 6. Franc Bricman, 7. Keber, 8. Bojan Petrič, 9. Ožbi Prosen, 10. Matevž Krof, 11. neznan, 12. Franc Repas, 13. Ivan Praper, 14. Janko Govejšek, 15. Mirko Paglavec, 16. Ivan Travneker, 17. neznan, 18. Toni Lesnik.

Sedijo v tretji vrsti: 1. Tončka Škrubej, 2. Anica Kladnik, 3. Malka Koler, 4. Anica Tacol, 5. Magda Katnik, 6. Štefka Štroblek, 7. Marija Sadnik - učiteljica, 8. Podrepšek-Stopar - učiteljica, 9. Janez Hornböck - župnik, 10. Josip Hergouth - ravnatelj, 11. Zorko Kotnik - učitelj, 12. Rudolf Godicelj - učitelj, 13. Vilma Rigl, 14. Jožica Vajncerl, 15. neznana, 16. Štefka Stermec, 17. Kornelija Müller, 18. Ančka Grabner, 19. neznana.

Stojijo v četrti vrsti: Franica Müller, 2. Helena Gradišnik, 3. Frida Zimmerl, 4. Zofka Podgoršek, 5. Matilda Kralj, 6. Štefka Oražem, 7. Hilda Medl, 8. Justa Fajnik, 9. Helena Jagodič, 10. Gretka Ferjančič, 11. Franica Dobovšek, 12. Poldika Pernat, 13. Lojzka Mauhler, 14. Anica Hacin, 15. Rozika Najverš, 16. Zofija Dretnik, 17. Marija Ozimic, 18. Stanka Paglavec, 19. Marija Rožanc, 20. Angela Rebernik, 21. Marija Mihelič, 22. Lojzka Barovič, 23. Angela Vajncerl.

Stojijo v predzadnji vrsti: 1. Štefan Peruš, 2. Janez Škrubej, 3. Rudi Mihev, 4. Matevž Završnik, 5. Oto Prah, 6. Jože Tacol, 7. Edi Sirec, 8. Jože Lesjak, 9. neznan, 10. Toni Govejšek, 11. Mirko Doberšek, 12. Štefan Kralj, 13. Emil Pleinšek, 14. Karel Markovič.

Stojijo v zadnji vrsti: 1. Ivan Kladnik, 2. Ervin Wlodyga, 3. Franc Mauhler, 4. neznan, 5. Alojz Glavan, 6. Egon Katnik, 7. Albin Dretnik, 8. neznan, 9. neznan.

Tretji
razred,
leta
1931-1932

Sedijo v prvi vrsti: Drago Domnik - učitelj, Janez Hornböck - župnik, Josip Hergouth - ravnatelj, Janko Černut - učitelj, Franjo Iglar - učitelj, Gregorič - učitelj.

Druga vrsta: Fanika Trebovc, Pepca Gerdej, Fina Keup, Gretka Obertavč, Anica Kralj, Olga Knežar.

Tretja vrsta: Ferdo Kavtičnik, Otmar Skače, Alojz Šepul, Rajko Vute, Ivo Kamnik, Ernest Vauh, neznan, Janko Lednik.

Druga
generacija
maturantov
(letnik
1927-1928),
28. junija
1931

Od leve proti desni: Jožica Vajnceri, Josip Hergouth - ravnatelj, Vili Prah, Poldika Pernat.

Druga vrsta: Anica Kladnik, Amalija Knapič, Štefka Štermec, Greta Florjančič, Franjo Iglar - učitelj.

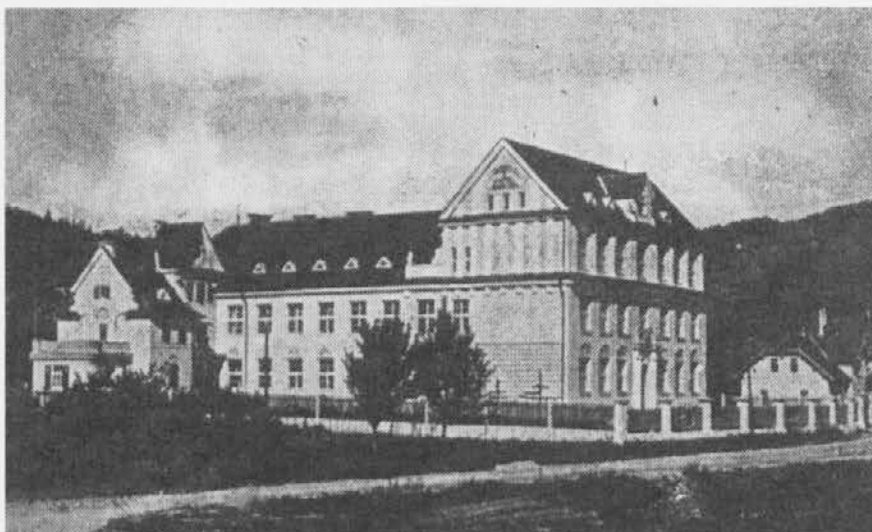
Zadnja vrsta: Drago Domnik, Olga Stanič - učiteljica, Aleš Piko, Mirko Repas, Miha Nabernik, Marica Maroh - učiteljica, Marija Vodusek - učiteljica.

MEŠČANSKA ŠOLA V MEŽICI II.

Franc Gornik

Letos mineva 55 let, odkar je šolanje na Državni meščanski šoli Antona Janežiča v Mežici končala zadnja generacija dijakov.

Meščanska
šola
v Mežici
leta 1940

Zadnja
generacija
dijakov
meščanske šole
(fotografirano
v šolskem letu
1937/38)

Prva vrsta: Gabrijela Rotter iz Črne, Marija Kos iz Mežice, Olga Križanovskij iz Žerjava, Marija Lednik iz Mežice, Emilija Veselko iz Mežice, Avgust Grabner iz Mežice, Franc Gornik iz Mežice, Jože Vrhovnik iz Mežice, Maks Koležnik s Prevalj.

Druga vrsta: Milada Strašček iz Mežice, Ljudmila Tratnik s Prevalj, Pavla Pelicon s Prevalj, Herman Zimmerl iz Mežice.

Tretja vrsta: Štefka Rotter iz Žerjava, Katja Kapun iz Mežice, Milan Čebulc s Prevalj, Maks Jež iz Mežice, Filip Lesnik iz Žerjava, Alojz Simetinger iz Žerjava, Maks Pratnekar iz Mežice, Valentin Merkač (Meležnik) s Prevalj.

Četrta vrsta: prof. Milena Topolovec, razredničarka - za nas, dijake "dobra kot koroški kruh"; po vojni jo je ljubezen do Koroške pripeljala za nekaj let na ravensko gimnazijo, Anica Kumer s Prevalj, Mirko Gerdej iz Mežice, Milan Krajnc iz Črne, Vinko Čibron s Prevalj, Henrik Dretnik iz Črne.

SREČANJE RAVENSKIH ROKOMETAŠIC

PO 35 LETIH

M. H.

V šestdesetih letih smo se zbrale in igrale roket pod vodstvom trenerja Jožeta Skledarja. To je bilo v času, ko se je pri ravnem Fužinarju udeleževalo še mnogo drugih ljubiteljev športa. Takrat je na Ravnah še cvetel amaterizem v pravem pomenu besede. Rokometašice smo bile vesele, če smo dobile plačano kosilo po uspešni tekmi v Mariboru. Obrazi pa so se nam podaljšali, ko so fantje dobili nove trenerke, me pa ne.

Dravograjčanka Lotka Ognjanovič nas je po 35 letih poklicala in povabila na srečanje. Enajst se nas je zbralo. Razžalostile smo se ob spoznanju, da našega trenerja Jožeta Skledarja ni več. Mnogo prezgodaj je umrl ta skromni športni zanesenjak. Pogrešale smo tudi nekatere soigralke. Iz različnih razlogov se srečanja niso mogle udeležiti: Vera Valcl-Ranc, Anka Gašper, Marija Prinčič-Antič in Nada Vanc.

Nekatere naše nekdanje igralko je življenje zaneslo daleč po svetu (Nemčija, Avstralija). Lepo je bilo ob klepetu o minulih časih. Razšle smo se z obljubo: "Še se bomo srečale!"

Stojijo: Marija Bah-Šmon, Relika Prinčič-Kasper, Metka Horjak, Jožica Valcl-Brežnjak, Franja Gašper, Avgusta Mlatej-Brankovič.

Sedijo: Mimika Novinšek-Radilovič, Olga Pustoslemšek-Rastočnik, Lotka Ločičnik-Ognjanovič, Ela Pušnik-Nacevski, Renata Blatnik-Wilhelm.

DR. FRANC KOTNIK

Mag. Karla Oder

Dr. Franc Kotnik leta 1908 ob promociji za doktorja filoloških znanosti (v prvi vrsti od leve: Beno Kotnik, p. d. Lobas, Helena Kotnik, mati Franca Kotnika, dr. Franc Kotnik, Dominik Kotnik, oče Franca Kotnika, žena prof. Majcna; zadaj z leve: Minka Kotnik, n. n., n. n., župnik Rozman, tajnik Mohorjeve družbe, prof. Majcen, n. n., dr. Valentin Rožič); fototeka KM, inv. št. 1303.

20. novembra 1882 se je na Dobrijah pri Župancu rodil Franc Kotnik. Po končani gimnaziji v Celovcu je študiral slavistiko na univerzi v Gradcu in leta 1908 doktoriral iz filoloških znanosti. Večino svojih let je posvetil pedagoškemu delu, ko je poučeval na celovski

gimnaziji in po plebiscitu na Ptuju. Po upokojitvi se je, ob vodenju Mohorjeve družbe in tiskarne, posvetil že veliko prej zastavljenemu narodopisnemu delu. V zgodovino slovenske etnologije se je zapisal s prispevki, v katerih obravnava predvsem ljudsko kulturo. Med najpomembnejša etno-

loška dela sodi njegov Pregled slovenskega narodopisja, ki je prvi poskus podati slovensko narodopisje v razvojni črti. Ob njegovem izidu je Jakob Kelemina zapisal, da je članek pisan z odličnim poznavanjem stvarine in bo predstavljal enega izmed temeljev našega narodopisja.

Vilko Novak je leta 1952 ob Kotnikovi 70-letnici zapisal, da je Kotnik osebnost v slovenski etnologiji, "vezoča prvo strokovno obdobje v njeni zgodovini, Murkovo in Štrekljevo, s sodobnimi prizadevanji". Z omenjenima se je Franc srečal na univerzi v Gradcu, ko je kot študent obiskoval seminar pri profesorju Karlu Štreklju in je zanj zbiral ljudske pesmi iz Guštanja in okolice. Pri profesorju Matiji Murku je napisal seminarsko nalogo o ženitovanjskih šegah na Koroškem. Murko je, tako kot na druge, vplival na Franca s svojimi "Nauki za Slovence", ki jih je napisal leta 1895. V programu je zapisal tudi: "Zbirajmo in hranimo torej svoje starine, samobitne in prisvojene, kolikor moremo, ker človeka, ki ni barbar, bo vedno zanimalo, kako so živeli njegovi predniki," in "s premišljenim, vztrajnim in sistematičnim delovanjem se da marsikaj doseči, posebno ako se ne cepijo moči, česar vsaj v slovenski znanosti nikakor ni treba."

Kotnik je s svojim delom skušal slediti tem naukom. 40. obletnica smrti (6. 2. 1955) je bila priložnost za Koroški muzej Ravne na Koroškem, da v sodelovanju s Koroško osrednjo knjižnico dr. Franca Sušnika, ki hrani Kotnikovo zapuščino, predstavi njegovo življenje in delo ter njegova prizadevanja na področju narodopisja. Razstavo si je (bilo) mogoče ogledati v Likovnem salonu na ravnem gradu od 20. novembra do 31. decembra 1995. Nekaj predmetov zanj je posodil Pokrajinski muzej Celje, kjer hranijo gradivo, zbrano s pomočjo narodopisnih ekip. Življenje in delo dr. Franca Kotnika je tako predstavljeno s pomočjo slik, risb, fotografij, razglednic in korespondence, z rokopisi, dokumenti in s predmeti.

Vsebinsko je razstava razdeljena v tri dele. V prvem so predstavljeni Kotnikova družina, nekateri profesorji s celovške gimnazije in graške univerze (Sket, Šajnik, Murko, Štreklj), strokovni kolegi in rojaki. Prve nauke o pomembnosti jezika je Franc gotovo dobil v družinskem krogu, saj si je njegov oče Dominik kot župan tolstovrške občine prizadeval pridobiti slovensko šolo. V Guštanju, kamor so hodili v šolo tudi njegovi otroci, so vse do prve svetovne vojne poučevali v nemščini. Dominiku je uspelo in

od leta 1906 so se tolstovrški otroci učili v slovenskem jeziku.

Prvi, ki je Kotnika vključil v zbiranje ljudskega gradiva, je bil profesor Janez Šajnik. Pozneje je kot študent v Gradcu nabiral za Štreklja, svojega profesorja, ljudske pesmi. Tudi zato in ker je študiral slavistiko, je razumljiva njegova naklonjenost do duhovne kulture, do ljudskih pesmi in pesnikov, ljudskih pravljic in pripovedk, ljudskih iger in do ljudi, ki so prepisovali in prevajali različne knjige.

Tako so ga poleg kulturnih sestavin zanimali tudi njihovi nosilci, med katerimi je največ pozornosti namenil bukovniku Andreju Šusterju - Drabosnjaku in nekaterim ljudskim pesnikom in pevcem.

Iz Kotnikove korespondence s profesorji, kolegi in rojaki je moč razbrati njegovo sodelovanje in povezanost z narodopisci in drugimi (V. Novak, B. Orel, N. Kuret, F. Baš, M. Matičetov, I. Grafenauer, E. Schneeweiss, L. Kretzenbacher, V. Geramb, M. Gavazzi, J. Plečnik, J. Felaher, R. Nahtigal, F. Zwitter). Zelo je bil navezan tudi na svoje Dobrije in se je sem pogosto vračal. S Koroško pa je ohranjal stik tudi z dopisovanjem z rojaki: Prežihom, Sušnikom, Kramolcem, Meškom, Lipovnikom in drugimi, ki so živeli in ustvarjali v tem prostoru.

Tudi Vinko Möderndorfer, v 20. letih tega stoletja učitelj v Mežici, je sodeloval s Kotnikom. Zbiral je ljudske pripovedke, uganke, popevke in se zanimal za ljudsko medicino. Že pred drugo svetovno vojno je sodeloval z Mohorjevo družbo, katere direktor je bil Kotnik. Po vojni pa so pri tej založbi izdali nekatere njegove knjige.

Drugi vsebinski sklop razstave predstavlja geografski prostor, v katerem je Kotnik živel in ga tudi raziskoval. Dobrije in Guštanj, mesto njegovega otroštva, nato Celovec kot središče Koroške z gimnazijo, kjer se je učil in nato študiral v Gradcu. Kot profesor grščine, latinščine in tudi slovenščine se je leta 1908 vrnil v Celovec. Leta 1915 so ga vpoklicali k vojakom. Po končani vojni je v Velikovcu, kjer je bil tudi sedež okrajnega glavarstva, dobil mesto profesorja. Z nastankom državne meje je koroški Celovec bil zanj nedosegljiv. Odšel je na Ptuj, od tam pa sedem let pozneje v Maribor pa v Ljubljano in nazadnje v Celje. Na tej poti je bil gimnazijec, študent, profesor, vojak, prosvetni inšpektor, odbornik Časopisa za zgodovino in narodopisje (1911-1917), odbornik Mira od 1911 in v letih 1919-20 njegov urednik, predsednik Muzejskega društva Ptuj, ravnatelj Mohorjeve družbe in organizator gimnazije in učiteljska v Velikovcu ter organizator

etnoloških terenskih ekip v Celju v začetku 50. let. Povsod je zbiral narodopisno gradivo in ga v danih razmerah skušal strokovno obdelati.

S svojim delom je segel tudi v Pariz, ko je leta 1948, na predlog Milovana Gavazzija, postal član Mednarodne komisije za ljudske umetnosti in izročila v Parizu. To komisijo so ustanovili v času mednarodnega kongresa ljudskih umetnosti in izročil v Pragi leta 1928. Kot znanstveno društvo deluje pod pokroviteljstvom mednarodne organizacije za intelektualno sodelovanje pri Društvu narodov. Njen cilj je bil olajšati študij nravi in običajev narodov in usklajevati mednarodno sodelovanje pri razvoju medsebojnega razumevanja med narodi.

Tretji del razstave je namenjen predstavitvi avtorjevega narodopisnega dela s področja materialne, duhovne in socialne kulture. V prispevku, objavljenem v Našem domu leta 1926, je predstavil svojo vizijo narodopisja, ki je bilo zanj samostojna veda, "ki obsega natančen opis vsega, kar je v zvezi z narodovim življenjem, zunanjim in notranjim, materialnim in duševnim." Narodopisje je delil na "stvarni narodopis" (hiše, pohištvo, gospodarsko orodje, narodno nošo); "narodno pravoslovje", kamor sodijo razprave o delu, gospodarstvu, o oblikah socialnega sožitja, veseljah, šegah in običajih, o družinskem življenju; "duševno narodopisje" je bilo zanj najbolj razvito in se ukvarja z duševnimi jezikovno ohranjenimi narodovimi proizvodi. V ta del sodijo narečja, reki in pregovori, vremenske prerokbe, narodni govori ob ženitovanjih, pogrebi in drugih priložnostih, narodna pesem, cerkvena in prosvetna, narodne igre, pravljice, pripovedke ter burke in tudi pisma.

V slovensko etnologijo je uvedel etnološko sistematiko, raziskovanje bukovištva in ljudske medicine. Zbrati je hotel čim več podatkov o slovenski ljudski kulturi in njeni zgodovini. Ker je živel v času hitre industrializacije in bil tako priča izginjanju ljudske kulture, je hotel oteti pozabi vse, kar je staro, starosvetno, domače in zanimivo. V slovenski ljudski kulturi je iskal neizpodbitna dejstva in pojave, ki jim je z razlaganjem njihovega nastanka, delovanja in pomena poskušal najti njihovo vzročno povezanost.

Ob razstavi je Koroški muzej Ravne na Koroškem izdal tudi zbornik, v katerem s pomočjo zunanjih sodelavcev predstavlja predvsem delo dr. Franca Kotnika. Avtorji besedil so na določen način povezani s Kotnikom. Med njimi je etnolog prof. dr.

Vilko Novak, ki je Kotnika poznal kot profesorja in pozneje postal njegov prijatelj ter je tudi najbolj skrbno pretresel njegovo narodopisno delo. Novakov prispevek razkriva tudi njun osebni stik in njuno skupno ljubezen do slovenskega jezika.

Ivan Sedej je raziskoval slovensko ljudsko umetnost in ljudsko arhitekturo. Za Kotnikov zapis o kmečki hiši je napisal, da je "podoben staremu vinu, saj mu kvaliteta z desetletji raste!" Podobno velja tudi za druge Kotnikove zapise.

Profesorica Silva Sešel je, tako kot še nekateri drugi slavisti, s Kotnikom povezana prek Drabosnjaka, bukvnika, ki je "predstavljal nemške knjige v slovenske" in ga je tudi literarni zgodovini odkril prav Kotnik. Avtorica se je v prispevku, kot sama pravi, "osredotočila le na odnos Franc Kotnik-Drabosnjak in med Drabosnjakovimi deli predstavila tudi Svoenji obace, v katerem so zapisani nauki za različne stanove.

Etnolog Vladimir Šlibar, kustos v Pokrajinskem muzeju v Celju, je predstavil terenske ekipe in njihovo delo v začetku 50. let. Njihov glavni organizator je bil prav Kotnik. V muzeju pa hranijo gradivo, ki so ga ekipe zbrale na terenu.

Slavistka prof. Majda Kotnik-Verčko, ravnateljica Koroške osrednje knjižnice, je s Francem rodbinsko povezana. Veže pa ju še Kotnikova zapuščina, ki jo je leta 1955 odkupila Koroška osrednja knjižnica. Objavljeni seznam gradiva nazorno predstavlja njeno obsežnost. Bibliografija prinaša znane in manj znane objave. Zaradi lažjega pregleda je razdeljena v štiri dele: 1. Samostojne publikacije, 2. Članki, 3. Ocene in poročila in 4. Ocene in poročila o Kotnikovih delih in spomini nanj. Kotnikovi članki, ocene in poročila so razvrščeni po abecednem redu časopisov, časnikov in zbornikov; v okviru posamezne publikacije pa kronološko. Četrti sklop sestavljajo ocene in poročila Kotnikovih del in spomini nanj. Različni avtorji so ocenili predvsem njegove Storijske, Slovenske starosvetnosti in Pregled slovenskega narodopisja. O Kotniku so pisali ob njegovi 70-letnici in ob njegovi smrti. Med poznejšimi objavami je vidnejši tekst Vilka Novaka.

Kataloški seznam razstavljenih predmetov predstavlja vez med zbornikom in razstavo in hkrati materialno kulturo, ki jo je med narodopisci Kotnik med prvimi raziskoval. O konceptu razstave in zbornika je v zborniku spregovorila avtorica razstave Karla Oder.

Razstava in zbornik sta priložnost za vse, ki jih zanima življenje in delo rojakov, da spoznajo tudi slavista in predvsem narodopisca (etnologa) dr. Franca Kotnika.

GORSKA IN LEDINSKA IMENA NA OBMOČJU TOPLE

Miran Kodrin, Stanko Mihev

Imenoslovje ali onomastika je veda o raziskovanju lastnih imen. Zanima jo tudi razmerje do občnih imen. Oronimija pa jemlje za predmet proučevanja gorska imena. S planinskim izrazoslovjem so se pri nas ukvarjali: Henrik Tuma, Rudolf Badjura, Vladimir Škerlak, Barbara Lipovšek Ščetinin, Dušan Čop in Stanko Klinar.

V gorskih imenih je izraženo poimenovanje značilnih pečin, skal, vrhov, dolin... Taka imena so dajali domačini (pogosto z več strani). Kasnejši poimenovalci so strokovnjaki - geologi, geografi in jezikoslovci. Tretja skupina imenodajalcev pa so planinci in alpinisti.

PECA

Dr. Josip Šašelj (1) takole predstavlja mogočno koroško goro: "Po vsej dolžini Karavank nad 120 km stopi na severu ravno Peca najbolj impozantno in neposredno v ospredje, vsi drugi velikani so več ali manj zakriti od predgorij... Od Celovškega polja doli pa od Čezdravja in Labota sem poteguje vse poglede na svojo masivno mogočnost. Iz hrbta Pece se dviga nekaj oblih kop, ki se

imenujejo 'glave'. Njih imena še niso prav ustaljena in so se v zgodovini tudi menjavala".

Šašelj omenja Karla von Scheuchenstuela, ki je leta 1820 zapisal, da "ima ljudstvo slovenska imena za vsako skalo, vsak jarek, vsako ravnino". Nadalje citira, da "se po vrhu Pece hodi nad poldrugo uro, najvišji je 'verch' St. Jakoba, kjer stoji kamnita triangulacijska piramida, na vzhodnem vrhu je najvišja Kobilja glava... med tema višinama se hrbet močno upogne, od tod se na sever doli vleče strma 'dertscha', južno pa je kotanja, napolnjena z večnim snegom. Najvišji vrh je vzhodna Velika glava, med to in St. Jakobskim vrhom izvira iz skale mrzel studenec".

Šašelj opozarja, da je "to menda najstarejši popis naše Pece, tem bolj zanimiv, ker prinaša tako izvirna imena", in komentira, da so "nekoč imeli za najvišji vrh osrednjo glavo, danes zaznamovano s koto 2114, imenovali so ga St. Jakobski vrh, menda po cerkvi sv. Jakoba v južni Koprivni. To ime, kakor tudi ime Kobilja glava, se je odtlej pozabilo, samo Velika glava in Velika jama se še drži".

Nadalje razlaga, da "je najvišji vrh Kordeževa glava (2126 m), imenovan po posestniku Kordežu v Topli; srednja višina (2114 m) pa ima kar tri imena: Velika glava, Piramida in Bistriška glava; tudi zahodni vrh (2087 m) ima več imen: Luški vrh, Gojovca (nekdanj Kobilja glava)".

Na koncu članka pojasnjuje, da "se ime Knieps daje samo mrzlemu studentu tik severno od višine 2110 m, ta višina pa se na severu imenuje Greben. Na severu kaže Peca v višjih legah razjedeno skalovje z ostrimi rebri. Na zahodu je stala gorska uta Kolša (1375 m - Na Kolšeh). Vzhodno okoli 1140 m je treba postaviti Vrata, južno 1578 m pa

Križe (mesto rudarske koče), malo severno je Najbržev stan, na desno 1669 m pa Ojstrovica, severno 1428 m pa Špic".

O neusklajenosti posameznih imen pričajo nekateri sodobni zapisi in karte.

Ivan Gams (2) svetuje: "Če kdo hoče spoznati Podjuno, naj gre po vrhu Pece še čez Kordeževo glavo (2126 m) po severnem robu planote, ki visi proti Topli in Koprivni, do Velike Pece (2114 m). Vrh planote štrli nad severnim pobočjem, ki so ga razbrazdale štiri v ledeniških dobah z ledom napolnjene krnice".

Ivan Gams in Miran Čas (3) ugotavljata: "... v smeri severozahod - jugovzhod leži 7 km dolgo razvodno sleme Pece z nm. v. nad 1400 m. ... Na manjši vrhnji planoti se najvišje dviga kopasta Kordeževa glava (2125 m). Najbolj strmo je severno pobočje nad ravnino Podjune, na katerem so ledeniki v 3 krnicah segali do nm. v. 850 m. Na vrhu Pece je planinski mejni prehod v nm. v. 2012 m na Kniepsovem sedlu. Na najnižjem jugovzhodnem slemenu je med dolino Tople in naseljem Podpeca Mala Peca (1731 m)".

V kartah (4, 5, 6) so navedena naslednja imena: Mala Peca, Velika glava, Hudičeva skleda, Kordeževa glava, Kniepsovo sedlo, Končnikov vrh (Suhi vrh), Bistriška špica (vrh), Veška kopa, Turn, Najbrževa peč, Križe, V jamah, Tehme in Štenge (nekatera imena so v sosednji Avstriji).

TOPLA

Janez Mrdavšič (7) pojasnjuje: "Topla je ime potoka, katastrske občine in naselja samotnih kmetij po njenih prisojnih rebreh. Ena naših najlepših alpskih dolin leži med južnim ostenjem Pece in Čofatijevim vrhom... Prvotno vodno ime Topla je nastalo po konverziji iz ženske oblike pridevnika topel. Včasih v krajevnih imenih resda označuje Topla tudi nasprotje osojam, senčni strani - naši nicini, osenci. Če bi topelsko Osenco morda res lahko razumeli kot zemljepisno lastno ime, bi bila sprejemljiva tudi ta razlaga..."

Miroslav Osojnik (8) predstavlja: "... Celoten zaselek objema visoke, mogočne in osamele kmetije Burjak, Florin, Kordež, Fajmut in Končnik, ki jih z vseh strani obdajajo obsežni, gosti smrekovi in macesnovi gozdovi. Izredno velike in mogočne kmetije v Topli so pravzaprav kar majhni zaselki; etnologi jih imenujejo 'celki'... Vse domačije so izraziti primerki kmečke alpske arhitekture s sledmi dinamičnega izročila iz obdobja od 16. do 19. stoletja."

V že omenjenih kartah so v območje Tople vnesena tale imena: Ranta, Dolič, Lepa dolina, Špičasta peč, Poljska jama, Možarke, Plazi, Pri stenah, Huda raven, Jakobe, Greben, Končnikova jama, Preval, Čofatijev vrh, Pekel, Kordeževa rama, Zajčja peč, Javorje, Pri gornjem hlevu, Končnikov hlev, Burjakova bajta, Šoparjev vrh, Uranov hrib, Mravljakov hrib, Tevčeva frata, Dolga frata in Osenca.

FAJMUTOVA MALA ŠOLA GORSKEGA IN LEDINSKEGA IZRAZOSLOVJA

Soavtor članka je v stenah Pece nadelal že kar precej smeri. Ko je pohajkoval po njenih prostranstvih, ga je jezilo, da za posamezne predele ni poznal imen. Radovednost mu ni dala miru, zato se je oglasil pri kmetu Fajmutu. Hišni gospodar Miha ga je prijazno sprejel in delno potešil vsiljivčevo vedoželjnost. Dogovorila sta se za enodnevno ekskurzijo po mejah njegovega posestva. Lepo oktobrsko soboto je skupinica zelencev z vodičem odšla na pot. Nekaj znanih in nekaj novih izrazov je razvrščenih v poskusu razčlenitve gorskih imen.

I. ENOBESEDNA IMENA

a) **lastna imena:** Peca, Korančlovka (jama nad Burjakom);

b) **imena, nastala iz občnih imen:** Topla, Osenca, Javorje, Preval, Pekel, Turn, Križe, Štenge, Tehme, Vrata (močno znižan del v grebenu, ki zložno prehaja z ene strani grebena na drugo in omogoča naraven prehod), Dolič (kotlina pod vrhovi gora, na eni strani odprta proti dolini), Skrvovje (gole in krušljive skale, že malo obrasle; morda enak pomen kot skrotje - razrito in razdrapano ter razčlenjeno pobočje, deloma poraslo, deloma skalnato), Peski (ploskve na gorskih pobočjih, predvsem pod stenami, kjer se nabira drobir), Peški pri Vratih, Ranta (lesen mejni znak med dvema posestvom), Stene, Peči, Polece (police), Žefi (stalno plazišče), Možarke.

S potepanja po mejah Fajmutovega posestva

II. DVOBESEDNA IMENA

1. pridevnik in lastno ime

a) pridevnik, izpeljan iz občnega imena: Mala Peca;

2. pridevnik in občno ime

a) pridevnik, izpeljan iz občnega imena: Zajčja peč, Dolga frata, Poljska jama, Hudičeva skleda, Špičasti ker, Črni keri, Špičasta peč, Bikova peč, Bikovo čelo, Dolga novna (nedavno izkrčen, obdelan svet), Suhi vrh, Lepa dolina, Snežena jama, Šodrasti ker (skala), Knapovski keri (skale), Gladki žlih (žleb), Železni žlih, Desni žlih, Levi žlih;

b) pridevnik, izpeljan iz lastnega imena: Kordeževa glava, Kordeževa rama (širok del grebena pod vrhom), Kordeževa frata (poseka, krčevina, golosek), Končnikov vrh, Končnikova kopa, Končnikov greben, Končnikov hlev, Luški škafi, Florinovi plazi, Burjakova bajta, Burjakove peči, Pavlnov hriber, Encijanov hriber, Lekšev ker, Velika glava, Bistriška špica, Kniepsava raven (Kniepsovo sedlo), Najbrževa peč, Čofatijev vrh, Šoparjev vrh, Uranov hriber, Mravljakov hriber, Tevčeva frata.

LEDINSKA IMENA

Karla Oder (9) piše, da so npr. v Topli "oblike agrarne naseljenosti samotne kmetije" in da se je v "ozkih dolinah s senčnimi pobočji razvila svojevrstna oblika

celkov, ki obsegajo obe pobočji. Na prisojnih pobočjih doline so njive in travniki, na osojnih pa gozd in pašniki. Zemljišče ene kmetije se dostikrat vleče od slemena prek doline in spet do slemena. Meje med obdelovalno zemljo posamičnih kmetij se naslanjajo na grape, potoke ali pa na slemena".

Angelo Baš (10) pa navaja, da so "kmetje plodno zemljo pridobili s krčenjem gozda - z izsekavanjem in s požiganjem. Pri požigalništvu so izsekali gozd, zažgali posekan les in raztresli pepel namesto gnoja; nato so zemljo prekopali in jo za dve ali tri leta izrabljali kot njive, potem so jo namenjali za pašo in naposled vnovič za gozd. Razločujemo požarjenje ali požiganje v lazih - v strmeh svetu, namenjenem za pašnike, s katerega so odstranili grmovje in praproto, in pa na fratah - na gozdnih površinah, posekanih na golo".

K. Oder (9) še dodaja, da je "bilo pridobivanje rodovitne zemlje oziroma njiv na fratah in novinah v začetku 50. let prepovedano, postopno pa so jih opustili do konca desetletja. V 70. in 80. letih so njive spreminjali v travnike tam, kjer je prevladovala živinoreja, manjše strmine pa so nekateri pustili zarasti z drevjem, ker jih ne morejo obdelati strojno. Še v začetku 90. let kmetje obvezno gojijo krompir".

Na celkih je nekoč živelo večje število ljudi (od 10 do 15). Preživetje je zahtevalo dobro organizacijo. Domači so si morali povedati, kje bodo določen dan delali: pasli, kosili, sušili, sekali gozd, požigali, lovili divjad, po katerih poteh in predelih bodo hodili, kje bodo počivali... Uporabljali so natančna poimenovanja - t.i. ledinska imena. To so

imena njiv, travnikov, gozdov, grap, ravnice, pobočij, jas, strmin, reber, grebenov, kotanj...

1. Imena površin, povezana z gospodarskimi poslopi in verskimi znamenji

a) **dom, hiša:** Nad domom (Končnik), Za hišo, Pod domom (Fajmut);

b) **hlev:** Pri gornjaku (gornjem hlevu), Za hlevom, Pred hlevom, (Končnik), Pri hlevu (Fajmut), Pri gornjem hlevu, Nad hlevom, Pri hlevcu (Kordej), Pri hlevu (Florin), Pod hlevom, Pri hlevu (Burjak);

c) **mlin:** Pri mlinu (Končnik), Za mlinom (Fajmut);

č) **žaga:** Nad žago (Kordej);

d) **čebelnjak:** Pod čebelnjakom (Pod bečevnikom, Kordej);

e) **lopa:** Pri frnaci (lopa oziroma peč za sušenje lanu, Florin);

f) **vodovod:** Nad roram (lesene cevi, Končnik);

g) **zid:** Zidanik (razvaline nekdanje zidane štale, Kordej);

h) **križ:** Pod križem (Končnik).

2. Imena površin, povezana z obdelovanjem, z živalmi, z drevesi

a) **njiva:** Osenska njiva (Končnik), V njivi (Fajmut), Pecna njiva (Burjak), Gornja njiva (Florin, Burjak), Repe (krompirjeva njiva, Florin);

b) **raven (ravnina):** Gornja / Spodnja raven (Fajmut), Raven (Kordej), Huda raven (Florin), sem morda sodi po metaforičnem prenosu Štuk (ravna deska, Končnik, Florin);

c) **travnik:** Travnik, Travniček (Končnik), Gornji / Spodnji travnik (Fajmut), Travnik (Kordej, Florin);

č) **pašnik:** Pašnik (Kordej);

d) **živali:** Svinjski graben, Jelenov rob (Končnik), Na slanici (živini so pastirji nastavljal sol, Končnik), Pri žlebeh (Fajmut, enak pomen kot Na slanici), Pri luknji (lovci so tam čakali na divjad, Fajmut), V mrhi (mrhovina, crkovina, morda pa tudi po kobili, znani sta še Kobilja glava in Kobilja frata);

e) **drevesa:** Nad javorji (Končnik), Za brezo, Pri smrekah (Fajmut), Za vrbo (Kordej), Javorje (Florin), Pri veliki smreki (Burjak); Za mejo (grmovje, podrast oz. plot med sosedi, Florin);

f) **reber** (nagnjen svet, strmina): Zgornja / Spodnja reber (Fajmut), Reber (Kordej, Florin);

g) **hrib:** Hriber, Spodnji hriber (hrib, Končnik), Hriber (Kordej); Humc (hrib, Končnik);

i) **jama:** V jami (metaforičen prenos, Fajmut);

j) **rob:** Jelenov rob (Končnik), Pod robom (Fajmut);

k) **kot** (zgornji del doline, ki se zaključuje v gorskih pobočjih): V kotu (Končnik), Kot (Fajmut).

3. Imena površin, povezana s težko dostopnimi predeli: Strmenica (Končnik), Hudi breh (Končnik), Huda raven (Florin), Za basalšo (do tod so spravljali semena, orodje z živino, naprej pa so basali, nosili na glavah, plečih), Grobleca (verjetno od groblja, kup kamenja, Fajmut), Pečovnata novna (Fajmut), Pečovna (Kordej), Pri stenah (Kordej), Nad pečmi (Burjak), Pleviše (Florin), Gornje / Spodnje gomniše (Kordej).

4. Imena površin, povezana s posegi v prostor

a) **požganina** (zemljišče, s katerega so s požiganjem odstranili drevje, grmovje in gozd): Požganak / Požganišče (Florin);

b) **frata:** Kordejeva frata (Kordej), Florinova frata (Florin);

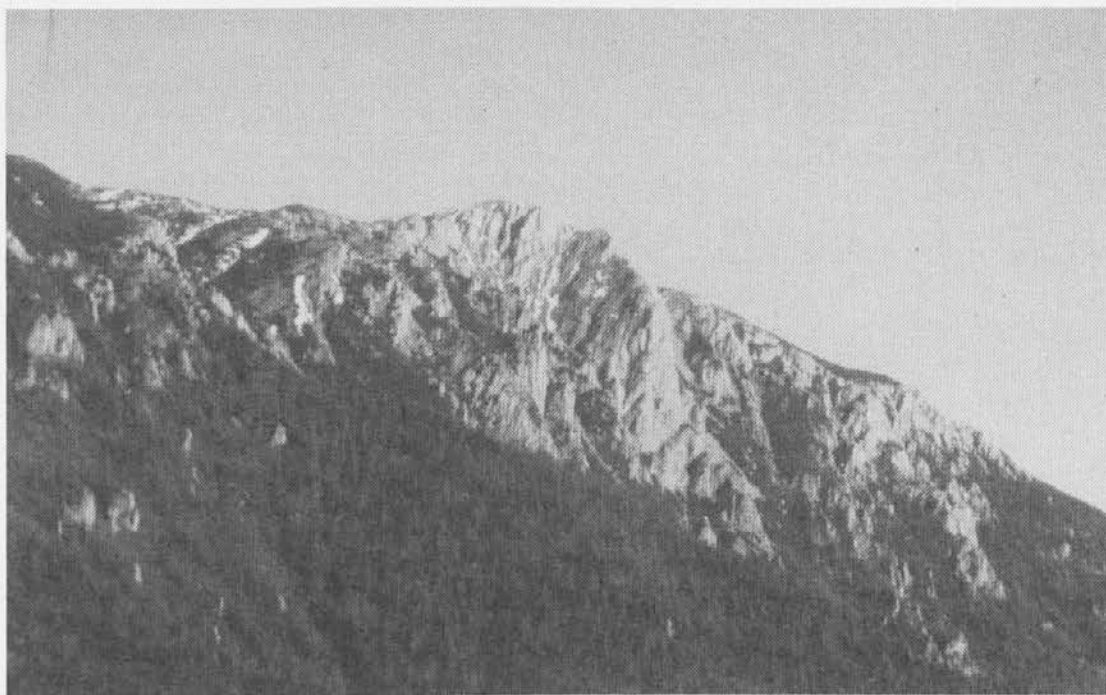
c) **novina:** Pečovnata, Dolga, Velika novna, Novna pri Možarkih (Fajmut).

5. Imena, katerih pomen je zakrit: Zgornje / Srednje / Spodnje vadne (Končnik), Kep (Kordej), Vorglce (Kordej), Na cerkovcu, Podvak (Florin), Pri vopcah (Fajmut).

6. Popačena imena: Petlarca (Fajmut), Avcih (der Auszug - preužitek, Končnik, Florin).

VODNA IMENA

Topla (potok), Oseni graben (pritok), Mlake, Pod tribhom (izvir izpod skale, Končnik), Pri riglcu (tudi izvir izpod skale, Fajmut), Močiv, V mlakah (Kordej), Pri pumpi (bider, Burjak).

Peca - bogat vir za raziskovanje gorskega izrazoslovja

UMETNA IMENA

Imena plezalnih smeri

Tine Mihelič in Rudi Zaman (11) tako predstavita Peco: "Gora je po naravi prijazna in mehka; prav nič ne spominja na naše prave alpske velikane... Na južni strani Kordeževe glave... se nad gozdnatimi pobočji nad prekrasno dolino Toplo nenadoma požene navpik svetlo skalovje. Drzen raz je uperjen naravnost proti vrhu, desno od njega pa se razprostira kar mogočno ostenje. To je najvzhodnejše ležeča 'prava' stena našega alpskega sveta... Steno so plezalsko odkrili šele v novejšem času, vendar so jo mladi koroški plezalci že zelo dobro obdelali. Je zelo strma in sestavljena iz kar dobre kamnine. Njena prisojna lega omogoča plezalne vzpone že v zelo zgodnjem letnem času".

Prvopristopniki so plezalnim smerem kot starši, saj jim dajejo tudi imena. Pri tem si prisvajajo besede, kot so stena, steber, okno, stolp, za poimenovanje podobnih pojavov v naravi. Izmišljajo si vsemogoča imena - od običajnih po skalnih razčlembah do fantazijskih. To na videz čudno mešanico strokovnih in metaforičnih imen lahko razvrstimo v tri skupine:

1. imena, nastala po skalnih razčlembah

2. imena iz vsakdanjega življenja
3. imena iz domišljjskega sveta.

1. Imena, nastala po skalnih razčlembah

a) Peca

raz: Vetrni, Južni, Vzhodni, Zahodni;
žleb: Direktni;
grapa: Zahodna;
greben: Smer po grebenu;
krnica: Smer nad krnico.

b) Burjakove peči

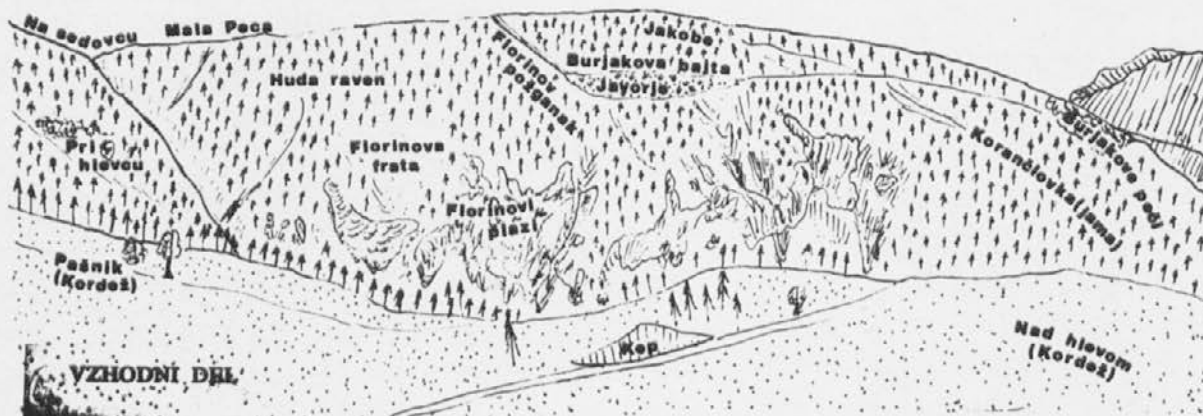
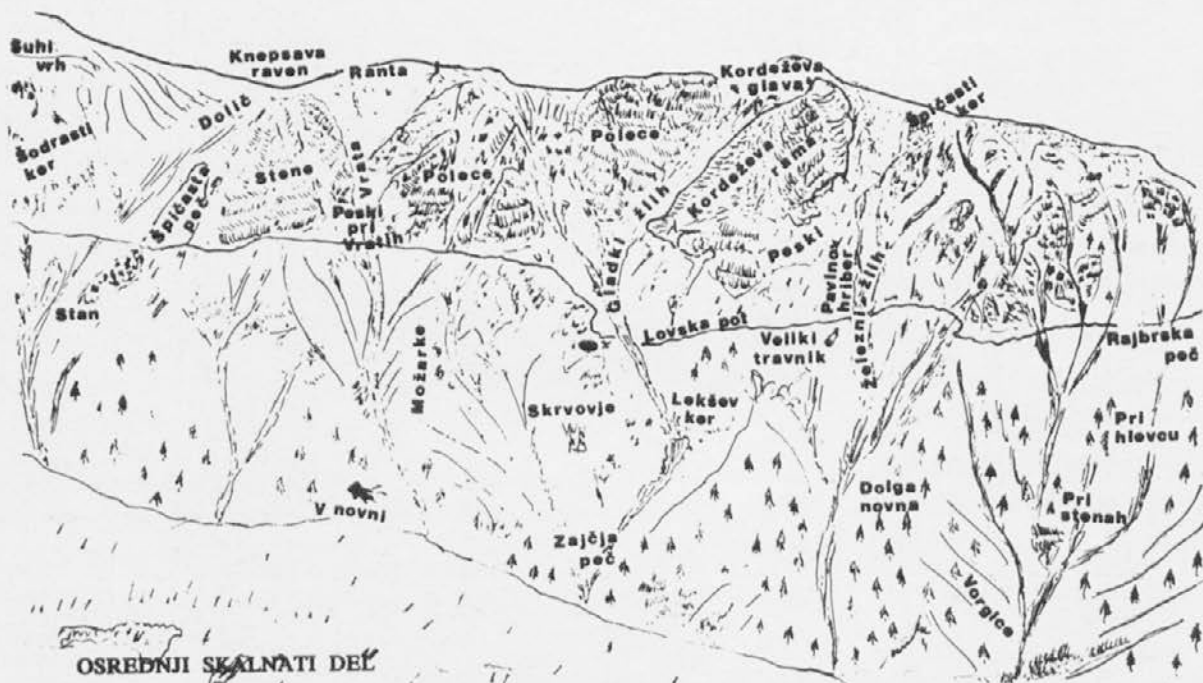
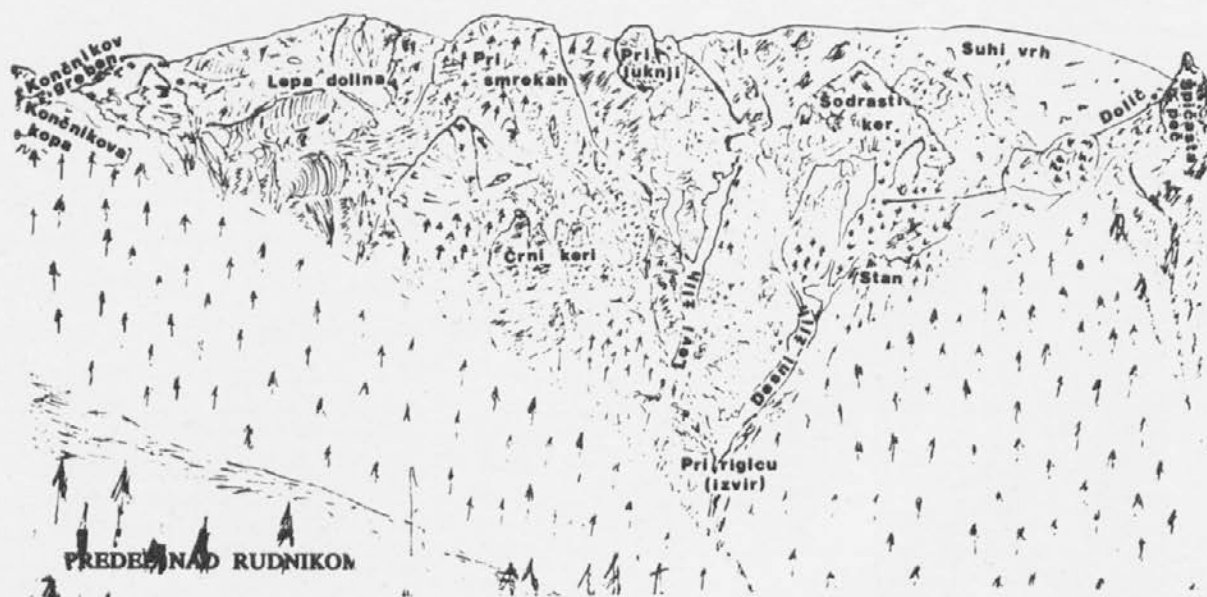
Zajeda, Steber, Sončni steber, Streha,
Zajeda, Platka, Mala platka.

2. Imena iz vsakdanjega življenja

a) Peca

• imena oseb: Spominska smer (v pogorju Mont Blanca so leta 1979 umrli trije mežiški alpinisti), Igorjeva smer (v Severni triglavski steni je leta 1984 umrl prevaljski alpinist), Gregorjeva smer (prvoplezalcema je bilo to ime všeč, pa še smer "gre gor", Dva strica, dva nečaka (trije plezalci so bili v sorodstvenih zvezah);

LEDINSKA IMENA V POGORJU PECE

- imena zemljepisnih pojmov: Koroška smer, Mežiška smer;
- imena po pripadnosti: Članska smer (plezalec je opravil alpinistični izpit), Pripravniciška smer (plezala sta pripravnika);
- imena po času, razmerah plezanja: Vigredna smer (pomlad), Jubilejna smer (plezalkina mama je imela rojstni dan), Zimska smer, Meglena smer;
- imena živali in rastlin: Gamsja smer, Avrikelj.

b) Burjakove peči

- imena po času plezanja: Binkoštni čoli, Božični večer;
- imena živali in rastlin: Netopir, Piranja, Gnezdo, Rožica, Pungrat (sadovnjak, kjer so pasli prašiče).

3. Imena iz domišljjskega sveta

a) Peca

Viktorija (smer poteka po poč, ki s sosednjo počjo sestavlja črko V, pomeni tudi zmago), Dvojni i, Dotik, Krušovec, Konica, Rampa, Mimo stražarja, Stolp, C-kategorija, Amfiteater (skalovje je tam podobno grškemu gledališču), Ena mačka.

b) Burjakove peči

Ekstra, Jump, Asteriks, Grump, Sonček je, Nudl, Knedl, Rdeča partija, Nihajna, Smotana, Ulica prismuknjenih, Janša free (splezana je bila v času procesa proti četverici), Polja smrti, Pink panter, Šniel, Z gobicami, Gustav, Drobtinica (plezalec z vzdevkom Keks je precej nevarno padel; kasneje so mu rekli, da je od njega ostala samo še drobtinica), Gravž (če so skale mokre, je smer izredno težka), Ta dolga, Perkmandle (plezalec je po padcu počival v klinu in razmišljal o gorskem škrtu, prebivalcu rudnika), Labamba, Tango, Fršlus, Prve solze, Fatamorgana.

Posamezna imena izrazitih prede-

lov v stenah Pece:

Kolčnova polica (po Milanu Kolarju), Prižnica in Orlovo gnezdo.

Območje Pece in Tople razkriva pravo malo antologijo gorskega izrazoslovja. Med imeni za dvignjene oblike v vzvišenem svetu zasledimo: hrib, teme, vrh, špico, kopo, glavo, čelo, hrbet, sleme, raz, greben, ramo, sedlo, preval, vrata; med imeni za poglobljene oblike

v vzvišenem svetu naletimo na: dolino, krnico, dolič, škaf, žleb; med imeni za gorska pobočja opazimo: skrvovje, steno; med imeni za umetne tvorbe v obraslem svetu srečamo frato in novino; med imeni za sesutine najdemo peske, peč, skalo (ker), plaz in celo kopico imen za stenske oblike: poč, steber, stebriček, kamin, zajedo, plati, polico, žmulo, ploščo, previs, prečnico, lusko, razpoko, poklino, streho, bloke, gredino...

OPOMBE

- (1) Josip Šašel, Koroška imena na naših specialkah, Planinski vestnik, 1950, str. 334;
- (2) Ivan Gams, Slovenske gore, 1982, str. 48;
- (3) Ivan Gams, Miran Čas, Enciklopedija Slovenije, št. 8, str. 281;
- (4) Planinska karta - Kamniške in Savinjske Alpe z Obirjem in Peco, 1982;
- (5) Mežiška dolina, Karta občine Ravne na Koroškem, 1992;
- (6) Geodetska karta, osnovna državna karta občine Ravne, R- 33/34;
- (7) Janez Mrdavšič, Krajevna in domača imena v Črni na Koroškem in njeni širši okolici, 1989, str. 15;
- (8) Miroslav Osojnik, Vodnik po Mežiški dolini, 1993, str. 18;
- (9) Karla Oder, Etnološka tipologija slovenskega etničnega ozemlja - 20. stoletje, Občina Ravne na Koroškem, 1992, str. 15, 16, 228;
- (10) Angelo Baš, Slovensko ljudsko izročilo, 1980, str. 22;
- (11) Tine Mihelič, Rudi Zaman, Slovenske stene, 1987, str. 15.

VIRI

- Bezljaj France, Etimološki slovar slovenskega jezika, I, II, Ljubljana, 1976, 1982;
- Fajmut Miha, ustni vir (gorska in ledinska imena v Topli);
- Lipovšek-Ščetinin Barbka, Zupet Bojan, Gorsko izrazoslovje, Alpinistična šola, Ljubljana 1979, str. 135-149;
- Vezovnik Brane, ustni vir (imena smeri v Burjakovih pečeh).

PO

OBRONKIH

MEŽIŠKE

DOLINE

Robert Jamnik

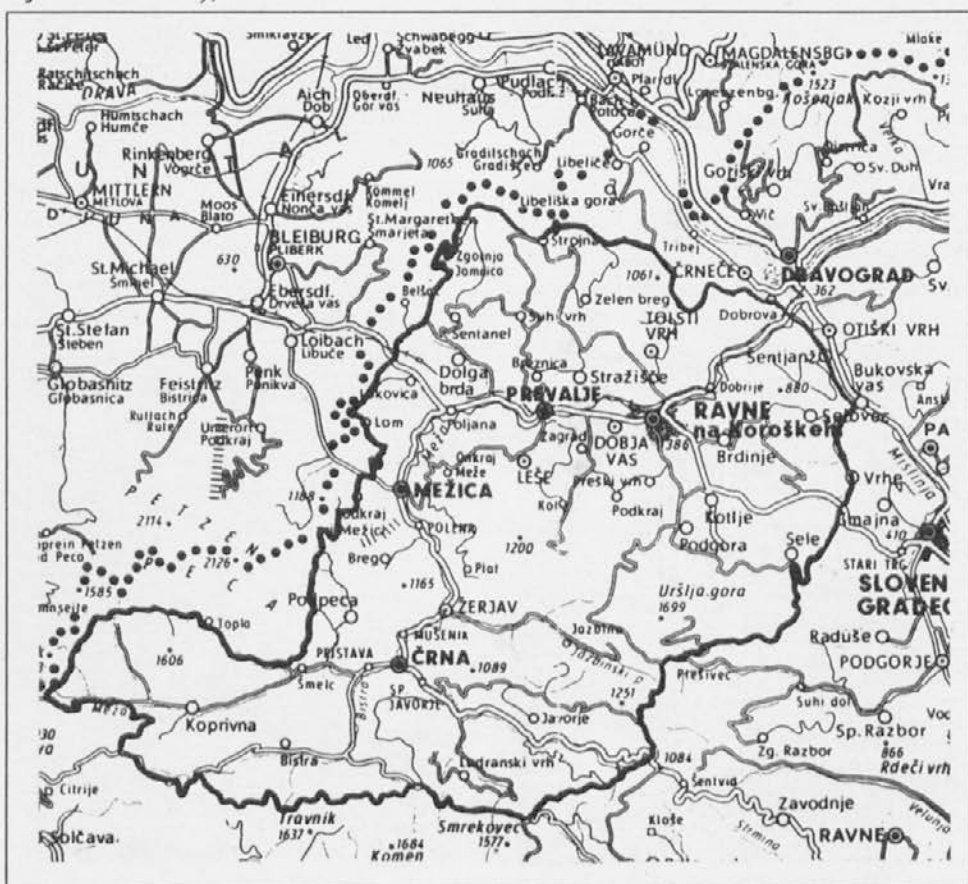

Veleumni naslov so prispevali birokrati. Tisti, ki so opisano kolesarsko turo vestno, sprotno in še kako popisali na nekaj deset načinov, z nekaj desetimi tehničnimi pripomočki (štoparice, višinomernji, daljinomerji, merilci srčnega utripa, kalorimetri in še kaj bi se našlo), na nekaj desetih mestih v dveh dneh kolesarjenja. Jaz sam takrat nisem delal nič drugega kot kolesaril, pil, jedel, užival v prelepi okolici in bentil čez biokrate. Po pravici povedano, so mi tisti krajši postanki z rožljanjem tehnike in škrabljanjem po papirju prišli tudi malo prav, saj dvodnevni kolesarski tur do takrat pa tudi po tistem nisem bil vajen.

Ampak birokrati so birokrati in jih je treba preklinjati.

Njihov opis te ture bi se glasil nekako takole: dolžina 135 km, skupaj vzponov: 3911 m, skupni čas vožnje 12 ur 37 minut. Priloga: tabela in diagram vožnje, poročilo o psihofizični kondiciji itd.

Skratka, ukradli so mi idejo, ki sem jo menda ukradel tudi jaz od prvega gorskega kolesarja in kajakaša v ravnskem alpinističnem

odseku, jo stlačili v preglednice in grafikone, potem pa ...

Potem je pa zmanjkalo. Ni koga, ki bi to opisal na človeku prijazen način, ki bi vsem izmerjenim količinam dodal malo duše, da bi laže zadihale.

V resnici pa je to tura za ljudi, ki ljubijo mir, naravo, so vsaj nekje daleč v svoji podzvesti mali mazohisti, imajo gorsko kolo, na pravem mestu (r...) podložene kolesarske hlače, vsaj približno poznajo Koroško in so se že kdaj podali na kakšno daljšo turo s kolesom ali peš.

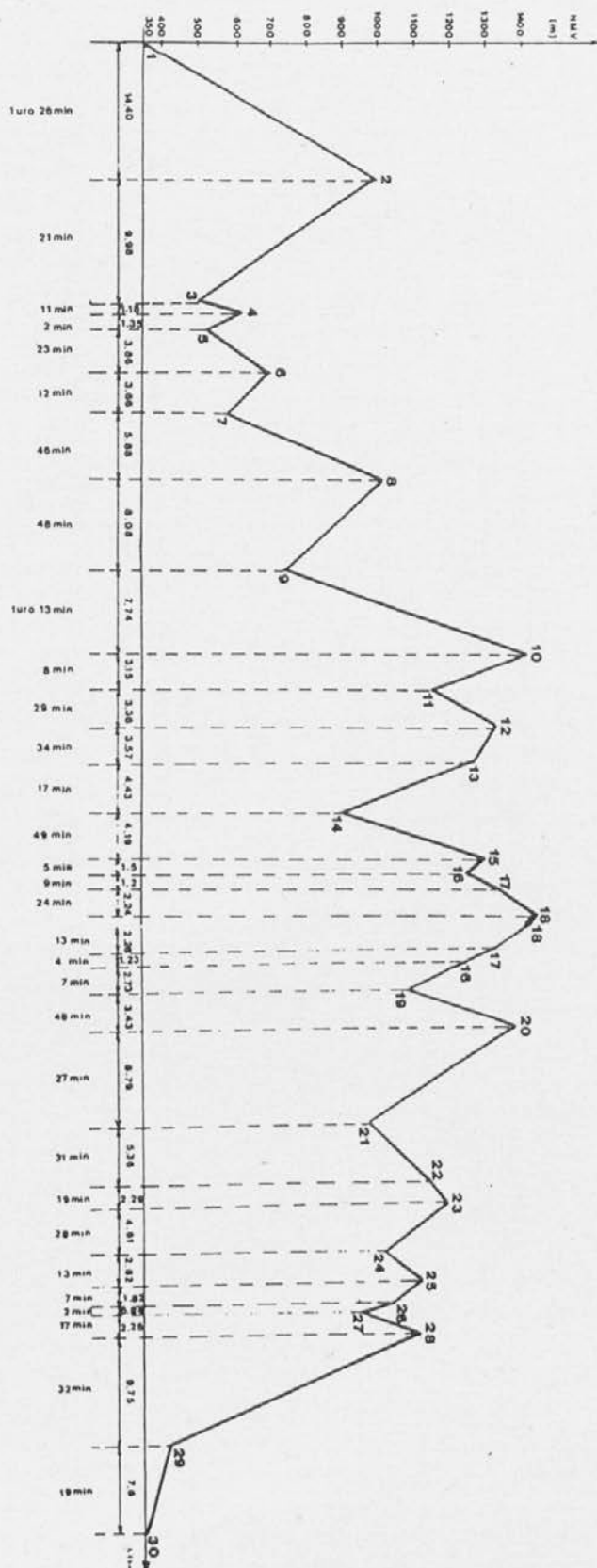
Gremo po vrsti.

Mir na poti je zagotovljen po najnižji ceni v neomejenih količinah. V dveh dneh na poti ne boste srečali več avtomobilov, kot ste jih sposobni kupiti v vsem svojem življenju. Večina jih bo brez luči in registrskih tablic, saj pot vodi po hribih, kamor roka zakona ne seže prav pogosto.

Narava je na nekaterih mestih tako neokrnjena, da zmanjka celo steze, po kateri bi se peljal, in jo je treba mahiniti pač počez tja, kamor se nadejaš poti. Tako mesto je eno samo, pa še tam je v bližini kmetija, kjer ti rade volje pokažejo pot naprej. Imajo tudi mošt, ki pa ga je zaradi bližine najstrmejšega spusta in najdaljšega vzpona bolje vljudno zavrniti.

O mazohizmu: kdor se sam sebi smili, naj raje turo sestavi iz več etap, saj se jo da kot celoto zelo lepo razčleniti na krajše, a nič manj lepe dele. Idealno izhodišče je Črna, od koder je v nasprotju s trditvijo, da je tam konec sveta, moč obvoziti najtežje dele ture.

Hlače. Ja, hlače naj bojo res podložene. Na pravem mestu, s pravim usnjem, menda jelenovim, verjetno bi še bolj ustrezalo usnje kake bolj debelo-kožne živali, a to raje zaupajte strokovnjakom.

TURA: PO OBRONKIH MEZIŠKE DOLINE

DATUM: 03.06. - 04.06.1995

MESTO	EF. CAS (ure)	DOLŽINA (km)	VISINA (m)	VISINS. metri
(1) Podhod-Podklanc(5:30):	0	0	350	0
(2) Strojna	1:26	14,40	1000	650
(3) Sentanelška Reka	1:47	24,38	500	-
(4) Križišče - Belšak	1:58	25,56	600	110
(5) Holmec	2:00	26,91	523	-
(6) Lom - Adam	2:23	30,77	695	180
(7) Podkraj - Mežica	2:35	34,43	570	35
(8) Stenge	3:21	40,31	1010	435
(9) Topla	4:09	48,39	715	90
(10) Preval	5:22	56,13	1420	705
(11) Mejni kamen XXI/1	5:30	59,28	1160	-
(12) Repija	5:59	62,64	1340	220
(13) Izvir Meže	6:33	66,21	1270	65
(14) Pod Jakobom(križišče)	6:50	70,64	900	20
(15) Zgornje Sleme	7:39	74,83	1308	400
(16) Spodnje Sleme	7:44	76,33	1254	-
(17) kmet Bukovnik	7:53	77,53	1325	75
(18) Grohot (17:10)	8:17	79,77	1440	175
Nedelja 04.06.1995				
(18) Grohot (8:45)	0	0	1440	-
(17) kmet Bukovnik	0:13	2,26	1325	10
(16) Spodnje Sleme	0:17	3,49	1254	-
(19) Bistra (križišče)	0:23	6,22	1090	-
(20) Bela peč	1:11	9,65	1400	311
(21) Pred Pudgarskim	1:38	18,44	975	-
(22) Kramarica	2:09	23,80	1150	175
(23) Osekani vrh	2:28	26,09	1200	50
(24) Sleme nad Sentvidom	2:50	30,70	1080	-
(25) Ciganija (vikend)	3:03	33,52	1130	50
(26) Križan	3:10	35,34	1040	-
(27) Plesivčnik	3:12	36,18	985	-
(28) Vernarica	3:29	38,43	1120	135
(29) Sele	4:01	48,18	420	-
(30) Podklanc-most(15:16):	4:20	55,78	350	-
SKUPAJ:	12:37 ur	135,55 km		13911 m

Kolo naj ima
čim več prestav,
predvsem tistih za v
klanec, kjer nobeno
prestavno razmerje
ne bo dovoj 'rahlo'.

Barva in znamka
kolesa nista
pomembna
dejavnika, tudi brez
Banesto kape boste
prišli skozi, najbolj
pomembno je, da
prav razporedite
moči.

Mi smo jih
razporejali prvi dan
od zore do mraka,
drugi dan pa nekaj
manj. Seveda nismo
ves čas vozili. Poleg
birokratskih potreb
smo opravljali še
nekatero čisto
vsakdanje. Tu in
tam je treba kaj
malega pojesti,
popiti, malo
odtočiti itd. Ura kar
hitro teče, zato je
najprimernejši čas
poletje, ko je daljši
dan pa tudi

temperature niso
prenizke. Bolj se je
bati previsokih,
predvsem po dolini
Tople navzgor. Mi
smo imeli srečo, saj
je bilo vreme oba
dni oblačno, brez
pretiranega sonca.

Kje začeti s ko-
lesarjenjem, je vaša
stvar. Mi smo za-
čeli na Ravnah, od
koder smo se od-
peljali proti Dravo-
gradu, kjer je bil z
dekreto določen
uradni začetek. Ta
del od Raven do
Podklanca ne šte-
je, ker gre po as-
faltu, kateremu smo
se na vsej poti us-
pešno izmikali. Od
tod gre zares. Skozi

toč gre zares. Skozi prvi in edini tunel na poti (pod železnico), prve globoke sape, prva rosa na čelu, prvi zelenci na cesti in prvi klanec je za vami. Od najnižje točke ture se čez Črneško goro mimo Trotovega križa počasi vzpenjate proti vrhu Strojne. Sem rekel - počasi.

Hitro ne gre in ni pametno. To je šele začetek. Strojna je prvi od treh letičih ciljev prvega dne. Sledi skoraj tako dolg spust, kot je bil vzpon. Le zakaj smo garali navzgor? Navzdol do Šentanelške Reke prispete v nekaj minutah. Lahko ste najhitrejši kmet na vasi, čeprav ne vozite polo. Na pravem mestu morate zaviti na Dolga brda, od tam pa proti Holmcu. Cesto Poljana-Pliberk prečkate ravno na vrhu klanca, pri Kraljevem križu, kjer ste si včasih dokončno oddahnili, če ste kaj "švercali" iz Avstrije.

Sledi lep in položen del prek Loma proti Rehtu in Peci. Peca postreže z odsekom, ki mu planinci pravijo Štenge. Za pravega "bajkerja" tudi štenge ne smejo biti problem. Je sicer strmo, a ima klanec kot vsi drugi svoj vrh in za njim ravnino, po kateri boste prišli do sape. Od tam je treba nekako priti v Toplo, kar je bil nekaj tednov pred odhodom na turo zadnji, neznani del poti. Ker birokrati ničesar ne prepuščajo naključju, so na koncu odkrili kar tri možne prehode. Čeprav so eden

zamenjate vlogo. Do Tople je kolo zgoraj ali vsaj ob vas. To je edini daljši, navzdol neprevozni del poti, čeprav ne boste hodili navzdol več kot pet minut. Ponovna menjava vlog s kolesom zna biti za del telesa, kjer noge izgubijo svoje spodobno ime, že rahlo boleča. Do tod je pod kolesi izginilo že skoraj petdeset kilometrov nič kaj gladkih cest in steza.

Od tod dalje pa do Prevala, ki je najvišja točka, na katero se boste povzpeli, boste spoznavali in se čudili dvema imenoma: Topla in Končnik. Če je preprosta kmečka duša po zdravi kmečki pameti dala ime prvemu, to je Topli, potem je kak birokrat določil ime Končniku. Topla je res Topla. V vseh pomenih te besede. Niti najmanj vam ne bo hladno, pa čeprav temperatura v okolici ne bo veliko nad ničlo. Pravo nasprotje je Končnik. Beseda niti približno ne nakazuje konca, ki se pojavlja v korenu te besede. Kvečjemu je lahko vas konec zaradi strmosti klanca pred njim in dolžino klanca za njim. Zapomnite si: pri Končniku Tople ni konec. Tam se, če tako mislite, klanec šele začne. Ni ga konec ne za petstopetim, ne za naslednjim in še naslednjim ovinkom, ampak čisto na koncu. Verjamem, da je tam že od nekdaj, ampak lahko bi bil bliže. In niže. Povzpeli ste se na častitljivih 1420 metrov nadmorske višine, izpraznili vse zaloge pijače na kolesu, a se je izplačalo.

To je drugi letiči cilj od treh. Isti sponzor, ista nagrada kot na prvem - spust. Iz ene najlepših dolin na Koroškem v drugo - Koprivno. Smerokaz naj vam bo cerkev na nasprotnem bregu, cerkev svete Ane. Do nje oziroma nad njo pridete po cesti, ki pelje med kmetom Kumrom in bivšo karavlo JLA. Cesti sledite do konca in naprej. Tisti naprej je bil že pred nekaj leti vzorno urejena graničarska steza, po kateri je bila vožnja s kolesom pravi užitek. Ozko, izpostavljeno, malo podobno vrhovodstvu, švedno na tleh z obema kolesoma. Danes ni več JLA, ni več tistih stezic,

bolj kot drugi neprimerni za kolesarjenje in nimate veliko izbire, je najboljša pot mimo opuščene jame rudnika do kmetije Pecnik. Kako jo najdete - naj vam Bog pomaga. Vsekakor potrebujete nekaj sreče in raziskovalne žilice. Pri kmetiji s kolesom

ki so včasih bile... Kako gre naprej, verjetno veste. Včasih me ima, da bi udejanil zadnjo kitico te lepe pesmi. Če kdo drug stori to namesto mene, mu ne bom niti najmanj zameril.

Izhod iz gozda vas pripelje do izvira reke Meže. Tu še ni reka. Ne pozna še Žerjava, lepenke, fabrike, ne ve še, kaj jo čaka v kratkem življenjskem toku, čista je kot devica in vabi, da jo vzamete. Pojdite do studenca in se je napijte! In potem komu v dolini povejte, da ste pili Mežo. Rekel bo, da ste nori. Meža - grda hči Pece in Olševe, umazana in smrdljiva, tako jo imamo v glavah. A je taka po naši krivdi. Rodi se brez greha kot vsak otrok. Mi jo pokvarimo.

Do konca prve etape ni več daleč. Mimo telic, ki lenobno prežvekujejo planinsko travo in verjetno prvič, nekatere pa tudi zadnjič vidijo kolesarja, se pot spusti še enkrat v Koprivno. Tokrat do odcepa ceste, ki vodi do cerkve svetega Jakoba. Do cerkve in še nekaj sto metrov naprej je cesta lepo prevozna, za kmetijo ob cerkvi pa se strmo vzpne. Za hribolazce bo to idealno mesto, da se preizkusijo, kdo bo po razdrapanem kolovozu prišel dlje. Mi smo porivali. Nič kaj častno, a še to je po osmih urah efektivnega kolesarjenja utrujajoče. A ni problem. Ste sami, sredi gozda, nikjer žive duše, še zadnjega risa na Koroškem so tod pred nedavnim upihnil, nihče ne bo videl, da vas vaš bicikel ne nese navzgor. In to kljub temu, da ste zanj odšteli toliko, kot stane nekaj let star jugo. Za najbolj zagrete: klanec je prevozen. Poznam nekoga, ki ga je prevozil. Jaz ga nisem. Vrzite mu rokavico, jaz grem za sekundanta, če mu ne verjamete. Ne glede na to, ali klanec prevozite ali prehodite, ko ste na vrhu, ste na konju. Skušnjava sledi kak kilometer kasneje. Tri poti od štirih v križišču vodijo navzdol. Dve v Črno, ena v Solčavo. Četrta, edina navzgor, najslabša možnost torej, je prava za tiste, ki mislijo prvo etapo končati na planini Grohot pod Raduho, kjer lahko prenočite. Mi smo izbrali to možnost. Od najvišje kmetije v Sloveniji, Bukovnika, do zgradbe, ki jo je tam postavilo Planinsko društvo Mežica, je le še streljaj.

Do starta druge etape imate 12 ur časa, prav toliko je od takrat, ko ste šli na pot.

Če boste imeli srečo, lahko tod dobite same pristne hribovske dobrote: zrezke, kranjske klobase itd. Žgancev s kislim mlekom, bele kave za zajtrk ali podobnega, s čimer so nam še nedavno tega stregli Fika, Zih in njegova mama, tokrat niso imeli. Tudi

mleka ne, ne kislega, ne svežega, ne alpskega, niti v prahu ne. Škoda. Če bom rekel, kako je bilo včasih, bo kdo rekel, da postajam star. Po mojem se po teh jedeh ločijo planinske kočice od slabih gostiln. Gostilna na Grohotu je slaba gostilna.

Pa naj vam to ne pokvari razpoloženja. Lep razgled, dobra družba, če ste jo peljali s sabo, in noč bo še prehitro minila.

Jutro je malo drugačno od drugih. Zavedam se nekaterih delov telesa, na katere drugače niti ne pomislim. Prvi kilometri precej krajše etape drugega dne so rahlo boleči, dokler se telo ne ogreje. Mimo Bukovnika in križišča skušnjav se spustite proti Ježevemu. Mi smo jo tam ubrali navzgor, na Belo peč. Kolesa smo morali nositi, a se je izplačalo. Prostrani pašniki na vrhu postrežejo z enkratnimi lokvami, polnimi vode, mimo njih vodi ozka steza. Raj za vse, ki hočejo narediti nekaj lepih posnetkov s fotoaparatom. To je hkrati zadnji omembe vreden vzpon. Od tod dalje se le še spuščate. V dobrem imate približno 1000 metrov višinske razlike, ki jo lahko s pridom izkoristite do mesta, kjer ste prvi dan začeli s turo. Pot prek Pudgarskega, Kramarice, Križana, Vernarice in Sel do Podklanca je nagrada za delo prvega dne. Gozdne ceste, steze, jutranja rosa na travi, tišina, redki planinci, starke na poti v cerkev, zvonovi v dolini, žuborenje potokov... Stvari, ki so ob nas vsak dan, a jih ne vidimo... Stvari, ki jih vidimo le zato, ker smo se morali potruditi, da smo prišli sem... Stvari, ki bi jih lahko videli, če bi malo ustavili korak... Stvari, ki smo jih včasih videli, pa jih sedaj ne znamo več... Stvari, ki so natanko tam, kot so bile, le biti moraš tam, pripravljen sprejeti jih... Stvari, ki jih vidiš le s prijatelji... Stvari, ki...

Pojdite in jih poiščite. Lahko na kolesarski turi, ki sem jo opisal. Lahko na kolesarski turi kje drugje. Lahko na poti, kjer ste nekoč že hodili, lahko na poti, kjer še niste bili. Kjerkoli.

P. S.

Vse tehnične podatke, priporočljive zemljevide in ostalo lahko dobite na AO Ravne.

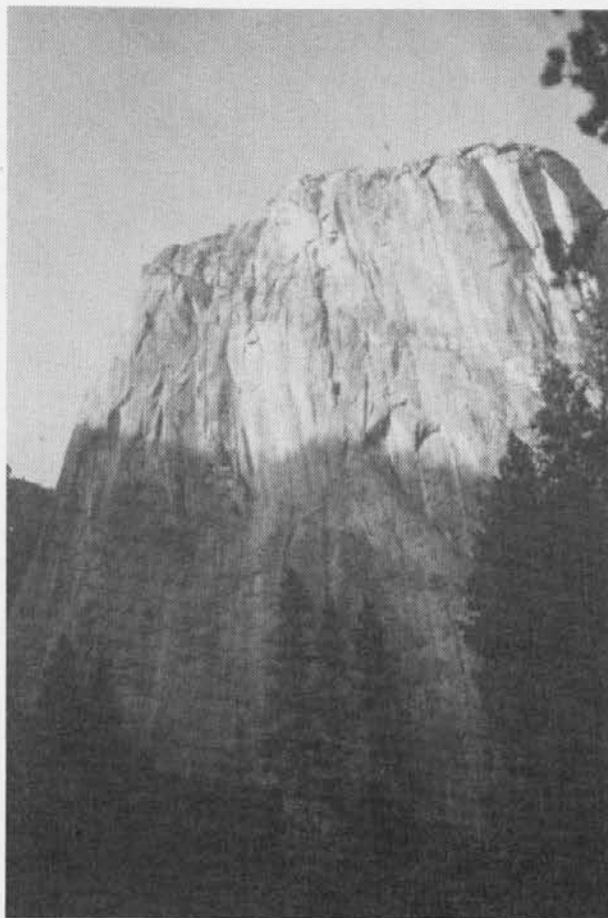
Za vas in zase smo tokrat že odkrito odkrivali birokrat Miha, polbirokrat Fižola, nebirokrat Irena in sovražnik birokratov Robi.

Zasluga, da je to besedilo napisano, gre birokratom. Jaz sem samo izvajalec.

Tabelo, diagram in zemljevid kolesarske ture je pripravil Stanko Mihev.

USPEŠNA MINI KOROŠKA ALPINISTIČNA ODPRAVA V ZDA

Iztok Mihev

El Capitan - izziv za plezalce,
ki ljubijo težke tehnične smeri

Po dveh dneh neprestane vožnje iz New Yorka, ko smo se vozili po državi Wyoming, smo se iz radovednosti ustavili pod Devils Towerom. O tem stolpu sem bral v knjigi Iztoka Tomazina Korak do sanj, a takrat se mi še sanjalo ni, da bom nekoč stal pod njim.

Noč je bila polna zvezd, mi pa na smrt utrujeni od dolge vožnje, ko smo se pripeljali v D. T. National Park. Zaspali smo kot ubiti.

Naslednje jutro sem se prebudil prvi in takoj sem stekel na travnik, s katerega se je razprostiral pogled na južno steno Towerja. Še napol v spanju smo pritiskali na sprožilec fotoaparata in ta že nešteto krat ovekovečeni stolp smo poslikali še mi. Začel se je lep, sončen terek. Ta dan smo porabili za spoznavanje okolice in pisanje razglednic, zbrali pa smo tudi vse potrebne informacije o plezanju. Spoznali smo Joeja, s katerim smo plezali in živeli tisti teden bivanja v Wyomingu.

Naslednji dan, pozno popoldne, smo se odpravili v severni del stolpa, da preplezamo nekaj razpok, kar je skoraj standardna plezarija ameriških plezalcev. Grega, Joe in jaz smo bili ena naveza, druga pa Ika in Miro, ki sta vstopila v sosednjo levo smer. Joe se je lotil prvega raztežaja, Grega pa se je zagrizel v drugega, ki je bil tisti dan naš najtežji

raztežaj. Varovanje in nameščanje je v takih počeh mogoče le z zatiči in frendi (1). Grega je plezal natančno, da ga je bilo veselo gledati. Tretji raztežaj je bil namenjen meni. Čakala me je izjemno zahtevna poč, široka tri prste. Lotil sem se je zagnano. Sprva mi je crack climbing (2) predstavljalo kar precejšnjo težavo, ko pa sem se ogrel, sem imel roke že do krvi poškodovane, zato je bil vsak gib vedno bolj boleč. Tako sem se kakšnih deset metrov pod "štantom" obrnil. Bil sem zelo jezen. Grega mi je v tolažbo podaril le nasmeh, saj je imel tudi on težave pri plezanju v tej poč. Ponovno nisem poskušal, priključil sem se Miru in Iku v sosednji poč. Nato smo plezali gladko vse do vrha. Sonce je zahajalo, ko smo se vsi povzpeli na vrh. Razgled je bil vreden naporenega plezanja in že smo se kot pajki po vrveh spustili na tla in se vrnili v kamp.

Izvedeli smo, da v stolpu poteka tehnično zelo zahtevna smer Window (Okno), ki jo na leto preplezajo le enkrat ali pa sploh ne. Kot dva zagnana otroka se odločiva, da jo

ponoviva. V večernih pogovorih ob pivu in v vzdušju Divjega zahoda izveva, da so vse smeri v stolpu dokaj slabo opremljene, in že so pomisleki tu. Kaj bi se naprezala v taki smeri, preplezajva prvenstveno!

Tako v četrtek spet pozno popoldne zaplezam v prvi raztežaj. Po nekaj metrih pridem do klina. "Pa ne, da je ta poč že preplezana?" Vendar, "show must go on", in plezam naprej. Zabijam vedno manjše kline, ki vse manj prodirajo v razpoko, tu in tam že namažem cooperhead (3), tako da skoraj ne "visim" na ničemer. Vsa oprema mi je že pošla in ko pogledam navzdol proti Gregu, me prevzame zanimiv pogled na nameščeno varovanje - videti je, kot bi bili na steno prilepljeni obeski za ključke raznih barv. Zavrtava dva svedrovca (4) in že je stojišče, če se v steni še lahko tako reče, bolj visišče. Grega je že pri meni in plezanje nadaljujeva po pisanih obeskih. Vsak meter napredovanja je "psiho" zgodbica zase. Edina sreča, ki sva jo imela ta dan, je bila pridobljena višina; če bi Grega padel, se ne bi raztreščil ravno ob tla. Postaja vse bolj temno, vidljivost pa se manjša. Zaradi teme svetujem Gregu, naj raje konča za danes, on pa: "Ne, grem še malo naprej. Saj še vidim." Tako je plezanje zavlekel še za skoraj slabo uro. Ko je le prenehal, sva se v trdi temi spustila nazaj v kamp. Opremo in vrvi sva pustila v steni do nadaljnjega.

Sledil je dvodnevni počitek oziroma nakupovanje opreme, ki sva jo še potrebovala, in pogajanja z rangerji zaradi zavrtanih klinov. Rangerji, ki skrbijo za park in pazijo, da vse teče po zakonu, se strogo držijo naslednjega pravila: "Kar gre v steno, gre tudi iz nje!". Navrtani klini pa seveda ostanejo. Kaj torej? Nič, za vsak zavrtani klin 50 dolarjev kazni, skupaj torej 250 dolarjev. To "vročo" ceno je Grega zbil na 50 dolarjev. S plezalci v kampu nisva imela nobenih težav, niso pa mogli razumeti, kako taka neizkušena devetnajstletnika, kot sva bila midva, plezata prvenstveno smer z oceno A5. To so bile glavne teme pogovorov, dokler se nisva spet lotila plezanja.

Stena čaka in že sem nabijal najine pisane okraske v steno (tokrat sva jih imela dovolj) ter počasi plezal do stehic, ki so me čakale nekaj metrov više. Tokrat sva v steno vzela še radijski postaji, prek katerih sva imela zvezo s kampom, še celo domačim v Slovenijo sva se oglasila.

Plezanje je teklo počasi in natančno, dokler se nisva zamenjala, do vrha pa naju je ločil le še zelo dolg raztežaj, ki ga je Grega preplezal z veliko presekano buško na glavi. Staknil jo je, ko sem mu poslal rafal kamenja, nena-merno, se razume.

Na vrhu sva stala, ko je tema že segla vse do tal. Podpisala sva se v vpisno knjigo in

dodala še nekaj samohvalnih verzov za ameriško plezalno sceno. S stolpa sva se po vrveh spuščala v soju čelnih svetilk, zato so rangerji mislili, da nekdo potrebuje pomoč in so brž prihiteli. Prijazno sva jih zavrnila. Pod steno naju je že čakal Miro Kaker s pijačo; bilo je veselja.

Na Devil Tower sem ohranil same lepe spomine. Klicali pa so nas Yosemite, naš glavni cilj. Zapustili smo Wyoming in odšli novim dogodivščinam naproti.

YOSEMITE - NAŠ GLAVNI CILJ

V park smo prispeli v poznih popoldanskih urah, ko sonce obsije steno (El Cap) z najlepšimi barvami, ki jih hrani "za konec". Občudovanja vredna stena. Sploh se nam ni zdela visoka. To optično prevaro sem v prihodnjem tednu dni še kako spregledal.

Da smo se ujeli v ritem yosemitskega življenja, smo porabili, ne da bi opazili, kar nekaj dni. Yosemitska dolina namreč ni divjina, ampak ima asfaltirano cesto in rangerje, tako imenovane "lawangels" - kot imajo napisano na rokavih; lepo urejene zapore s klima napravami in neokusno hrano; v hrastovino oblečeno sodno dvorano in sodnika; pošto; hotele za premožnejše turiste; cerkev, v kateri se vsakih nekaj dni poroči kak par; velik nakupovalni center, vreden tega imena; vrsto restavracij in picerij; velike bazene; skratka - vse. Ravno obratno od predstave, ki jo človek dobi z razglednic ali iz raznih knjig in revij. Dobil sem občutek, da sem živel v majhni državi, v kateri ni hiš ali stolpnic, ampak so le šotori, sami šotori, majhni in veliki, vseh oblik.

Večji del bivanja v Yosemiteh smo preživeli v kampu številka štiri (Sunnysite Camp), v knjigah slovenskih alpinistov že velikokrat opevanem plezalnem kampu. Ko smo se ustalili, ujeli ritem in uredili formalnosti, se je začelo delo.

Smeri si še nisva natančno izbrala, saj sva se odločila, da bova preplezala kakšno aktualno. Tako se je prst ustavil na imenu Wings of Change. Smer je težavnosti A5, prvi pa jo je preplezal svetovno znani plezalni obsedenec Richard Jensen. Smer še ni bila ponovljena, veliko plezalcev se je v njej že poskušalo, a so se hitro obrnili, ne da bi kaj dosti plezali. Ta bo prava! Poiskala sva plezalca, ki nama je povedal, kje se smer začne in nekaj zgodovine o njej, ves čas pa

naju je gledal po strani, saj sva delovala preveč smrkavo, da bi bila sposobna preplezati takšno smer, pa tudi določene plezalne opreme, o kateri nama je vneto govoril, še poznala nisva. Pa vendar se je vse dobro končalo.

PRVI DAN

Vstala sva zgodaj, se pripravila in odpeljala do stene. Okoli 80 kg težko transportno vrečo sem še vseeno moral nesti do vstopa v smer, kakšnih 30 minut. Ves prepoten sem prisopihal pod smer in preklinjal "transporterko" (5), ki me je nekajkrat med potjo prekucnila na hrbet, da sem se pobiral

enega!" "Imava samo enega," mu razložim in že sva drvela proti kampu in v trgovino. Tako je bilo plezanja ta dan konec.

DRUGI DAN

Nadaljevala sva tam, kjer sva prejšnjokrat nehala. Grega je plezal mirno, kot bi imel pod sabo blazine in se mu ne bi moglo nič zgoditi. Plezal je po hudičevih krempljih, kot da je to vsakodnevna rutina. Tako se je vzpenjal meter za metrom celih pet ur. Ko je prispel na stojišče, je kar nekako otrpnil in onemel. Požimaril (7) sem se za njim, vendar se je vrv, ki sem jo vlekel za seboj, zataknila v razpoki, zato sem obtičal nekaj metrov pod Gregom. Plezal sem navzdol, da bi rešil vrv, pa sem porabil preveč časa, zato sva se spet

Iztok Mihev z opremo za plezalni vzpon

kot ranjen hrošč.

Grega je bil že nared, da začne plezati. Preplezati je bilo treba dvajset metrov, da sva sploh lahko vstopila v smer. Takrat sem šele začel razmišljati in si jo ogledovati. Zid, sam zid, kakor fini omet. To ni za naju, greva domov spat...

Grega zapleza, obesi se na krempljce (6), škrc in že je imel modrico na očesu. Preklinjanje. Poskusi z drugo opremo. "To bo," odgovori. Spet preklinjanje: "Potrebujem še

spustila na tla. Na poti do baze sva se pogovarjala le o tem raztežaju. Tako nevarnega dela ni v nobeni drugi smeri v El Capu.

TRETJI DAN

Po enodnevnem počitku sem bil na vrsti za vodenje v smeri jaz. Nadaljeval sem ples po krempljih in cooperheadih ter rivetih (8). Plezanje mi je kar teklo in nisem mogel verjeti, da sem tako miren, saj bi me že ena

majhna napaka stala padec z višine ene stolpnice. Tisti dan sva preplezala nekaj raztežajev in pozno zvečer sva se pripravila za spust. Grega je bil že na tleh, ko sem jaz še nekaj šaril po opremi. Takrat zaslišim njegov klic: "Kje sta spalna vreča in hrana?" Začudeno mu odvrnem: "Vse je spodaj na kupu. Malo bolj se potruji in poišči!" In spet: "Tu je samo ena spalka." Sam pri sebi sem si mislil, ja, ja, počakaj, da pridem dol. Ko se dotaknem trdnih tal, me presune, ko vidim, da so nama ukradli spalko in hrano. Jezna sva in rada bi se maščevala, pa ne veva, komu... vendar sva vseeno zelo hitro zaspala.

ČETRTE DAN

Sonce je bilo že visoko, spet sva si zaspala, zato se z veliko vneto lotiva plezanja. Spet vsa, že opisana, oprema, plezanje, isti ritmi vse do večera, ko sva napela fiksne vrvi, dolge približno 400 metrov.

Pod steno naju je že čakal Miro in nama pomagal spraviti opremo do avta. Bila sva izčrpana, saj sva garala dva dni brez prestanka in brez hrane. Ko sem pri avtu popil pločevinko piva, se mi je svet že pošteno zazibal pod nogami. Bil sem zelo vesel, saj sem vedel, da sva opravila z najtežjim delom stene.

PETI DAN

Nekaj dni počitka je minilo in spet naju je čakalo delo. Tokrat sva pripravljena, da v steni ostaneva do konca, dokler je ne preplezava.

Bil je eden letošnjih najbolj vročih tednov, temperatura se je dvigala nad 48°C, povzpela se je celo nekaj stopinj čez 50°C. Na vratu so se mi že širile kraste zaradi opečene kože, popila pa sva približno šest litrov vode na dan. S seboj sva je imela trideset litrov, se pravi, za pet dni, in še vso preostalo opremo...

Tako je minil še en vroč in naporen plezalni dan. Pravkar se pripravljava, da namestiva najini "ležišči", ko med brskanjem po transporterki opazim, da je vse mokro. Primem za prvo "flašo", groza, tudi druga, pa tretja in četrta in tako naprej... Za zjokat. Ostalo nama je še devet litrov vode in še dobra tretjina stene. Pri tej temperaturi in samo s preostankom vode je ni mogoče preplezati.

Vsa zagrenjena in že napol v solzah tuhtava: Naprej ali nazaj? Če nadaljujeva, se bova živa posušila v steni, če pa odnehava, se lahko posloviva od El Capa. Kaj torej? Nazaj

v dolino, težavna, vendar edina za zdravje koristna odločitev. Tako sva prespala noč, naslednje jutro pa naju je čakal naporen spust ob vrvi v dolino. Sestop je v "pasji vročini" trajal kar nekaj ur.

Na tleh sem se počutil kot "nula". Tako se zagotovo ne bom vrnil domov, sem si mislil. Prav tako Grega. Moja morala je bila "na tleh", kar v zemljo bi se pogreznil. Pa sem se le moral sprijazniti.

NAZAJ V STENO

Še isti dan, ko je hladna prha opravila svoje, je Grega začel razmišljati, da lahko smer "napadeva" z vrha in če nama ta poskus ne uspe, potem nama je usojeno, da izgubiva boj z El Capom. Nekaj časa me je prepričeval, za idejo sem se zagrel še jaz in odločitev je padla. Napasti z vrha!

ŠESTI DAN

Pot iz kampa na vrh je trajala štiri ure in po vseh pravilih narave bi moral biti utrujen, saj sem imel vso pot 60 kg opreme na hrbtu, pa je bil to šele začetek.

Iskanje smeri spusta ob vrvi nama je pobralo veliko volje, saj jo je bilo težko najti.

Že sva bila na Veliki polici (Thanks Given Ledge), kjer sva pustila vso "hard ware" (težko opremo) in nadaljevala do mesta, kjer sva obupana odnehala. Čeprav sva tam nameravala prespati in nadaljevati naslednje jutro, sva zaradi naveličanosti začela plezati še isti dan. Pri dnevnih svetlobi sva opravila še nekaj zadnjih najtežjih raztežajev, tako da so nama ostali še samo lahki, te pa sva "pospravila" čez noč. V zgodnjih jutranjih urah sva prispela do police (se pravi, nazaj nanjo) in utrujena na smrt na njej zaspala za nekaj ur ter nato nadaljevala vse do vrha. Tokrat sva imela vode dovolj, čakal pa naju je še nekajurni sestop. Sestopila sva hitro, v dolini pa sta naju pričakala še ostala člana odprave. Vzdušje je bilo enkratno.

ZA KONEC

Z veseljem lahko povem, da je bila ta odprava več kot uspešna. Preplezala sva prvo slovensko, prvenstveno, tehnično smer A5 v tujini z imenom Twilight Zone (Cona somraka) in

prvo slovensko ponovitev smeri Wings of Change. Z veseljem sva podelila nekaj avtogramov, saj sva se v zgodovino alpinizma vpisala kot prva najmlajša plezalca na svetu, ki sta opravila vzpon te težavnostne stopnje v El Capitanu. Tako sva dosegla cilj naše odprave, ki pa se s tem še ni končala. To pa je že naslednja zgodba...

v zahodnem delu ZDA. V tem času sta preplezala dve izjemno zahtevni smeri. V JV steni Devils Towra sta 2. 9. 1995 preplezala prvenstveno smer Twilight Zone (A5/V, 250 m, 19 h); v El Capitanu pa

OPOMBE OZ. SLOVARČEK PLEZALNIH IZRAZOV

(1) Frend ali metulj - plezalni pripomoček za varovanje in napredovanje, predvsem v gladkih počeh.

(2) Crack climbing - plezanje počí.

(3) Cooperhead - bakrena glavica, kos bakra, pritrjen na "zajlo", ki ga s kladivom nabiješ v poč.

(4) Svedrovec - klin na vijak.

(5) Transporterka - transportna vreča.

(6) Hudičev krempeljc - plezalni pripomoček, zatikamo ga v naravne in umetne luknjice in tako napredujemo v steni.

(7) Žimariti - s pomikanjem prižemalk po vrvi lahko napreduje drugi v navezi.

(8) Rivet hanger - gumbu na jeans jakni podoben pripomoček za plezanje, ki ga zabijemo v zavrtano luknjico (globoko 4 do 5 mm) in se nanj "obesimo"; "drži" samo okoli 100 kg.

V smeri Wings of Change

PRIPIS UREDNIŠTVA

Iztok Mihev (AO Ravne) in Grega Lačen (AO Črna) sta bila jeseni 1995 (skupaj z Ludvikom Golobom - Ikom in Mirom Kakerjem) na dvomesečni odpravi

sta 24. 9. 1995 po nekaj dnevih opravila prvo ponovitev smeri Wings of Change (A5, 5, 10, 19 raztežajev). Z oceno A5 so ocenjene ekstremno težke tehnične smeri, v katerih so možni tudi do 100 metrov dolgi padci.

POTEPANJE PO INDOKINI

Andrej Wlodyga

KAMBODŽA - ogled največjega kmerskega templja

Po prostrani ravnini se peljem z do zadnjega kotička naloženim, grozljivo rjovečim avtobusom. Zatohlo, od sedežev do stropa poskakujočo notranjost, sestavljam skupaj z nekaj mrkimi domačini, umazanimi poljskimi pridelki, ducatom piščancev ter z debelo plastjo po tleh nasutih kovinskih matic in vijakov. Majhen, črn šofer z obvezno vžigalico v škrbastih ustih se režeče ozira in še bolj pritiska na plin in trobljo. Domačini, ki na mopedih prevažajo prašiče in gosi, se spoštljivo umikajo na rob, redki pešci pa prestrašeno odskakujejo s ceste, kot bi se jim nasproti pripodila divja jaga. Na vseh cestah po Aziji velja pravilo večjega in močnejšega, pri tem pa tudi ozka prometna pot proti Phnom Penhu, glavnemu mestu Kambodže, ni izjema, četudi s svojo sumljivo valovitostjo in velikimi luknjami težko opravičuje ime Azijska magistrala. Po vsaki žetvi jo podjetni kmetje zasujejo s snopi riža, da ga težka kolesa mimovozečih vozil pošteno omlatijo, njim pa tako prihranijo nekaj truda. Pozno popoldne pa naš preobteženi avtobus zahrbtno pogoltna velika jama, ki nenadoma, brez kakršnegakoli opozorila, zazija sredi ceste. K sreči se že tako razmajano vozilo ne prevrne, zato pa na šoferjevem obrazu splahni neprikrito zadovoljstvo, ko stanovskemu kolegu, ki nas s svojim tovornjakom izvleče, z veliko muko odšteje nekaj rielov (nacionalna valuta, op. p.).

Kambodža je najrevnejša država na Indokitajskem polotoku. Temu je krivo nenehno vojskovanje in pa skoraj štiriletna

vladavina Rdečih Kmerov. Zastrupljeni s komunizmom, so leta 1975, ko so prevzeli oblast, najprej ukinili denar in šole, uničili tovarne, bolnišnice, pobili vse učitelje, vse, ki so govorili tuje jezike ali imeli kakršnekoli zveze s tujino, celo vse, ki so nosili očala, in več kot milijon drugih državljanov. Tako je med petmilijonskim prebivalstvom v državi ostalo le štirideset zdravnikov. Vsa ta grozodejstva je danes mogoče videti v muzeju S-21 sredi glavnega mesta, kjer so nesrečne meščane mučili, jih pobijali (večino s topimi predmeti, da so prihranili naboje) in zakopavali v množičnih grobovih nedaleč od mesta, imenovanih Polja smrti. Vietnamska vojska je leta 1979 po desetletni zasedbi dela Kambodže (takratne Kampučije) Rdeče Kmere pregnala na severozahod do tajske meje, od takrat pa si z nasiljem nad ljudmi znova prizadevajo priti na oblast. Zato je država že nekaj let na robu državljanske vojne, kar praktično onemogoča varno potovanje po njej.

Zvečer si v Phnom Penhu poiščem prenočišče. V majhni hiši iznajdljivi domačin tujcem oddaja sobe. Za tedensko najemnino plačam le deset dolarjev. Z Avstralcem, Novozelčanom in Norvežanko, ki že nekaj mesecev tu živijo in poučujejo angleščino, pri večerji razpravljamo o razmerah v državi. Pravijo, da je mesto ponoči dokaj nevarno, večkrat se sliši tudi streljanje, na deželi pa Rdeči Kmeri pobijajo turiste in napadajo vasi. Naslednji dan se razgledam po mestu. Ulice so zelo umazane, saj njegovi prebivalci vse odpadke mečejo v odtočne kanale, kar daje mestu razpoznaven vonj. Na veliki tržnici mi v oči najprej pade veliko število pohabljenih in s tumorji pokritih beračev. Rdeči Kmeri, vietnamska in kasneje vladna vojska so v več kot dvajsetih letih po celotni Kambodži zakopali milijone min, na nekaterih kriznih področjih pa jih še vedno zakopavajo, tako da

so zdravniki od leta 1979 opravili že 40.000 amputacij. Divjanje Rdečih Kmerov pa je nekoč podpirala tudi naša nekdanja država, zato niti nisem presenečen, ko sredi mesta blizu kubanske ambasade odkrijem ulico z imenom Bulevar Maršala Tita.

Nekega jutra se z ladjo odpravim navzgor po reki Tonle Sap, ki povezuje veliko istoimensko jezero z reko Mekong. Zaradi monsunskega podnebja poznajo v teh krajih le dva letna časa, tako da Mekong in jezero Tonle Sap predstavljata zanimiv pojav. Med deževnim obdobjem Mekong polni jezero, v času, ko ne dežuje, pa teče voda iz jezera po reki Tonle Sap in se izliva v Mekong. Pri tem prihaja do velikega preseljevanja rib. Zato predstavlja to območje enega najbogatejših virov sladkovodnih rib na svetu. Ker sem tu ravno v času suše, je reka zelo plitva in še komaj omogoča varno plovbo. Če k temu dodam še prenatovorjeno plovilo, sploh ni čudno, da na celodnevni poti do Siem Reapa kar dvakrat nasedemo. Mine pa precej časa, da nas s pomočjo neke druge ladje izvlečejo iz mulja. Po jezeru plove veliko čolnov, na katerih živijo ljudje. Največkrat so povezani v plavajoče vasi. Potnikom na mimoplovečih ladjah prodajajo kuhano koruzo, pečene piščance, dušen riž, ocvrta jabolka, kokosove orehe in duriane - smrdljive, vendar okusne sadeže. Na poti nas večkrat ustavijo vojaške patrulje, pregledajo ladjo, pri kapitanu pa nažicajo kakšen zavojček cigaret. Največji kmerski tempelj Angkor Wat je hkrati tudi največja turistična atrakcija v deželi, zato ga pred zloglasnimi Rdečimi Kmeri varuje vladna vojska. Po vseh opravljenih formalnostih v pisarni vojaškega poveljnika najamem na obali obveznega vodiča za ogled templja. Z mopedom me odpelje do vasi Siem Reap, kjer prespim.

Angkor se razprostira na več kot sto kvadratnih kilometrih sredi džungle. Kmerski vladarji so ga začeli graditi v devetem stoletju, v petnajstem pa je milijonsko mesto klonilo pred vztrajnimi napadi okrutnih Tajev in Čamov. Krasile so ga bogato založene knjižnice, razkošne palače, moderne bolnice, kar priča o razvitosti takratne civilizacije, in nešteti templji, posvečeni hindujskemu bogu Višnuju. Danes večinski prebivalci Kambodže, imenujejo se Kmeri, izpovedujejo hinjanski budizem. Francoski arheologi so v devetnajstem stoletju odkrili opuščeno in razpadlo mesto, ki so ga medtem prerasla visoka drevesa. S svojimi koreninami še vedno drobijo laterit, iz katerega je Angkor zgrajen. Od sončnega vzhoda do zahoda se potikam po templjih, raziskujem ostanke mogočnega ljudstva, prijateljujem z opicami, ki se

Phnom Penh, glavno mesto Kambodže

radovedno spuščajo z dreves, in nehote zmotim nekaj kač pri zasluženem popoldanskem dremežu. Nazaj grede z ladjo zopet nasedemo, kasneje v Phnom Penhu najamem motocikel, s katerim odpotujem na obalo in po celodnevem čakanju na mejnem prehodu končno vstopim v kraljestvo neskončnih riževih polj.

VIETNAM -

od Saigona, Hua, Hanoja do Lao Caija in Sape

Ozka, razpotegnjena dežela na vzhodu Indokitajskega polotoka se ponaša s številnimi naravnimi lepotami. Zaradi nerazvitega množičnega turizma - šele lani so ukinili posebna dovoljenja za potovanja po državi - te svetu do sedaj še niso bile predstavljene. Po dolgi državljanski vojni, v katero sta bili vpleteni najprej Francija in zatem ZDA, so se Vietnamci vojskovali še s Kambodžo na jugu in s Kitajsko na severu. Dolga leta vojne pa so na že tako revni državi in njihovih prebivalcih pustile usodne posledice.

Najbolj rodovitno območje v Vietnamu je delta Mekonga. Tu pridelajo daleč največ riža v vsej državi. Mekong je največja reka v tem delu Azije. Okoliškim prebivalcem prinaša radost in gorje hkrati. V sušnem obdobju je pomemben vir namakanja riževih polj, zaradi deževnega monsuna pa pogosto poplavlja ter povzroča veliko škode. Z majhnim čolnom se tri dni prevažam po neštetih kanalih in rečnih rokavih, ki sestavljajo ogromno delto. Obala je prekrita z bujnim rastlinstvom, pod visokimi kokosovimi palmami se skrivajo mlini za pridobivanje riževe moke in majhne delavnice,

Plavajoča tržnica na delti Mekonga

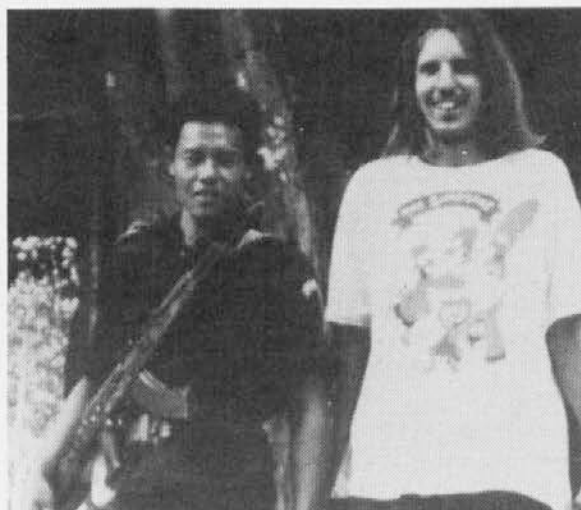
v katerih ljubka dekleta tkejo bambusove preproge. Vsako jutro kanale zasedejo dolgi čolni, se privežejo drug ob drugega in ustvarijo plavajoče tržnice. Kmetje glasno trgujejo z zelenjavo, prašiči, kokosovimi orehi, kuščarji vseh vrst in kačami, iz katerih delajo nekakšno kačje žganje. Ubito kačo dajo v velik kozarec, prelijejo z riževim žganjem in pustijo stati nekaj mesecev, da vse skupaj lepo dozori. Po mnenju poznavalcev je napitek tem boljši, čim starejši je. V zakotnem mestu srečam Kanadčana in Nemca. S splavom se zapeljemo na rečni otok, kjer stoji majhna vas. Takoj, ko se izkrcamo, nas obstopijo radovedni domačini. Z zanimanjem si nas ogledujejo, nato pa nam razkažejo svoje domove. Vsaka še tako skromna bambusova koča premore lastno anteno, televizijo in velik glasbeni stolp z nepogrešljivim mikrofonom za petje karaok. Povabijo nas v eno izmed njih. Najprej nam ponudijo čaj, nato pa še ženske. Slednje velikodušno odklonimo, zato pa toliko bolj segamo po okusnem pivu v velikih plastičnih steklenicah. Kasneje preizkusim še vietnamsko masažo. Po vsem telesu ti pričvrstijo nekakšne z ognjem ogrete steklene kozarce, ki izsesajo kožo pod seboj. Ko kozarce odstranijo, na koži vsaj še nekaj dni ostanejo okrogli rdeči ali celo vijoličasti odtisi, po katerih vaški mazači ugotovijo tvoje trenutno zdravstveno stanje.

Saigon predstavlja čudež hitre gospodarske rasti. Je največje vietnamsko mesto in hitro razvijajoče se poslovno in finančno središče. Ozke ulice so podnevi polne raznih prodajalcev, mopedov in rikš, ponoči pa se jim pridružijo še kraljice noči. Rikša je nekakšen tricikel na človeški pogon z udobnim sedežem za enega potnika, čeprav nemalokrat premeten

rikšar na svoj "cyclo", kot se rikša tu pravilneje imenuje, naloži kar manjšo vietnamsko družino.

Za Janija sem izvedel povsem slučajno v nekem skromnem hotelu, ko sem lastnici zaupal svoje poreklo. Pred petimi leti je kot popotnik pripotoval iz Slovenije, ostal v Saigonu in se po naključju zaposlil pri neki avstralski firmi. Zelo se razveseli, ko ga poiščem. Ves dan mi na motorju razkazuje mesto, zvečer pa me povabi na pravo kraljevsko večerjo iz rakovic, želv in kač. Pravi, da se Saigon vsak dan spreminja. Američani se spet vračajo, tokrat kot poslovneži, razkošni hoteli rastejo kot gobe po dežju, zaradi nove velike banke pa se je pred kratkim

moral umakniti tudi med tujci priljubljeni lokal z imenom "Apocalypse Now".

Oborožen vojak
me je spremljal na vsakem koraku

Naslednji dan se vkrcam na vlak proti Hanoju. Proga, ki povezuje 1700 kilometrov oddaljeni največji mesti, je enotirna. Ker se vlaki neprestano čakajo, da lahko na postajah odpeljejo drug mimo drugega, traja vožnja od Saigona do Hanoja kar dva dni. Vagoni so precej manj udobni od tistih, s katerimi sem pred petimi leti potoval po Kitajski, čeprav imajo podobno zasnovane razrede. Najceneje se potuje na neudobnih lesenih klopih, za spoznanje bolje na nekoliko oblazinjenih sedežih, za udobje v spalniku pa je treba odšteti že manjše bogastvo, saj po tukajšnjem diskriminacijskem zakonu tujci za vsak prevoz plačajo trikrat več od domačinov. Na trdi

klopi v natrpanem vagonu najnižjega razreda mi delajo družbo dve mladi mamici s kupom živahnih pamžev in sprevodnik z odlično nemščino. To niti ni tako presenetljivo, saj je Vietnam dolga leta ponujal prijateljski državi, nekdanji Vzhodni Nemčiji, poceni delovno silo.

Po osemindvajsetih urah naporne vožnje izmučen izstopim v starodavnem mestu Hue v

kruha pa postavljajo svoje stojnice. Ena dobrih stvari, ki so jih Vietnamci podedovali od nekdanjih kolonizatorjev, so prav pekarne francoskega kruha. Podnebje na severu dežele je podobno našemu. Za razliko od vročega juga tu vse leto prevladujejo štirje letni časi. Mesto je lepše od Saigona, manj je avtomobilov in mopedov, veliko več pa

Na obrežju Mekonga stojijo mlini za mletje riževe moke

srednjem Vietnamu, kjer je bila včasih prestolnica vietnamskih vladarjev in njihovih dinastij. Pred mnogimi leti je bil Vietnam pod kitajsko oblastjo, kar se še danes odraža v kulturi, arhitekturi in hrani. Ta je podobna kitajski - ob vsakem grizljaju te spremljajo riž in testenine, sojini kalčki, posušene gobe, raznovrstne ribje omake, spomladanski zvitki iz riževega papirja in krepilne juhe za zajtrk. Tudi jezik je s svojo izgovarjavo, ki temelji na petih različnih tonih, podoben kitajskemu. Razlika je le v pisavi, ker Vietnamci zaradi vpliva evropskih misijonarjev iz šestnajstega stoletja uporabljajo latinico. Z izposojenim kolesom se odpravim na izlet po okolici. V velikih grobnicah, raztresenih po hribih, so pokopani nekdanji vietnamski cesarji. Na eni izmed osamljenih peščenih plaž, ki kraljujejo nedaleč od mesta in jih je povsod v izobilju, saj se dežela ponaša z več kot tri tisoč kilometri obale, srečam drobnega vietnamskega študenta. Razpravlja o nogometu, najpopularnejšem vietnamskem športu. Šele sedaj mi postane jasno, zakaj so vse ulice ob sredah in nedeljah zvečer nenavadno prazne. Takrat namreč na nacionalni televiziji predvajajo posnetke evropskih tekem.

V Hanoj pridem zgodaj zjutraj. Prestolnica je zavita v jutranjo meglo, po ozkih ulicah hitijo rikšarji, prodajalci cvetja, zelenjave in

kolesarjev. Kljub ozkim in zatrpanim ulicam je promet za čudo varen in kar nekaj časa potrebujem, da se navadim na hrupno govorico kolesarskih zvoncev. Pred ogromnim mavzolejem, kamor je postavljen na ogled balzamirani nekdanji predsednik države in komunistične partije Ho Ši Minh, se vsak dan vije dolga kolona ljudi. Večinoma gre za disciplinirane skupine delavcev na sindikalnem izletu, za organizirane obiske šolarjev ali pa za nekdanje vietkongovske vojake. Ker je Vietnam socialistična država na čelu s komunistično partijo, stari Ho po zgledu kolegov Lenina in Mao Zedonga ostaja tudi po smrti med svojim ljudstvom.

Z večernim vlakom se odpravim v tristo kilometrov oddaljeni Lao Cai. Tokrat si prostran vagon najnižjega razreda presenetljivo delim le z nekaj domačini. Še preden se premaknemo z železniške postaje, se mi pridružijo trije vietnamski oficirji. Najstarejši med njimi iz temačne globine svoje suknje potegne steklenico z riževim žganjem in igralne karte. Ker ne govorijo angleško, sam pa razumem le nekaj vietnamskih besed, mine kar precej časa, da uskladimo pravila. Vse do prihoda vlaka v najsevernejše vietnamsko mesto zavzeto igramo karte in počasi srkamo toplo žganje.

Meja med Vietnamom in Kitajsko tu poteka po Rdeči reki. V začetku leta 1979 je bila prizorišče krvavih bojov, saj je takrat Kitajska zasedla obmejna območja in se tako z Vietnamom zapletla v sedemnajstdnevno vojno. Vkracam se na avtobus, ki enkrat na dan odpelje v oddaljene hribovske vasi. Počasi se vzpenjamo, nad jutranjo meglo pa se mi odpre pogled na čudovito gorovje s prek tri tisoč metrov visokim Fan Si Panom, najvišjim vietnamskim vrhom.

Velika kolesa za namakanje riževih polj

V Sapi je vsaka nedelja semanji dan. Pripadniki gorskih plemen že ob zori zapustijo svoje zaselke visoko v hribih. Ves dopoldan v majhnih gruclah drobijo proti vasi. Oblečeni v značilna modra in rdeča oblačila, ki jim na koži puščajo barvo, se že na daleč razlikujejo od Vietnamcev, s katerimi se ne razumejo preveč dobro. Govorijo popolnoma drug jezik, po rasti so manjši, njihovi obrazi pa izžarevajo prej nekaj tibetanskega. Ženske ves dan prodajajo ročno izvezena oblačila, srebrne zapestnice in težke uhane, kakršne najbrž že od rojstva nosijo same, ušesa imajo namreč raztegnjena do ramen. Te ženščine pa poleg tega opravljajo še vlogo vaških "dilerjev". V kakšnem temačnem kotu te ponavadi azijsko zarotniško pocukajo za rokav in izpod svojih halj privlečejo na plano vžigalično škatlico, polno surovega opija, za katerega je, mimogrede, treba odšteti en dolar. Za vsa gorska plemena na Indokitajskem polotoku je značilno, da poleg hrane, potrebne za svoje preživetje, pridobivajo še opij. S posebno pipo ga kadi cela družina, od babice do otrok. To je pri njih nekaj tako samoumevnega kot v Halozah pitje vina, s katerim si tamkajšnji otroci vsak dan gasijo žejo, ker je pač vedno pri hiši.

Medtem se njihovi moški izdatno zapijajo v beznici tik ob tržnici.

In tako se je enkrat primerilo, da sem po celodnevem klatenju po bližnjih hribih zgolj slučajno pokukal v to luknjo, čeprav so mi Vietnamci, ki v Sapi v glavnem upravljajo tri umazane restavracije in nekaj zanikrnih "guest housov", prijateljsko svetovali, naj se je izogibam. V mračnem prostoru, iz katerega se je valil cigaretni dim, je sedelo ducat že precej okajenih mož plemena Meo. Moja navzočnost jih očitno ni nič zmotila, saj so še naprej glasno razpravljali v meni nerazumljivem jeziku.

Povabili so me k svoji mizi, kjer smo krepko in dolgotrajno nazdravljali z nekakšnim ječmenovim žganjem precej trpkega okusa. Pozno ponoči, ko nas je že vsega siti vietnamski lastnik vrgel iz krčme, smo se, čeprav smo še komaj lahko stali na nogah, s kriljenjem rok in s pomočjo alkohola, ki očitno pomaga razvozlati še tako zapletene govorice, dogovorili, da grem z njimi domov. Le zdravemu nagonu se imam zahvaliti, da sem se najbrž že na prvem klancu obrnil in se, še sam ne vem, kako, znašel v svoji skromni sobici penziona Fan Si

Pan. Naslednji dan, ko sem jih obiskal, sem namreč zgrožen ugotovil, da leži njihova vasica kar deset kilometrov daleč, prek nevarnih visečih mostov pa je treba prečkati dva globoka kanjona. Ne vem, po kakšnem čudežu so sredi noči tako pijani varno prišli tja; sam, neroden kot sem, gotovo ne bi.

LAOS - z vaškimi fanti po džungli in jamah

Ze v Hanoju sem od nekega Španca izvedel, da v glavnem mestu Laosa živi Hrvat Toni. Takoj po pristanku na vientianskem letališču zdrvim v središče mesta. Na osrednjem trgu je velik vodnjak, okrog katerega so razporejene mize in šank. Toni, postaven sivolas možakar, doma iz Like, je zelo presenečen, ko ga ogovorim kar po slovensko. Ves popoldan mi naliva pivo in opisuje, kako so mu Srbi pred kratkim v Gospiču raketirali hišo. Vsako leto namreč preživi en mesec doma na Hrvaškem. Zvečer se nama za točilnim pultom pridružijo še trije Američani in starejši rdečelasi Škot, čigar obraz spominja na zemljevid vinorodnih pobočij. Vsi v Laosu že nekaj let poučujejo

angleščino. Toni pripoveduje svojo zgodbo: "Po diplomi v Zagrebu sem odšel na Švedsko. Tam sem se zaposlil v Volvu, se poročil s Švedinjo, s katero imam tudi hčerko. Zatem sem nekaj let delal v Afriki in na Tajskem. Pred osmimi leti sem tu kupil krčmo in se znova poročil, tokrat z domačinko. Kmalu bom star šestdeset let, govorim sedem jezikov, navsezadnje pa prodajam pivo zapitim učiteljem." Pri tem pokaže na starega Škota, ki so mu medtem težke misli glavo zazibale v naročje šanka.

Naslednje jutro se z izposojenim kolesom zapeljem po mestu. Vientiane se s tiho spokojnostjo precej razlikuje od bučnih vietnamskih mest. Kljub temu, da je Laos revnejši od Vietnama, so njegovi prebivalci prijaznejši, manj vsiljivi, pri trgovanju pa se jim mračni nameni, da bi brž, ko vidijo tujca,

Ko rikša zamenja lastnika

tega čim bolj ogoljufali, sprožijo kasneje. Drugače pa se zgodovinska in kulturna sorodnost države s sosednjo Tajsko najbolj kaže v arhitekturi, predvsem pri budističnih templjih. Nadvse pa so Laožani veseli podobnosti svojega jezika s tajskim, saj to s pridom izkoriščajo pri gledanju televizije, v glavnem hongkonških pretepaških filmov in soap-oper, ki jih vsak večer v eter spušča gospodarsko razvitejša soseda. V nekem templju na robu mesta po naključju odkrijem zeliščno savno. Upravljajo jo tri stare obritoglave budistične nune. V pritličju hiše najprej segrejejo velik kotel z vodo. Paro prek dišečih zelišč usmerijo v majhno kabino nadstropje više, kjer nato blagodejno prečisti z umazanijo vietnamskih vlakov in avtobusov obogateno telo.

V jutranji svetlobi se z avtobusom - v bistvu je to čisto navaden tovornjak z naknadno pritrjeno potniško kabino - po čarobni pokrajini odpeljem na sever. Sicer so

slaba stran Laosa težko prevozne ceste, a kljub temu srečno prispem v vasico Vang Vieng. Več dni raziskujem okoliško džunglo in lepe podzemne jame, v katere me vodijo vaški fantiči. Ker v vasi ni vodovoda, se domačini vsak večer zberejo ob reki, kjer se umijejo, operejo oblačila, avtobus in dva kamiona. Za konec pa me vaški učitelj, ki edini razume nekaj angleških besed, ves ponosen povabi v svojo hišo, kar mu najbrž močno dvigne ugled med ljudmi.

TAJSKA - na rojstnem dnevu pri Amy

Laos zapuščam čez Most prijateljstva na reki Mekong. Tajska po lepoti morda malce zaostaja za Vietnamom, ima pa to prednost, da je turistično visoko razvita in zato zelo priznana med ljubitelji brezskrbnih počitnic. Tudi potovanje po njej je enostavno. Avtobusi, posebej tisti klimatizirani, so udobni in le redko polni. V uro oddaljenem mestu Udon obiščem Amy. Simpatično Tajko sem spoznal neki večer v Laosu, kamor se je prišla dogovarjat za razširitev svojega trgovskega podjetja. Po končani fakulteti v Bangkoku so ji starši v Udonu kupili trgovino s tradicionalno tajsko hrano. Pri njej ostanem en teden. Čez dan ji malo pomagam v trgovini ali pa se skupaj potepava po velikih nakupovalnih centrih, ob večerih pa se z dekleti, zaposlenimi pri njej, zabavamo v diskotekah, obiskujemo njihove prijatelje, si pripravljamo slastne tajske večerje in enkrat celo praznujemo rojstni dan ene izmed njih. Amy jo kličem zato, ker ima, kot vsi prebivalci Tajske, zelo dolgo, za nemoteno izgovarjavo prezapleteno ime. Večkrat mi na pol za šalo omeni, naj se poročim z njo. Veliko tajskih deklet si globoko v srcu želi poroke s tujcem, kar bi jim morebiti omogočilo boljše življenje nekje v razvitem svetu. V Bangkok Postu, največjem tajskem časniku v angleščini, je polno oglasov v stilu: "Tajska dekleta so lepa, bistra in družabna. Zakaj ne bi tudi ti omogočil eni izmed njih lepše prihodnosti..." To je še posebej razširjeno med debelimi Nemci, ki se z eksotičnih počitnic nemalokrat vračajo domov s prikupnimi tajskimi družicami. Ko že omenjam Nemce: na Tajskem se pojavljajo v enormnih količinah in ne morejo ubežati budnemu očesu

izkušenega popotnika. Praviloma so oblečeni v oprijete pisane hlače in v majice z napisom "Hard Rock Cafe", na glavi pa se jim bohotijo svetli brki in srednjeevropske pričeske. Ravno v tem času poteka na Tajskem Songkran festival - tajsko novo leto. Sprva je bil ta praznik, ki oznanja prihod deževnih dni, mišljen kot obred, ko starejši osebi izkažeš spoštovanje tako, da ji za vrat uliješ nekaj kapljic vode, kasneje pa se je vse skupaj sprevrglo v prave vodne bitke. Ob cestah in na ulicah so postavljene barikade, mimo katerih nihče ne pride suh. Še posebej ti tridnevni vodni bojovníki s salvami vode izkazujejo čast farangom, kakor na Tajskem pravijo tujcem. Z Amy in dekleti se s pick-upom, majhnim poltovornjakom, seveda

vožnji se tako še drugič znajdem v desetmilijonski tajski prestolnici.

Bangkok - Mesto angelov - je s prometom najbolj zasičeno mesto na svetu. Neskončne kolone počasi premikajočih se vozil noč in dan spuščajo v zrak na tone strupenega smoga. Ko se potim v mestnem avtobusu, se ne morem znebiti občutka, da želijo v nebo dvigajoče se bleščeče poslovne stavbe, gigantski nakupovalni centri in luksuzni hoteli pod seboj skriti revna naselja ob kanalih. Kot pomembno prometno križišče in iztočnica za potovanja po Jugovzhodni Aziji je mesto polno turistov in popotnikov z vsega sveta, ki imajo na voljo obilo nočne zabave. Sicer pa se prisotnost aidsa pozna povsod. V sedemdesetih letih je še bilo treba za nočno zadovoljstvo odšteti

Tajska dekleta na praznovanju rojstnega dne

opremljenim z obveznim sodom, polnim vode, vedri in vodnimi puškami, odpeljemo na deželo. Najprej v majhni vasi blizu meje z Laosom obiščemo starše ene izmed deklet. Kasneje se, mokri od nenehnega vodnega "vojskovanja", ustavimo še v dveh budističnih templjih. Vsi Tajci so zelo verni. Njihova religija, imenuje se teravadski budizem, temelji na Budovih dobesednih naukih. Po njihovem prepričanju bi moral biti cilj vsakega budista življenje, v katerem imajo glavno besedo strpnost, razumevanje in meditacija. V aprilskih dneh, ko praznujejo novo leto, vestno obiskujejo budistične temple, prižigajo kadila, prebirajo starodavne svete spise in upajo, da se jim bodo izpolnile najbolj skrite želje. Ker se že čez dva dni vračam domov, se s težkim srcem poslovim od Amy, ki me vsa solzna spremeni na železniško postajo. Po nočni

deset dolarjev, te dni pa so v barih na slovitem Pat-Pongu deklički na voljo že za kakšno pijačo; če se dobro pogajaš, pa lahko za isto ceno dobiš hkrati dve ali tri. Mesto podnevi ponuja še številne budistične temple, muzeje, tržnice, galerije, paviljone, brezmejno nakupovalno naslodo, tajski boks, savne in odlične masažne salone, okusno hrano na ulici, poceni nakupe zelišč, zdravil in začimb v Kitajski in Indijski četrti, ter za ljubitelje plazilcev kačjo in dve krokodilji farmi.

Na bangkoško letališče se peljem z mešanimi občutki. Nekoliko otožen, ker se znova vračam v vsakdanje življenje, a vendarle zadovoljen, saj mi je v teh spomladanskih mesecih uspelo nepozabno potovanje, na katerem kljub skromnemu standardu, ki sem ga ves čas užival, nisem imel nobenih težav.

BRALCEM
IN PRIJATELJEM
KOROŠKEGA
FUŽINARJA
ŽELIMO
VESEL BOŽIČ IN
SREČNO
NOVO LETO.

UREDNIŠTVO

Koroški fužinar je ustanovila Železarna Ravne leta 1951. Ta številka je izšla s pomočjo objavljenih pokroviteljev. Izdal in založil jo je Fužinar Ravne, d. o. o., Koroška 14, Ravne na Koroškem.

Uredništvo: glavna in odgovorna urednica mag. Andreja Čibron-Kodrin, novinarka in lektorica Mojca Potočnik, tehnična urednica Jelka Jamšek.

Tel.: 0602 21 131, urednica int. 6305.

Fotografije so prispevali avtorji besedil, Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne, Koroški muzej Ravne na Koroškem in uredništvo.

Tisk: Grafika Prevalje.

Glasilo se po mnenju Ministrstva za informiranje (št. 23/128 - 92) šteje med izdelke, za katere se plačuje davek od prometa proizvodov po stopnji 5 %.

NAGRADNA KRIŽANKA
ŠT. 1

V uredništvu smo se odločili, da tudi v Koroškem fužinarju objavimo nagradno križanko.

Bralci Informativnega fužinarja so namreč nagradne križanke, ki smo jih zanje pripravljali letos, lepo sprejeli. Podoben odziv zato pričakujemo tudi med bralci Koroškega fužinarja.

Pred vami je torej Nagradna križanka št. 1. Njeno rešitev in svoje podatke pošljite do 15. januarja 1996 na naslov: Fužinar Ravne, d. o. o., Koroška 14, Ravne na Koroškem.

Žreb bo med reševalce križanke razdelil lepe nagrade, ki jih je prispevalo nekaj podjetij. Imena nagrajencev bomo objavili v februarški številki Informativnega fužinarja, vse izžrebane reševalce pa bomo o nagradi obvestili tudi po pošti.

Na reševalce križanke
čakajo naslednje nagrade:

1. tedenska smučarska vozovnica Ivarčko - Ošven
2. tedenska smučarska vozovnica Ivarčko - Ošven
3. plošča Rimski vrelec (večerja za dve osebi)
4. nedeljsko kosilo za dve osebi v hotelu Rimski vrelec (nagrade od 1 do 4 poklanja De profundis, d. d. z Raven na Koroškem)
5. telefonski aparat Panasonic (darilo Salusa, d. o. o. iz Mežice)
6. 2,4 kg pralnega praška Ariel ultra (darilo Transkorja, d. o. o. z Raven).

Bralcem želimo veliko užitkov pri reševanju križanke in srečo pri žrebu.

Uredništvo

POKROVITELJI

62390 Ravne na Koroškem
Slovenija
Koroška c. 14
Telex: 33 114 si zelrv
Tel.: 0602 21 131
Fax: 0602 21 762

TURISTIČNO GOSTINSKO PODJETJE
DE PROFUNDIS
Tel.: 0602 20-161, 20-162
Fax: 0602 23-023

62390 Ravne na Koroškem
Slovenija
Koroška c. 14
Telex: 33 114 si zelrv
Tel.: 0602/21 131
Fax: 0602/21 094

**BODITE TOKRAT NAŠI
GOSTJE!**

62390 Ravne na Koroškem
Slovenija
Koroška c. 14
Telex: 33 114 si zelrv
Tel.: 0602 21 131
Fax: 0602 21 940

SALUS

SALUS d.o.o.
SLO. - 62392 MEŽICA, Ob Meži 11
tel.: +386/21-131, 37-013
fax: +386/21-764, 37-013

62390 Ravne na Koroškem
Slovenija
Koroška c. 14
Telex: 33 114 si zelrv
Tel.: 0602 21 131
Fax: 0602 23 454

**GRADBENIŠTVO d.o.o.
RAVNE NA KOROŠKEM**

n. c. (0602) 38-160
dir. (0602) 38-124
fax. (0602) 35-134

Dobja vas 125
62390 Ravne na
Koroškem
Tel.: 0602 23-531
Telex: 33337
RAGRAD
Fax: 0602 22-670

62390 Ravne na Koroškem
Slovenija
Koroška c. 14
Telex: 33 114 si zelrv
Tel.: 0602 21 131
Fax: 0602 20 195

62390 Ravne na Koroškem
Slovenija
Koroška c. 14
Telex: 33 114 si zelrv
Tel.: 0602 21 131, 21 765
Fax: 0602 21 345, 23 334

62390 Ravne na Koroškem
Slovenija
Koroška c. 14
Telex: 33 114 si zelrv
Tel.: 0602 21 131
Fax: 0602 20 189

študijska knjižnica

KOROSKA OSREDNJA KNJIZNICA
RAVNE

VP 260/1995 c

656(497.12)(085 3)

3002219

COBISS o